

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2007
ΤΕΥΧΟΣ 5

Μουσείο

Εκκλησιαστικά υφάσματα: Συντήρηση και ηθικοί προβληματισμοί

Η σχέση των ελληνικών Μουσείων με τις οικογένειες:
Ουτοπία ή πραγματικότητα;

Σκέψεις και Συμπεράσματα από την Εκθεσιακή μου Εμπειρία
Παρουσίαση: Όλυ Ζούνη

Διεθνής ημέρα των Μουσείων 1992-2005: Νέες τάσεις, νέες προκλήσεις

Αποθήκη: Προστασία, Αποθήκη: Αναρχία

Τα Αρχεία πάνε σχολείο...
Μία πρόταση μουσειοσκευής για τα Γενικά Αρχεία του Κράτους

ACCU-Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use

Πρόταση για ένα ψηφιακό διαδραστικό έκθεμα στο χώρο ενός μουσείου
τέχνης με θέμα τη συντήρηση και την έρευνα των έργων τέχνης:
Χρησιμότητα και μεθοδολογία προκαταρκτικής αξιολόγησης του εκθέματος

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

• ΤΕΥΧΟΣ 5ο, ΙΟΥΛΙΟΣ 2007
ISSN: 1109-7434

• ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Εκδότης - Υπεύθυνος σύμφωνα με τον νόμο:
Πρόεδρος ΠΜΣ "Μουσειακές Σπουδές",
Διευθυντής Κέντρου Μουσειακών Ερευνών
καθ. Μ. Δ. Δερμιτζάκης

• Σύνταξη, Επιμέλεια Παρουσίασης:

Μ. Ι. Παπαγρηγοράκης
Κ. Μ. Δερμιτζάκη
Τ. Β. Δοξανάκη
Δ. Σταμπολιάδη

• Επιμέλεια Χειμένων:

Δ. Σταμπολιάδη
Ε. Παπαγεωργίου

• Σχεδιασμός: grafishdesign <\\<k2

• Εκτύπωση: Β. & Ε. Μπαμπάνης

• Αξιολογητές:

Ε. Αντζουλάτου-Ρετοίδη
Μ. Δουλιγερίδης
Μ. Μούλιου
Τ. Σαλή-Καρύδη
Δ. Χαραλάμπους

Στο τεύχος αυτό συνεργάστηκαν:

Μ. Γιαννίκου
Κ. Γιοφτασή
Μ. Ζαχαροπούλου
Ο. Ζούνη
Χ. Καρύδης
Μ. Λιάσκα
Μ. Νικολαΐδη
Α. Σακελλαρίου
Α. Σταματέλλου
Α. Τερλιζή
Ζ. Χαραλαμπίδου

Διεύθυνση:

Κέντρο Μουσειακών Ερευνών
Νέο Κτήριο Μαθηματικού
Πανεπιστημιούπολη
157 84, Ζωγράφου

Επικοινωνία:

210 727 6499, 210 727 6465
E-mail: dstabol@admin.uoa.gr

Εξώφυλλο:

Έργο της ζωγράφου Όπυς Ζούνη

Οδηγίες σύνταξης άρθρου για το περιοδικό «ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ»

Το περιοδικό «ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ» εκδίδεται περιοδικά στην ελληνική και αγγλική γλώσσα και δέχεται για δημοσίευση επιστημονικές εργασίες με θέμα τη μουσειολογία.

Οι εργασίες υπόκεινται σε κρίση από τη Συντακτική Επιτροπή και γίνονται δεκτές υπό την προϋπόθεση ότι είναι πρωτότυπες. Σε περίπτωση που μία εργασία γίνει δεκτή για δημοσίευση οι συγγραφείς θα ενημερωθούν. Στοιχεία και απόψεις που παρουσιάζονται στα άρθρα του περιοδικού ανήκουν στους συγγραφείς και όχι στη Συντακτική Ομάδα.

Μορφή του άρθρου:

- Να υποβάλλεται στη νεοελληνική δημοτική γλώσσα σε μονοτονικό σύστημα, δακτυλογραφημένο σε ηλεκτρονική μορφή Word σε αριθμημένες σελίδες.
- Γραμματοσειρά: Times New Roman.
- Μέγεθος Γραμματοσειράς: 12.

Πίνακες – Σχεδιαγράμματα - Φωτογραφίες :

- Οι πίνακες, τα σχεδιαγράμματα και οι φωτογραφίες πρέπει να αναφέρονται στο κείμενο ως εικόνες, π.χ. Εικ.1, και να είναι αριθμημένα και συνοδευόμενα από επεξηγηματική λεζάντα. Οι αριθμοί των φωτογραφιών και των σχεδιαγραμμάτων πρέπει να αναφέρονται στο κείμενο, ενώ οι τίτλοι τους να γράφονται σε χωριστή σελίδα μαζί με την αριθμηση που φέρουν στο κείμενο. Αν τυχόν προέρχονται από προηγούμενη δημοσίευση, ο τίτλος της πρέπει να αναφέρεται στη βιβλιογραφία.
- Επιθυμείται να αποστέλλονται σε ηλεκτρονική μορφή, αλλά μπορούν να αποσταλούν κανονικά, έχοντας αναρτημένο στο πίσω μέρος του τον σχετικό αριθμό, που θα αναφέρεται στο κείμενο.

Δομή του άρθρου:

- Μέχρι 2500 λέξεις για τα άρθρα.
- Μέχρι 1000 λέξεις για οποιαδήποτε άλλη κατηγορία κειμένου (π.χ. βιβλιοκρισία, αναφορές σε συνέδρια κ.λπ.).

Σελίδα Τίτλου:

Να περιλαμβάνει τον τίτλο της εργασίας, τον υπότιτλο (εάν υπάρχει) και ακολούθως το πλήρες ονοματεπώνυμο και τους ακαδημαϊκούς τίτλους των συγγραφέων, το όνομα του επιστημονικού κέντρου από το οποίο προέρχονται, τη διεύθυνση των συγγραφέων, τον αριθμό τηλεφώνου, τηλεμοιτιστίας (fax) και την ηλεκτρονική διεύθυνση επικοινωνίας.

Περίληψη:

- Μέχρι 300 λέξεις.
- Να παρουσιάζεται η εργασία συνοπτικά με αναφορές στο θέμα με λέξεις κλειδιά.
- Σύντομο βιογραφικό του συγγραφέα (εντός 30 λέξεων - με τη μορφή υποσημείωσης).

Κύριο θέμα:

- Να περιγράφονται αναλυτικά οι μέθοδοι μελέτης, διερεύνησης και ανάληψης του θέματος, καθώς και τα αποτελέσματα.

Επίλογος:

Τα συμπεράσματα της εργασίας που παρουσιάζεται.

Βιβλιογραφία:

- Οι βιβλιογραφικές αναφορές είναι απαραίτητες και πρέπει να σημειώνονται συνοπτικά μέσα στο κείμενο ως παραπομπές και αναλυτικά στο τέλος της εργασίας.
- Μορφή: Πρέπει να συμφωνούν σε μορφή ανάλογα με το σύστημα βιβλιογραφικής αναφοράς Author Date Style ή σύστημα Harvard. Το σύστημα αυτό συνίσταται στη χρήση υποσημείωσης στο σώμα του κειμένου ως εξής: όνομα συγγραφέως, ημερομηνία, αριθμός σελίδας, π.χ. (Hooper- Greenhill, 1992: 32).

Περίληψη στα Αγγλικά:

- Μέχρι 300 χαρακτήρες.
- Να αναφέρονται συνοπτικά όλα εκείνα τα στοιχεία του θέματος που αφορούν τη μελέτη, τις μεθόδους έρευνας και τα συμπεράσματα.

Το «Κέντρο Μουσειακών Ερευνών» του Πανεπιστημίου Αθηνών συνεχίζει την προσπάθειά του να εκδίδει με συνέπεια το περιοδικό ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ. Στόχος μας είναι να εκδίδονται δυο τεύχη ετησίως εμπλουτίζοντάς τα κάθε φορά με νέα και ποικίλης ύλης θέματα μουσειολογίας και πολιτισμού.

Επιπλέον, το «Κέντρο Μουσειακών Ερευνών» συνεχίζει με αμείωτο ενδιαφέρον να οργανώνει κύκλους ομιλιών με θέματα που άπτονται της σύγχρονης πρακτικής αλλά και της θεωρίας στο χώρο του Μουσείου και όχι μόνο. Η ως τώρα επιτυχημένη πορεία των ομιλιών και η ανταπόκριση του κοινού και των ομιλητών, μας οδήγησε στη διεύρυνση της θεματολογίας. Με αυτό το σκεπτικό, στο παρόν τεύχος, παρατίθεται η διάλεξη της ζωγράφου Όπυς Ζούνη, όπου η γνωστή καλλιτέχνης αναλύει τις σκέψεις και τα συμπεράσματά της από την εκθεσιακή της εμπειρία.

Στο πέμπτο τεύχος του περιοδικού ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ παρουσιάζονται άρθρα με ποικίλη θεματολογία που αφορούν αποτελέσματα μουσειακών ερευνών και εφαρμογές των σύγχρονων τάσεων της μουσειολογίας, της διαχείρισης και συντήρησης μουσειακών συλλογών. Το άρθρο με θέμα: *«Η σχέση των ελληνικών μουσείων με τις οικογένειες: Ουτοπία ή πραγματικότητα;»* θέτει βασικούς προβληματισμούς σχετικά με το πόσο τα μουσεία γνωρίζουν τις ανάγκες της ελληνικής οικογένειας που επισκέπτεται ένα μουσείο, ποια τα εμπόδια που συναντά μια οικογένεια και τι είδους κίνητρα για επίσκεψη μπορούν να της δώσουν τα μουσεία. Επιπλέον, το τεύχος αυτό περιέχει και εργασίες που εκπονήθηκαν από φοιτητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Μουσειακές Σπουδές», προβάλλοντας έτσι και το έργο των εκκολλητόμενων μουσειολόγων. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το άρθρο με θέμα: *«Διεθνής ημέρα των Μουσείων 1992 - 2005: Νέες τάσεις, νέες προκλήσεις»*. Στο άρθρο αυτό επιχειρείται η παρουσίαση των τάσεων που παρατηρούνται στη μουσειακή κοινότητα, όπως αυτές προβάλλονται μέσα από την εξέταση των θεμάτων που επιλέγονται κάθε χρόνο από το ICOM για τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας των Μουσείων. Στη συνέχεια παρουσιάζονται πιο εξειδικευμένα θέματα συντήρησης αντικειμένων όπως το άρθρο *«Εκκλησιαστικά υφάσματα: συντήρηση και ηθικοί προβληματισμοί»* το οποίο μέσα από την παρουσίαση καταγραφής και συντήρησης ενός ιερατικού αμφιού σκοπεύει να μας εισάγει στον προβληματισμό της ηθικής στη συντήρηση των υφασμάτων της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Η διεπιστημονική συνεργασία και η αλληλοκατανόηση όλων των επιστημονικών πεδίων που εμπλέκονται σε ένα μουσείο είναι απαραίτητο στοιχείο για την καλή λειτουργία του. Τα θέματα του αναπτύσσονται στο παρόν τεύχος αναδεικνύουν το μουσείο ως έναν πολύπλοκο οργανισμό όπου χωρούν πολλές ειδικότητες. Η άμιλλα και η συνεργασία μεταξύ του προσωπικού του μουσείου σε καθημερινή βάση, και πολλές φορές κάτω από πιεστικές συνθήκες, κρίνεται απαραίτητη.

Εκκλησιαστικά υφάσματα: Συντήρηση και ηθικοί προβληματισμοί

Αριστοτέλης- Γεώργιος Σακελλαρίου

Ερευνητής Προληπτικής Συντήρησης,
University of Northumbria, UK,
Συντηρητής Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης

Μυρτώ Νικολαΐδη

Συντηρήτρια Έργων Τέχνης, University of Lincoln, UK

Χρήστος Χ. Καρύδης

Υποψ. Διδάκτωρ Συντήρησης & Ιστορίας Υφάσματος,
University of Lincoln, UK

Υπεύθυνος Εργασιών Συντήρησης

Το άρθρο αυτό σκοπεύει, μέσα από την παρουσίαση καταγραφής και συντήρησης ενός ιερατικού λειτουργικού ενδύματος, που πραγματοποιήθηκε στα εργαστήρια συντήρησης έργων τέχνης του University of Lincoln στην Αγγλία, να μας εισαγάγει στον προβληματισμό της ηθικής στη συντήρηση των υφασμάτων της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Τα ιερατικά αυτά αντικείμενα είναι παγκοσμίως γνωστά, όχι μόνο για τους θεολογικούς συμβολισμούς τους, αλλά ως έργα τέχνης με ιστορική, εθνογραφική και εκκλησιαστική αξία. Ο πρωταρχικός όμως σκοπός της ύφανσης και κατασκευής τους είναι να υπηρετούν τη λατρεία και να στηρίζουν την πίστη στην καθημερινή ζωή των χριστιανών.

Έτσι, τα λειτουργικά ενδύματα όπως και όλα τα εκκλησιαστικά υφάσματα, χαρακτηρίζονται ως ιερά αντικείμενα.

Ηθικοί προβληματισμοί

Εξετάζοντας τη σημασιολογική έννοια των εκκλησιαστικών υφασμάτων μπορούμε εύκολα να κατανοήσουμε ότι το θέμα παρουσιάζει χριστολογικές προεκτάσεις φέροντας ευχαριστιακούς και εσχατολογικούς συμβολισμούς ιδιαίτερα για τα λειτουργικά υφάσματα (Καρύδης, 2006: 89). Η Ανατολική Εκκλησία χρησιμοποίησε ορατά αντικείμενα φτιαγμένα από “κοσμικά” υλικά όπως οι εικόνες, οι τοιχογραφίες, τα λειτουργικά υφάσματα και ενδύματα για να επιτύχει μέσω αυτών την έκφραση-μετάδοση κάποιων πνευματικών μηνυμάτων και αληθειών της χριστιανικής πίστης.

Τα θρησκευτικά-λατρευτικά αντικείμενα εκτίθενται συχνά σε μουσεία ή ιδιωτικές συλλογές ως έργα τέχνης, αποσπασμένα από τη μουσική και θεολογική τους λειτουργία, ως δείγματα ξεχωριστής τεχνοτροπίας επώνυμων ή ανώνυμων καλλιτεχνών, συγκεκριμένης γεωγραφικής και χρονολογικής προέλευσης, μεγαλύτερης ή μικρότερης καλλιτεχνικής αξίας.

Αν, όμως, το ένδυμα ή το ύφασμα επιστρέφει μετά τη συντήρησή του στη λειτουργική του

Εικ. 1 Το άμφιο πριν τη συντήρηση

χρήση, τότε ο συντηρητής οφείλει να γνωρίσει και να κατανοήσει αυτήν τη χρήση και λειτουργικότητά του μέσα στη λατρευτική ζωή, που πηγάζει από την αναγνωρισμότητά του ως ιερό αντικείμενο, από το ιερατείο και τους πιστούς.

Στους διεθνείς κανόνες συντήρησης, όσον αφορά στα ιερά αντικείμενα, επισημαίνε-

ται ότι ο συντηρητής «πρέπει να σέβεται την πολιτιστική αξία των αντικειμένων που έχουν θρησκευτική ιδιότητα» (UKIC 1.1.7, Ethic Rule: 5)

Διεθνείς οργανισμοί προσπαθούν πλέον να αλλάξουν τη χρήση του όρου αντιστρεψιμότητα (reversibility). Ένας νέος όρος παίρνει τη θέση του: retreability, που σημαίνει ότι

Εικ.2 Το άμφιο πριν τη συντήρηση (πίσω μέρος)

ο συντηρητής, με τη νέα μέθοδο που καλείται να εφαρμόσει, μπορεί αν χρειαστεί, να επανέλθει στο μέλλον στο ίδιο αντικείμενο, αφαιρώντας προηγούμενες επεμβάσεις ή προσθέτοντας νέες στις ήδη υπάρχουσες (UKIC 1.1.7, Ethic Rule: 5). Πολλές φορές ο όρος αντιστρεψιμότητα δεν υφίσταται στη συντήρηση, ακόμα και αν χρησιμοποιείται ευρέως. Αναγκαίες επεμβάσεις, όπως το πλύσιμο των υφασμάτων ή η αφαίρεση λεκέδων, παραμένουν μη αντιστρεπτές μέθοδοι.

Τα ηθικά ζητήματα των μεθόδων αποκατάστασης των ιερών αντικειμένων είναι θέματα προς συζήτηση με πολλαπλές ερμηνείες και απόψεις. Δεν υπάρχουν προκαθορισμένοι όροι ή "συνταγές" στην επέμβαση συντήρησης ενός αντικειμένου και ορισμένες φορές οι απαντήσεις είναι περισσότερες από μία.

Ο συντηρητής πρέπει πάντοτε να θυμάται ότι ο στόχος της επέμβασης είναι η διάσωση της ακεραιότητας του αντικειμένου και η προστασία των ιστορικών στοιχείων του χωρίς να προκαλέσει φθορές και αλλοιώσεις στο έργο.

Ιστορία & συμβολισμός αντικειμένου

Εκτός από τον ηθικό προβληματισμό που πραγματεύεται το παρόν άρθρο, το πρακτικό μέρος αναφέρεται στις επεμβάσεις καταγραφής και συντήρησης ενός λειτουργικού

ενδύματος όπως είναι το φελόνιο. Ιστορικά το άμφιο αυτό αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα ενδύματα που υπάρχουν στο ιερατικό βεσιτάριο.

Βάση ιστορικών και εικονογραφικών πηγών (εικόνες, τοιχογραφίες, χειρόγραφα κ.ά.) το φελόνιο υπήρξε το άμφιο που ενδυόταν ο πατριάρχης αλλήλ και οι επίσκοποι. Μετέπειτα, ως το κύριο πλέον επισκοπικό λειτουργικό ένδυμα χρησιμοποιήθηκε ο γνωστός σάκκος που αρχικά δόθηκε ως προνόμιο από τον αυτοκράτορα στον πατριάρχη και αργότερα στους επισκόπους.

Στις περισσότερες εικονογραφικές παραστάσεις το φελόνιο παρουσιάζεται ή ως απλό λευκό ένδυμα ή ως πολυσταύριο διακοσμημένο με γαμμάδια.

Η παρουσία ανθικού διακόσμου πάνω στις stoffes των υφασμάτων που χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή των αμφίων άρχισε να εμφανίζεται κυρίως από το 14ο αιώνα και μετέπειτα. Σήμερα βλέπουμε ότι τα περισσότερα άμφια δεν είναι διακοσμημένα με θρησκευτικά σύμβολα, όπως πρωτοξεκίνησαν, αλλά με δυτικά και πολλές φορές με ινδικά ανθικά μοτίβα.

Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι αρκετοί Έλληνες μελετητές χρησιμοποιούν διαφορετικούς ορισμούς για να κατηγοριοποιήσουν τα ενδύματα και υφάσματα που χρησιμοποιούνται μέσα στο ναό. Ο Γ. Σωτηρίου κατατάσσει το φελόνιο στην κατηγορία των ιερατικών αμφίων (Σωτηρίου, 1949: 19).

Η Κ. Κορρέ-Ζωγράφου χρησιμοποιεί τη γενική κατηγορία των εκκλησιαστικών κεντημάτων και μετέπειτα διαχωρίζει τα ιερατικά άμφια και τοποθετεί το φελόνιο μεταξύ των υφασμάτων της Αγίας Τραπεζής & Πέπλων (Κορρέ-Ζωγράφου, 1985: 26).

Η Μ. Θεοχάρη χρησιμοποιεί τη γενική κατηγορία των εκκλησιαστικών χρυσοκεντημάτων και τις υποκατηγορίες των ιερατικών αμφίων όπου υπάγεται το φελόνιο, των λειτουργικών αμφίων όπου περιλαμβάνονται οι επιτάφιοι, τα καλύμματα κ.ά. και τέλος των διακοσμητικών πέπλων που είναι οι πύλες, τα λάβαρα, κ.ά. (Θεοχάρη, 1986: 17-18).

Το φελόνιο (1,467x1,250 χιλ) που πραγ-

ματεύεται το παρόν άρθρο, χρονολογείται το 19ο αιώνα και προέρχεται από ιδιωτική συλλογή.

Σύντομη περιγραφή του φελονίου

Υφασμα ερυθρό μεταξένιο (Εικ. 1,2) το οποίο φέρει εσωτερικά κίτρινο και καφέ βαμβακερό ύφασμα (Εικ. 3) καθώς και σωπάνι στο πάνω μέρος του λαιμού. Το άμφιο περιβάλλεται από μια μεγάλη διακοσμητική ταινία που τη βρίσκουμε συνήθως σε ρωσικά, γεωργιανά και σέρβικα υφάσματα. Με βάση τη γενική διαμόρφωση και το κόψιμο του λαιμού θα μπορούσαμε με βεβαιότητα

Εικ.3 Λεπτομέρεια φόδρας στο μέρος του κολλήρου

να πούμε ότι το φελόνιο είναι έργο ρωσικού εργαστηρίου.

Όλη η επιφάνεια του φελονίου κοσμείται με ρόδακες φυτικού και ανθικού διακόσμου που φέρουν μικρούς σταυρούς στο κέντρο, οι οποίοι εκτελούνται με χρυσό και αργυρό χρώμα.

Στο άμφιο δε βρίσκονται υλικά όπως το χαρτόνι -για τη δημιουργία ανάγλυφης επιφάνειας- που χρησιμοποιείται σε άλλα άμφια και εκκλησιαστικά υφάσματα. Σε όλη την επιφάνεια κοντά στο λαιμό κάποια φυλλώματα της διακόσμησης αποδίδονται με βοστρυχωτή τεχνική. Όλες οι μεταλλικές ίνες είναι στερεωμένες με τη γνωστή μέθοδο couching.

Το άμφιο είναι κατασκευασμένο από ένωση έξι κομματιών υφάσματος ενωμένα με γρήγορες ραφές στο μπροστινό μέρος (slip stitch) και με άλλα εννιά κομμάτια στο

Εικ. 4 Λεπτομέρεια εσωτερικής φόδρας πριν τη συντήρηση

πίσω μέρος. Ορισμένα από αυτά έχουν τα παρακάτω τεχνικά στοιχεία:

1. Ύφασμα βάσης στο πάνω μέρος (κολλάρο):

Τρόπος ύφανσης: weft faced satin

Στημόνι: νήμα μεταξωτό, συστροφής 'Z', χρώματος σκούρο ροζ

Υφάδι: μεταλλικές κλωστές, συστροφής 'S'

2. Ύφασμα βάσης στο κάτω μέρος:

Τρόπος ύφανσης: weft faced satin

Στημόνι: νήμα βαμβακερό, συστροφής 'Z'

Υφάδι: νήμα μεταξωτό, συστροφής 'S', χρώματος κόκκινου

Ενύφανση διακοσμητικών στοιχείων με κίτρινη βαμβακερή κλωστή twill weave

3. Ύφασμα εσωτερικής επένδυσης (φόδρα), χρώματος κίτρινου:

Τρόπος ύφανσης: η φόδρα είναι υφασμένη σε απλή- ανισομερή δομή

Στημόνι/ Υφάδι: νήμα βαμβακερό

4. Ύφασμα εσωτερικής επένδυσης, τοποθετημένο ανάμεσα στο ύφασμα βάσης και τη φόδρα, χρώματος καφέ:

Στημόνι/ Υφάδι: νήμα βαμβακερό

5. Ύφασμα εσωτερικής επένδυσης στο σημείο του κολλάρου, σκληρής ποιότητας για να στηρίζει το κολλάρο και χρώματος μπλεζ:

Στημόνι /Υφάδι: νήμα βαμβακερό.

Ο τρόπος ένωσης όλων των υφασμάτων με-

ταξύ τους έγινε σε κάποια σημεία με γρήγορες ραφές στο χέρι και σε άλλα με μηχανή γαζώματος.

Κατάσταση αντικειμένου/ Φθορές

Το άμφιο μεταφέρθηκε στα εργαστήρια συντήρησης σε πολύ κακή κατάσταση καθώς όλα τα υλικά κατασκευής του βρίσκονταν σε προχωρημένη φθορά.

Τα είδη φθοράς που παρατηρήθηκαν στο αντικείμενο ήταν:

- Μηχανική
- Χημική
- Βιολογική.

Το άμφιο είχε πολλά είδη λεκέδων από

Εικ. 5 Λεπτομέρεια διάφορων φθορών: Ίχνη μικροοργανισμών, κηλίδες από υγρασία, προηγούμενες επεμβάσεις

επικαθίσεις, από τους οποίους άλλοι είχαν απορροφηθεί από τις ίνες προκαλώντας αποχρωματισμό και φθορά στη δομή τους, ενώ άλλοι εμφανίζονταν στην επιφάνεια του υφάσματος.

Οι φθορές του αντικειμένου μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

- Λεκέδες υγρασίας (ιδρώτας) στο σημείο του ανοίγματος του λαιμού (Εικ. 3)
- Λιπαροί λεκέδες (λάδι, αιθάλη) κυρίως στο εσωτερικό μέρος του αμφίου και στη φόδρα στο δεξί σημείο (Εικ. 4)
- Ώξινοι λεκέδες (περιττώματα εντόμων) (Εικ. 5)
- Ανάπτυξη μικροοργανισμών (μούχλα) (Εικ. 5)
- Αλληπάλληλες επεμβάσεις προηγούμενης αποκατάστασης (προσπάθεια στερέωσης των ανοιγμάτων και ελεύθερων ινών με τη χρησιμοποίηση μαύρης

βαμβακερής κλωστής γαζωμένης με αυτόματη μηχανή σε όλο το μήκος της φόδρας και σε τμήματα του κολλάρου, που προκαλεί μηχανική αποδυνάμωση στο ύφασμα και προσδίδει ακατάλληλο αισθητικό αποτέλεσμα) (Εικ. 6)

- Αποστάγματα κεριών (κυρίως στο πάνω μέρος του αμφίου) (Εικ. 7)
- Τσαλακώματα, ζαρώματα σε όλη την επιφάνεια
- Ελεύθερες μεταλλικές ίνες, σκισίματα και τρύπες (κυρίως στο πίσω μέρος) (Εικ. 8)
- Οξείδωση των μεταλλικών ινών
- Αστάθεια βαφών (κόκκινες ίνες).

Εικ. 6 Προηγούμενες επεμβάσεις στερέωσης με τη χρήση μηχανής γαζώματος

Αναλυτικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για την ταυτοποίηση των υλικών

Προτού γίνει οποιοδήποτε σχέδιο επέμβασης στο αντικείμενο πρέπει ο συντηρητής να έχει πλήρη επίγνωση της κατάστασής του. Για αυτό το λόγο το φελόνιο πέρασε από σειρά αναλυτικών μεθόδων που αποσκοπούσαν στην αναγνώριση των υλικών από τα οποία ήταν κατασκευασμένο.

Πρώτη μέθοδος ήταν η οπτική εξέταση του αντικειμένου που έγινε με υπεριώδη ακτινοβολία (UV) (Εικ. 9).

Η υπεριώδης ακτινοβολία ανήκει στην πιο υψηλή συχνότητα του οπτικού φάσματος από το ορατό φως. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, κυρίως στη φωτογραφία, να αποκαλύπτονται λεπτομέρειες του αντικειμένου τις οποίες δεν αντιλαμβανόμαστε με την ορατή ακτινοβολία. Έτσι εάν η υπεριώδης ακτινοβολία προσπέσει σε ένα αντικείμενο, είναι

Εικ.7 Κηλίδες κεριού στον κάμπο

δυνατόν το σώμα - αντικείμενο να ακτινοβολεί ενέργεια στην περιοχή του ορατού φάσματος περισσότερη από εκείνη που θα ακτινοβολούσε λόγω της υψηλής θερμοκρασίας του. Συνεπώς, λίγα δευτερόλεπτα έκθεσης του φελονίου κάτω από την υπεριώδη ακτινοβολία (UV) μπόρεσαν να μας δείξουν τα αρχικά διακοσμητικά μοτίβα που αφαιρέθηκαν λόγω φθορών. Τα ζαρώματα-τασάκισεις τονίστηκαν, ενώ την εμφάνισή τους έκαναν νέες επικαθίσεις, σάρατες στο μάτι (Εικ. 10).

Δεύτερη μέθοδος ήταν η παρατήρηση της δομής του υφάσματος και των ινών μέσω στερεοσκοπικού μικροσκοπίου. Αφορούσε στην αναγνώριση ινών που συνθέτουν τις κλωστές καθώς και των επικαθίσεων. Έξι δείγματα ινών πάρθηκαν από δυσδιάκριτα σημεία φθορών των κυρίως υφασμάτων που αποτελούν το φελόνιο, δηλαδή κάμπο, εσωτερική φόδρα (καφέ απόχρωση), κυρίως φόδρα (κίτρινη φόδρα), σιρίτι και κλωστή παλαιότερης επέμβασης. Παρατηρώντας την ίνα σε μεγέθυνση (X 40<) είναι δυνατόν να αναγνωρισθεί εάν είναι φυτική, ζωική ή συνθετική. Όσο πιο εκτεταμένη είναι η έρευνα με τόσο μεγαλύτερη ακρίβεια μπορεί να αναγνωρισθεί η ακριβής προέλευσή της.

Τα δείγματα πέρασαν επίσης από τη χημική

μέθοδο διαλυτότητας (solubility test) για να επιβεβαιωθούν τα αποτελέσματα του στερεοσκοπικού μικροσκοπίου. Με τη χρήση υπεροξειδίου του νατρίου 5% και υδροχλωρικού οξέως παρουσιάστηκε η χημική αντίσταση της ίνας και επιβεβαιώθηκε ανάλογα η προέλευσή της.

Προέκυψαν, λοιπόν, τα εξής αποτελέσματα: ο κόκκινος κάμπος είναι μετάξι, και οι δύο φόδρες που χρησιμοποιήθηκαν (κίτρινη-καφέ) είναι βαμβακερές, το οργανικό μέρος του σιριτιού είναι βαμβακερό ενώ το ίδιο ισχύει και για τις νεώτερες παρεμβάσεις. Οι ίνες στο ύφασμα στήριξης του κολλάρου είναι επίσης βαμβακερές.

Η αναγνώριση των μεταλλικών ινών του σιριτιού έγινε με τη χρήση νιτρικού οξέως (HNO₃) σε ένα μικρό δείγμα εντός δοκιμαστικού σωλήνα, προσθέτοντας χρωστικό δείκτη (rubanin acid). Το τεστ προσδιορισμού μετάλλου (metal spot test) ανίχνευσε κράμα μετάλλων με κύριο στοιχείο το χαλκό (Cu). Η ταυτοποίηση των μεταλλικών ινών ολοκληρώθηκε χρησιμοποιώντας το ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σάρωσης S.E.M.-E.D.S. Η οπτική αναπαράσταση της μεγεθυμένης επιφάνειας του S.E.M.-E.D.S., γίνεται με τη συνεχόμενη αποστολή και αποδοχή ηλεκτρονίων, αρκεί το αντικείμενο να είναι καλός αγωγός ηλεκτρικής ενέργειας. Αυτή η μέθοδος ταυτοποίησης προτιμάται λόγω της

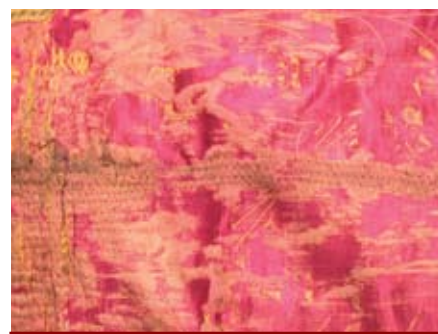
δυνατότητας της συσκευής να παρουσιάζει μεγάλο βάθος πεδίου και κατά συνέπεια με διαύγεια μεγάλη και ανισόπεδη επιφάνεια του αντικειμένου. Τα διαφορετικά μέταλλα παρουσιάζουν διαφορετική επιφάνεια και έτσι επέρχεται η ταυτοποίηση των μεταλλικών ινών.

Εργασίες συντήρησης

1. Αφαιρέθηκαν οι επιφανειακοί και ενσωματωμένοι ρύποι με τη χρήση μικρού μαλακού πινέλου και ηλεκτρικής σκούπας.
2. Αφαιρέθηκαν μηχανικά οι παλαιότερες επεμβάσεις υποστήριξης (γαζώματα)

Εικ.8 Αποχώρηση υφάσματος στο πίσω μέρος

Εικ.9 Σημείο που επιλέχτηκε για να εξεταστεί με UV ακτινοβολία

Εικ.10 Τα μοτίβα του υφάσματος είναι πιο ευκρινή κατά την εξέταση με UV ακτινοβολία

οι οποίες δημιουργούσαν περαιτέρω μηχανική φθορά στο ύφασμα. Κατά τη διάρκεια της χρονοβόρας αφαίρεσης αυτών των κηλυστών παρατηρήθηκε ότι η χονδρή κηλωστή είχε δημιουργήσει μεγάλες τρύπες στον ευαίσθητο μεταξένιο κάμπο.

3. Λόγω των πολλών διαφορετικών υφασμάτων, τόσο όσον αφορά στο χρώμα τους (κόκκινα, κίτρινα, κ.ά.) αλλά και στο υλικό κατασκευής τους (μεταλλικές ίνες, μετάξι, βαμβάκι) και ύστερα από τεστ διαλυτότητας των βαφών, παρατηρήθηκε ότι δεν ήταν δυνατόν το ύφασμα να πλυθεί. Παρόλα αυτά λόγω των αρκετών όξινων λεκέδων κυρίως στην κίτρινη φόδρα ακολουθήθηκε τοπικό πλύσιμο με τη χρήση οργανικών διαλυτών και νερού με κατάλληλο απορρυπαντικό. Λόγω της ανάγκης να διεξαχθούν πολλά τεστ για την εύρεση κατάλληλου διαλύτη για κάθε ξεχωριστό είδος λεκέ, η όλη διαδικασία υπήρξε πολύ καλό παράδειγμα πρακτικής εξάσκησης για τους φοιτητές του τμήματος. Κατά τη διάρκεια καθαρισμού, χρησιμοποιήθηκαν στυπόχαρτα και κρύος αέρας για την απορρόφηση των λεκέδων και τη γρήγορη εξάτμιση των διαλυτών. Λόγω του μεγάλου ανοίγματος στο πίσω μέρος ήταν δυνατή η τοποθέτηση πολυεστερικής μεμβράνης ανάμεσα στον κόκκινο κάμπο και την κίτρινη φόδρα. Με τον τρόπο αυτό κατά την τοπική αφαίρεση των λεκέδων οι επικαθίσεις δεν απορροφήθηκαν από το άλλο ύφασμα. Βέβαια είχε ήδη κατανοηθεί ότι δεν ήταν δυνατό να γίνει ολική αφαίρεση των δύσκολων και όξινων αυτών λεκέδων (Εικ. 12,13).
4. Αφαιρέθηκαν οι κηλίδες των κεριών με τη χρήση ηλεκτρικής θερμαντικής σπάτουλας και στυπόχαρτου. Χρησιμοποιήθηκε επίσης παραφιντικός υδρογονάνθρακας για την τελική αφαίρεση όλων των υπολειμμάτων του κεριού.
5. Κατά τη διάρκεια μελέτης και αφαίρεσης των επιφανειακών επικαθίσεων παρατηρήθηκαν κηλίδες μικροοργανισμών

Εικ.11 Λεπτομέρεια φθοράς

(μούχλα) στο εσωτερικό μέρος στο σημείο του κοιλάρου. Για την καταπολέμησή τους χρησιμοποιήθηκε αιθανόλη. Αφού αφαιρέθηκαν όσο γινόταν περισσότεροι λεκέδες, στόχος ήταν η αφαίρεση των μεγάλων τσακίσεων κυρίως στο σημείο του κοιλάρου και στη συνέχεια σε όλη την επιφάνεια του αντικείμενου. Οι τσακίσεις επιπεδοποιήθηκαν με τη χρήση κρύου ατμού (humidification). Η χρήση του ατμού έδωσε επίσης τη δυνατότητα να κλείσουν οι μεγάλες τρύπες που είχαν δημιουργηθεί στην κίτρινη φόδρα και στον κόκκινο κάμπο από τις προηγούμενες στερεωτικές επεμβάσεις (Εικ. 14).

6. Για την υποστήριξη κάποιων αδύναμων σημείων, χρησιμοποιήθηκε μεταξένιο ύφασμα που μπήκε εσωτερικά στο πάνω πεσμένο μέρος, στο πίσω μέρος του αμφίου, για να ανέβει το ύφασμα στην αρχική του θέση. Στο σημείο εκείνο χρησιμοποιήθηκαν φυσικά νήματα για τις στερεώσεις των φθορών. Οι ελεύθερες ίνες στο σημείο του κοιλάρου πιάστηκαν με κατάλληλα βαμμένα μεταξένια κηλωστή ακολουθώντας blanket stitch και couching ως ραφές υποστήριξης. Σε άλλες μικρότερες τρύπες τοποθετήθηκε εσωτερικά κατάλληλο ύφασμα υποστήριξης.
7. Το τελευταίο στάδιο της επέμβασης ήταν η τοποθέτηση του αντικείμενου σε κατάλληλα επενδυμένη κατασκευή για την τελική έκθεσή του (Εικ. 15).

Εικ.12 Λεπτομέρεια κατά τη διάρκεια του spot cleaning

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Το αντικείμενο ήρθε στα πανεπιστημιακά εργαστήρια συντήρησης σε πολύ κακή κατάσταση έχοντας πολλών ειδών διαφορετικές φθορές. Αποφασίστηκε να δοθεί ως εργασία στους τριτοετείς φοιτητές του τελευταίου εξαμήνου λόγω της πολυμορφίας των φθορών που παρουσίαζε. Οι φοιτητές που έλαβαν μέρος στη συντήρηση αυτού του αντικείμενου ήρθαν αντιμέτωποι με πολλά ηθικά ερωτήματα αλλά και με μια ποικιλία τεχνικών επεμβάσεων που χρησιμοποιούνται στη συντήρηση των υφασμάτων έργων τέχνης. Σκοπός του υπεύθυνου συντήρησης ήταν οι φοιτητές να ακολουθήσουν αρκετές πρακτικές συντήρησης στο συγκεκριμένο αντικείμενο για τη δική τους εκπαίδευση και εξοικείωση με τη συντήρηση αυτού του υλικού.

Επειδή το συγκεκριμένο εκκλησιαστικό αντικείμενο δεν επρόκειτο να επιστραφεί στη λειτουργική του χρήση, αντιμετωπίστηκε ως μουσειακό, και οι ηθικοί προβληματισμοί που τέθηκαν κατά τη διάρκεια της συντήρησης ήταν ανάλογοι. Τα κυριότερα ερωτήματα που προέκυψαν ήταν ο βαθμός αφαίρεσης:

- των κηλίδων στην εσωτερική επένδυση
- των επικαθίσεων σε όλη την επιφάνεια
- των τσακίσεων
- των παλαιότερων επεμβάσεων υποστήριξης των οποίων η παραμονή θα προκαλούσε περαιτέρω μηχανική και χημική διάβρωση

Εκ.13 Μετά τη συντήρηση

Εκ.14 Μετά τη συντήρηση

Εκ.15 Τελική έκθεση του αντικειμένου

στη δομή του αντικειμένου. Οι επεμβάσεις συντήρησης των παραπάνω δεν αλλοίωσαν την αρχική ιστορική αξία του αντικειμένου. Τέλος, η έκθεση του αντικειμένου πάνω σε επενδυμένη ανάλογη βάση, σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές και τη βιβλιογραφία, βοήθησε στην ολική υποστήριξη του αμφίου αποτρέποντας περαιτέρω φθορές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Caple C., *Conserving Skills: Judgement Method and Decision Making*, Routledge Taylor & Francis, London 2000.

Edson G., *Museum Ethics*, Routledge, London and New York 1997.

Greene V., Accessories of Holiness: Defining Jewish Sacred Objects. *American Institute of Conservation*. 31 (1) (1992), 31-39.

Horie C.V., *Organic Consolidants, Adhesives and Coatings: Materials for Conservation*, Butterworths, London 1987.

Horse- Capture G., *The Concept of Sacred Materials and their Place in the World*, Buffalo Bill Historical Centre, United States 1999.

Johnstone P. *The Byzantine Tradition in Church Embroidery*, Alec Tiranti, London 1967.

Karp I. and Lavine D.S., *Exhibition Cultures: The Politics of Museum Display*, Smithsonian Institution Press, Washington and London 1991.

Karydis C., *Textile Conservation. Lecture notes*, University of Lincoln, Lincoln 2004.

Museums Association, *Code of Ethics for Museums*, Museums Association, London 2002.

Norris H., *Church Vestments. Their Origin & Development*, Dent, J.M. & Sons, London 1949.

Oddy A., *Restoration: Is it acceptable?*, British Museum, London 1994.

Orlofsky P. and Trupin D., *The role of connoisseurship in determining the textile conservator's treatment options*. *American Institute for Conservation*, 32 (1993), 109-118.

Pocknee C., *Liturgical Vesture. Its Origins and Development*, Mowbray, A.R., London 1960.

Rice T., *Art of the Byzantine Era*, Thames and Hudson, London 1997.

UKIC. 1996. *UKIC Codes of Ethics and Rules of Practice*. London: UKIC.

Wedge T., *Consideration of Protocol when Treating Ceremonial Textiles in Compromising Situations: Principles in Everyday Practice*, (Unpublished theses report issued at the UKIC Conference) UKIC Textile Section, London 1994.

Θεοχάρη Μ., *Εκκλησιαστικά Χρυσοκέντητα*. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1986.

Θεοχάρη Μ., *Πολυτελή Υφάσματα στο Βυζάντιο. Κοσμικά & Εκκλησιαστικά*, Ίδρυμα Γουλιανδρή- Χόρν, Αθήνα 1994.

Καρύδης Χ., *Εισαγωγή στην Προληπτική Συντήρηση των Υφασμάτων Έργων Τέχνης*, Φουτούρα, Αθήνα 2006.

Κούρκουλας Κ., *Τα Ιερατικά Άμφια και ο Συμβολισμός Αυτών Εν τη Ορθόδοξω Ελληνική Εκκλησία*, Αθήνα 1991.

Σπυριδάκη Γ., «Παρατηρήσεις επί Ενδυμάτων τινών κατά την πρώτην βυζαντινήν περίοδον», *Ανάτυπον εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1958.

Σωτηρίου Γ., «Τα Λειτουργικά Άμφια της Ορθόδοξου Ελληνικής Εκκλησίας», *Ανάτυπο περ. Θεολογία*, Αθήνα 1949.

Χατζηδάκη- Βέν Ε., *Εκκλησιαστικά Κεντήματα*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1953.

Χατζημιχάλη Α., *Τα Χρυσοκλαβαρικά Συρματένια-Συρμακέσικα Κεντήματα*, Αθήνα 1956.

Κορρέ-Ζωγράφου Κ. *Μεταβυζαντινή-Νεοελληνική Εκκλησιαστική Χρυσοκεντητική*, Αθήνα 1985.

Φωτογραφίες άρθρου: Α. Σακελλαρίου.

Η σχέση των ελληνικών μουσείων με τις οικογένειες: Ουτοπία ή πραγματικότητα;

Κατερίνα Γιόφτσαλη

Παιδαγωγός-Μουσειολόγος

«Δυστυχώς, πιστεύουμε ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερη σχέση μεταξύ των ελληνικών μουσείων και της οικογένειας γιατί αισθανόμαστε ότι τα ελληνικά μουσεία αγνοούν τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά μας» (σχόλιο οικογένειας).

«Ο χρόνος είναι περιορισμένος. Επίσης τα παιδιά θεωρούν ότι δεν είναι διασκέδαση. Έπειτα από μια εβδομάδα γεμάτη άγχος λόγω των αυξημένων απαιτήσεων στο σχολείο, το μουσείο είναι κάτι που δεν το βλέπουν με καλό μάτι» (σχόλιο οικογένειας).

«Οι προσδοκίες μας δεν είναι και πολύ υψηλές. Μάλλον σαν θεατές πάμε και όχι σαν "ερευνητές". Στα γονείς δε μάθαμε να επισκεπτόμαστε πραγματικά τα μουσεία. Οι Έλληνες δυστυχώς δεν έχουμε μουσειακή αγωγή» (σχόλιο οικογένειας).

«Επειδή δεν ισχύει πάντα η παροιμία "ό,τι λείπει μια εικόνα δεν το λένε χίλιες λέξεις" θα θέλαμε τα προγράμματα και οι εκθέσεις των μουσείων να απευθύνονται σε οικογένειες παρέχοντας πληροφορίες, έντυπο υλικό, να αναζητούν την παρατήρηση και έρευνα από τα παιδιά, να υπάρχει επικοινωνία και ανατροφοδότηση. Να πετύχουμε αυτό που συμβαίνει στο εξωτερικό: Η επίσκεψη στο μουσείο να είναι μέρα χαράς- γνώσης- ψυχαγωγίας» (σχόλιο οικογένειας).

Εισαγωγή

Τα παραπάνω σχόλια αντικατοπτρίζουν το χάσμα που υπάρχει στη σχέση ελληνικών μουσείων και οικογένειας και προέρχονται από τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγε η γράφουσα. Ένα χάσμα το οποίο συνεχώς θα διευρύνεται εάν τα μουσεία στην Ελλάδα δεν συνειδητοποιήσουν ότι μια από τις κύριες λειτουργίες τους είναι η ουσιαστική επικοινωνία με το κοινό τους. Το παρόν άρθρο έχει στόχο να παρουσιάσει ένα μέρος των αποτελεσμάτων της έρευνας που διεξήχθη το 2003, κατά την οποία μελετήθηκε εις βάθος η μουσειακή εμπειρία 12 οικογενειών του Δήμου Βριλησίων προκειμένου να τους δοθούν κίνητρα να επισκεφθούν μουσεία στον ελεύθερο χρόνο τους επιχειρώντας παράλληλα να προτείνει εναλλακτικούς τρόπους δημιουργικής απασχόλησης των ελληνικών οικογενειών κατά τη διάρκεια της μουσειακής τους επίσκεψης (Gioftsali, 2005). Συγκεκριμένα, οι οικογένειες συμμετείχαν σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα βασισμένο στο παιδαγωγικό μοντέλο των Rogoff, Matuson και White (1996) που αφορούσε τη μαθησιακή εμπειρία ως μια συμμετοχική διαδικασία σε μαθησιακές κοινότητες. Το συγκεκριμένο μοντέλο υποστηρίζει ότι η μάθηση είναι μια συμμετοχική, κοινωνική και δυναμική διαδικασία όπου τα άτομα που συμμετέχουν είναι

μέλη μιας μαθησιακής κοινότητας (learning community), τα οποία εμπλέκονται ενεργά και ισότιμα σε δημιουργικές δραστηριότητες και συνεργάζονται αρμονικά για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού. Ενήλικες και παιδιά ανταλλάσσουν εμπειρίες, γνώσεις και συναισθήματα δημιουργώντας περιβάλλοντα ενεργητικής μάθησης και συνεργασίας.

Το παρόν άρθρο αποτελείται από δυο μέρη. Το πρώτο παρουσιάζει το μεθοδολογικό πλαίσιο το οποίο χρησιμοποιήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα. Το δεύτερο συζητά τα κυριότερα εμπόδια που αποθαρρύνουν την ελληνική οικογένεια του δείγματος από το να επισκέπτεται μουσεία στον ελεύθερο χρόνο της προτείνοντας παράλληλα τρόπους τους οποίους τα μουσεία μπορούν να υιοθετήσουν προκειμένου όχι μόνο να την προσελκύσουν αλλά και να της προσφέρουν ποιότητα στη μουσειακή της εμπειρία.

Μεθοδολογικό πλαίσιο

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Κέντρο ΓΑΙΑ Περιβαλλοντικής Έρευνας και Εκπαίδευσης του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας και στο Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης του Δήμου Βριλησίων το χρονικό διάστημα Φεβρουαρίου-Ιουνίου 2003. Το δείγμα αποτέλεσαν συνολικά 12 οικογένειες, 3 εκπαιδευτικοί, μια περιβαλλοντολόγος του Κέντρου ΓΑΙΑ, που συμμετείχε

στο οικογενειακό πρόγραμμα που οργανώθηκε από τη γράφουσα και 2 επαγγελματίες μουσείων. Σε ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα που επιχείρησε η έρευνα να δώσει απαντήσεις ήταν η αξιολόγηση τόσο της μαθησιακής διαδικασίας όσο και των αποτελεσμάτων της μουσειακής εμπειρίας των ελληνικών οικογενειών του δείγματος ως μαθησιακές κοινότητες. Επίσης μελέτησε εάν και κατά πόσο το προτεινόμενο εκπαιδευτικό πρόγραμμα μπορεί να λειτουργήσει στις οικογένειες ως κινητήριος μοχλός προκειμένου να επισκέπτονται συχνότερα μουσεία στον ελεύθερο χρόνο τους. Τέλος, η προσπάθεια εντοπισμού των πιο συχνών αιτιών βάσει των οποίων οι οικογένειες του δείγματος επιλέγουν ή όχι να επισκεφθούν μουσεία της πόλης τους ως μέρος μιας οικογενειακής εξόδου, αποτέλεσε ένα από τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα. Η γράφουσα προκειμένου να διασφαλίσει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των μεθόδων παραγωγής και ερμηνείας των ποιοτικών δεδομένων προέβη στη χρήση της «μεθόδου του τριγωνισμού» (Hein, 1998:134, Mason, 1996:79) δηλαδή του συνδυασμού διαφορετικών πηγών και μεθόδων. Συγκεκριμένα, επιχείρησε να απαντήσει στα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα καταθέτοντας διαφορετικές οπτικές γωνίες, χρησιμοποιώντας διαφορετικές μεθόδους και πηγές τόσο πρωτογενείς (απόψεις γονέων και παιδιών μέσω

ερωτηματολογίου, συνεντεύξεων και συμμετοχικής παρατήρησης) όσο και δευτερογενείς (απόψεις επαγγελματιών μουσείων μέσω συνεντεύξεων και παρουσίαση αντίστοιχων ερευνών από χώρες εξωτερικού μέσω βιβλιογραφικής μελέτης). Για το λόγο αυτό η γράφουσα προέβη σε ομαδικές συζητήσεις τόσο με τα παιδιά όσο και με τους γονείς χωριστά. Επιπλέον, κρίθηκε σκόπιμο οι οικογένειες του δείγματος να συμπληρώσουν, πριν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, ένα ερωτηματολόγιο με ανοικτού τύπου ερωτήσεις σχετικές με τις μέχρι τότε μουσειακές τους εμπειρίες. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην πρώτη περίπτωση ηχογραφήθηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν σε μορφή περιγραφικού κειμένου. Τα ερωτηματολόγια στη δεύτερη περίπτωση δόθηκαν από την ερευνήτρια στις οικογένειες οι οποίες και τα επέστρεψαν εντός τριών ημερών. Επίσης, η έρευνα ολοκληρώθηκε με τις συνεντεύξεις δυο επαγγελματιών μουσείων που εργάζονται στο Ελληνικό Παιδικό Μουσείο. Η ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων έδωσε επιπλέον στοιχεία σχετικά με τους λόγους που οι ελληνικές οικογένειες δεν επισκέπτονται μουσεία κατά τη διάρκεια μιας οικογενειακής εξόδου. Ο λόγος που επιλέχθηκε το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο είναι γιατί το μουσείο αυτό αποτελεί ένα από τα λίγα στην Ελλάδα, ίσως και το μοναδικό, που δραστηριοποιείται συστηματικά στην οργάνωση και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για οικογένειες και συνεπώς οι εμπειρίες των επαγγελματιών που εργάζονται σε αυτό θα ήταν ιδιαίτερα πολύτιμες για τη συγκεκριμένη έρευνα. Τέλος, η εις βάθος μελέτη και παρουσίαση αντίστοιχων ερευνητικών πορισμάτων από έρευνες που διεξήχθησαν στη Μεγάλη Βρετανία και την Αμερική έδωσαν τη δυνατότητα μια συγκριτικής προσέγγισης της μουσειακής εμπειρίας και των βασικότερων αιτιών που οι οικογένειες δεν επιλέγουν να επισκεφθούν μουσεία στον ελεύθερο χρόνο τους.

Για τη διερεύνηση και τον έλεγχο των αποτελεσμάτων της έρευνας, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ποιοτικής ανάλυσης κατά την οποία η γράφουσα αποδελτίωσε, κατηγο-

ριοποίησε και ερμήνευσε τα δεδομένα που συγκέντρωσε με βάση τις θεματικές κατηγορίες που προέκυψαν από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Αναλύοντας τη σχέση ελληνικής οικογένειας και μουσείων

Ένα από τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η συγκεκριμένη έρευνα είναι ότι τα ελληνικά μουσεία δεν έχουν ενδιαφερθεί να γνωρίσουν τις ανάγκες, τις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντα της ελληνικής οικογένειας προκειμένου να διαπιστώσουν εάν η «ατζέντα» και οι υπηρεσίες που προσφέρουν τα μουσεία συγκλίνουν ή αποκλίνουν από την «ατζέντα» των οικογενειών¹. Στην Ελλάδα οι έρευνες κοινού που στοχεύουν στη μελέτη αυτής της σχέσης του μουσείου με το κοινό του, βρίσκονται ακόμη σε εμβρυακό στάδιο. Το μόνο που υπάρχει είναι η καταγραφή της επισκεψιμότητας του κοινού μέσω του αριθμού των εισιτηρίων του, η οποία όμως δεν αποτελεί μια ολοκληρωμένη πηγή πληροφόρησης καθώς περιλαμβάνει μόνο την ποσοτική καταμέτρηση των επισκεπτών τους οποίους και αντιμετωπίζει ως ένα ομοιόμορφο, γενικό κοινό αδιαφορώντας για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων που το επισκέπτονται ή δεν το επισκέπτονται. Συνεπώς, θεωρείται επιτακτική η ανάγκη διεξαγωγής έρευνας κοινού γιατί μπορεί να βοηθήσει τα μουσεία να εξετάσουν όχι μόνο το δημογραφικό προφίλ των επισκεπτών τους (ηλικία, φύλο, περιοχή κατοικίας, κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, εκπαίδευση κ.ά.) αλλά και ποιες κοινωνικές ομάδες το επισκέπτονται ή όχι, για ποιους λόγους, με ποια συχνότητα, σε τι ποσοστό, ποιες οι επιθυμίες, οι ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους (Μουσουρή, 1999:57). Συγκεκριμένα, μια έρευνα κοινού θα αποκάλυπτε πολλά στοιχεία σχετικά με τους λόγους που η

1. Η ατζέντα του μουσείου περιλαμβάνει σύμφωνα με τη Μουσουρή (Μουσουρή, 1997:20) όλα εκείνα τα μηνύματα και τις συμπεριφορές που το μουσείο προσδοκά από τους επισκέπτες του να κατανοήσουν και να υιοθετήσουν κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης. Επίσης αναφέρεται και στη μακρόχρονη επίδραση που μπορεί να έχει μια επίσκεψη στους επισκέπτες του.

ελληνική οικογένεια επιλέγει να επισκεφθεί ή όχι μουσεία στον ελεύθερο χρόνο της αξιολογώντας κατ'επέκταση εάν και κατά πόσο οι εκθέσεις και τα προγράμματά τους ανταποκρίνονται στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις προσδοκίες των οικογενειών.

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει αρκετός λόγος για την ανάπτυξη και εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων για σχολικές ομάδες στο χώρο του μουσείου και για το πώς τα ελληνικά μουσεία οφείλουν να βελτιώσουν τις εκπαιδευτικές τους υπηρεσίες απέναντι σε αυτήν την συγκεκριμένη ομάδα (Μυρογιάννη-Αρβανιτιδή, 1999; Κουβέλη, 2000; Νάκου, 2001; Τζιαφέρη, 2004). Δυστυχώς όμως είναι διαπιστωμένο ότι το κύριο ενδιαφέρον της μουσειοπαιδαγωγικής στην Ελλάδα αφορά την οργάνωση και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που προσφέρονται στα σχολεία και πολύ λιγότερο, ή σχεδόν καθόλου, στις άλλες ομάδες κοινού, όπως έφηβοι, ηλικιωμένοι, άτομα με αναπηρία, οικογένειες, κ.ά. (Μυρογιάννη-Αρβανιτιδή, 1999) ή ακόμη και στην οργάνωση εκθέσεων (Νικονάνου, 2005:19). Τι γίνεται λοιπόν με τις άλλες ομάδες κοινού και συγκεκριμένα με τις ελληνικές οικογένειες; Από την εμπειρική έρευνα της γράφουσας μέσω συζητήσεων με ανθρώπους που εργάζονται στα μουσεία, το ποσοστό των ελληνικών οικογενειών που πραγματοποιούν επίσκεψη στα μουσεία κατά τη διάρκεια μιας οικογενειακής εξόδου είναι πολύ μικρό αναλογικά με αυτό των ξένων οικογενειών που πραγματοποιούν αντίστοιχες επισκέψεις στα μουσεία των χωρών τους. Έρευνες στην Αγγλία και την Αμερική έδειξαν ότι σχεδόν το 60% των επισκεπτών είναι οικογένειες (Cheek et al., 1976; Borun, 1977; Ham, 1979; Leatsch et al., 1980; Alt, 1980; Bickford et al., 1992; Falk, 1998), ποσοστό το οποίο φαντάζει στα ελληνικά μουσεία ως μια ουτοπία. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι περισσότερες οικογένειες του δείγματος της προαναφερθείσας έρευνας δεν πραγματοποιούν συχνές επισκέψεις στα μουσεία της πόλης τους κατά τη διάρκεια μιας οικογενειακής εξόδου, ενώ αντίθετα όταν πηγαίνουν διακοπές σε έναν άλλο τόπο στην Ελλάδα ή

σε μια άλλη χώρα, μια από τις πρώτες προτεραιότητες της οικογένειας είναι και οι επισκέψεις σε μουσεία². Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται είναι γιατί οι ελληνικές οικογένειες δεν επιλέγουν να επισκεφθούν μουσεία στον ελεύθερο χρόνο τους;

Συγκεκριμένα, όταν οι 12 οικογένειες του δείγματος της συγκεκριμένης έρευνας ρωτήθηκαν για τους λόγους που τις εμποδίζουν να πραγματοποιήσουν επισκέψεις, οι απαντήσεις ήταν ποικίλες. Ένας σημαντικός αριθμός οικογενειών υποστήριξε ότι οι γρήγοροι και κουραστικοί ρυθμοί ζωής, το άγχος, οι υποχρεώσεις, και η ρουτίνα της εβδομάδας δεν τους επιτρέπουν στο λίγο χρόνο που τους απομένει να οργανώνουν συχνές επισκέψεις³. Αντίθετα προτιμούν να αξιοποιήσουν τις ελεύθερες ώρες τους για χαλάρωση και ξεκούραση κάνοντας πιο ευχάριστα πράγματα, όπως το να πάνε σινεμά, να βγούνε έξω με φιλική παρέα, να επισκεφθούν πάρκα ψυχαγωγίας, να δούνε τηλεόραση κ.ά.

Επιπλέον, στην αντίληψη των περισσότερων οικογενειών του δείγματος κυριαρχεί η πεποίθηση ότι τα μουσεία είναι περισσότερο χώροι εκπαίδευσης⁴ και λιγότερο ψυχαγωγίας⁵. Οι μέχρι τώρα εμπειρίες τους αφορούσαν επισκέψεις σε παραδοσιακά μουσεία που τις καθιστούσαν παθητικούς δέκτες πληροφοριών⁶ και γνώσεων χωρίς να τους δίνεται η

δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά ούτως ώστε η μάθηση να αποτελεί ταυτόχρονα μια εμπειρία ευχάριστη, διασκεδαστική και δημιουργική. Επίσης, πολλοί γονείς του δείγματος δεν επιλέγουν να επισκεφθούν ένα μουσείο με τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια μιας οικογενειακής εξόδου είτε γιατί υπάρχει έντονα ο φόβος των γονέων να αποκαλυφθεί η έλλειψη γνώσης τους σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα είτε γιατί τα παιδιά τους πλήττουν αισθητά⁷. Συγκεκριμένα, η παρουσίαση ενός εκθέματος χρησιμοποιώντας μια αστηρά ακαδημαϊκή γλώσσα καθώς και η έλλειψη βοηθητικών και ενισχυτικών μέσων δημιουργεί στο γονέα το άγχος και την ανασφάλεια για το αν θα μπορέσει να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις και τις προσδοκίες του παιδιού του⁸ και κατ'επέκταση της οικογενειακής επίσκεψης (Allon, 1999:81). Ένας άλλος λόγος που οι οικογένειες δεν επιλέγουν να επισκεφθούν μουσεία στην Αθήνα στον ελεύθερο χρόνο τους είναι ότι επαναπαύονται στο γεγονός ότι τον ρόλο αυτόν τον έχει αναλάβει το σχολείο με το να οργανώνει τακτικές σχολικές επισκέψεις σε διάφορα μουσεία της πόλης, οπότε και δεν βλέπουν τον λόγο να επισκεφθούν και πάλι το ίδιο μουσείο⁹ (Gioftsalι, 2005). Μέσα από συζητήσεις με τα παιδιά των οικογενειών που συμμετείχαν στην έρευνα έγινε φανερό η αδιαφορία τους να επιλέξουν να επισκεφθούν ένα μουσείο κατά τη διάρκεια μιας

προσπάθειας αλλαγής του τρόπου παρουσίασης των εκθεμάτων με χαρακτήρα πιο φιλικό, προσικό, ψυχαγωγικό και διαδραστικό για τον Έλληνα επισκέπτη. Ενδεικτικά αναφέρονται οι περιπτώσεις του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού, του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, του Κέντρου Περιβαλλοντικής Έρευνας και Εκπαίδευσης ΓΑΙΑ και του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης.

7. Παρόμοια είναι και τα συμπεράσματα που κατέληξαν οι έρευνες του Allon (1999:81) και της ομάδας του Harris Qualitative (1997:31).

8. Το φαινόμενο αυτό είναι έντονο στα μουσεία Τέχνης, όπου οι οικογένειες αποφεύγουν να τα επισκεφθούν γιατί πιστεύουν ότι απλά δεν απευθύνονται σε αυτές (Harris Qualitative, 1997:31).

9. Η Κουβέλη (2000:193) είχε επισημάνει στην έρευνά της ότι «ο συσχετισμός αποκλειστικά με το σχολείο εμπειρεί τον κίνδυνο να λησουργήσει μελλοντικά αρνητικά στη σχέση του ενήλικα με το μουσείο». Παρόμοια εμπόδια διαπίστωσε και ο Allon (1999:79).

οικογενειακής εξόδου. Ο κυριότερος λόγος είναι ότι τα συγκεκριμένα παιδιά πραγματοποιούν επισκέψεις σε μουσεία με το σχολείο τους, οπότε και δεν επιθυμούν να «θυσιάσουν» τον ελεύθερο χρόνο τους για μια ακόμη «βαρετή», όπως τα ίδια επισήμαναν, επίσκεψη, αλλά αντίθετα προτιμούν να επιλέξουν δράσεις με περισσότερο ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Αυτό έρχεται σε αντιδιαστολή με έρευνες που υποστηρίζουν ότι ενισχύοντας τις σχολικές επισκέψεις σε μουσεία ενισχύουμε μελλοντικές επισκέψεις των παιδιών με τους γονείς τους σε συνδυασμό πάντα με τον παράγοντα ψυχαγωγία και διασκέδαση (Harris Qualitative, 1997:24). Ίσως πολλὰ ελληνικά μουσεία επαναπαύονται με την παραπάνω διαπίστωση και προσδοκούν ότι τα παιδιά θα παρασύρουν τους γονείς τους σε μια μελλοντική επίσκεψη. Όμως τα μουσεία έχουν αναλογιστεί εάν οι εμπειρίες που προσφέρουν στα παιδιά μέσα από τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα είναι εκτός από γνωστικές, εμπειρίες ουσιαστικές, δημιουργικές και ψυχαγωγικές ούτως ώστε να δημιουργήσουν το κίνητρο να τα ξαναεπισκεφθούν; Είναι αρκετό αυτό ή χρειάζεται μια συνολική επικοινωνιακή και εκπαιδευτική πολιτική; Το ερώτημα είναι σύνθετο και μπορεί ν' απαντηθεί λαμβάνοντας υπόψη πολλές παραμέτρους, όπως τον εκπαιδευτικό ρόλο που θέλει να διαδραματίσει το κάθε μουσείο, τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες που επιθυμεί να προσεγγίσει, το είδος των υπηρεσιών που θέλει να προσφέρει, τους διαφορετικούς τρόπους επικοινωνίας με το κοινό του κ.ά.

Επιπλέον, η ξενάγηση θεωρείται από αρκετές οικογένειες του δείγματος ως «πολυτέλεια» γιατί, όπως υποστηρίζουν, τα μουσεία δίνουν περισσότερη προσοχή στους τουρίστες και λιγότερη στις ίδιες αδιαφορώντας για τις δικές τους ανάγκες. Συνεπώς, τις περισσότερες φορές οι ελληνικές οικογένειες είναι «μόνες»¹⁰ μέσα στον εκθεσιακό χώρο, όπου οι

10. Η λέξη «μόνες» πέρα από την πραγματική της σημασία περιέχει και μεταφορική όταν για παράδειγμα υπάρχει έλλειψη βοηθητικών μέσων (όπως ερωτήσεις, εικόνες, σύνδεση των εκθεμάτων με τη καθημερινή ζωή των επισκεπτών, σωματική και πνευματική επαφή και αλληλεπίδραση τόσο με τα αντικείμενα όσο και

γονείς προσπαθούν να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των παιδιών τους ερμηνεύοντας εκθέματα και πληροφορίες χωρίς απαραίτητα να τα κατανοούν και χωρίς να εμπλέκονται ενεργά σε βιωματικές δραστηριότητες γεγονός που προκαλεί έντονη δυσαρέσκεια, έλλειψη ευχαρίστησης της μουσειακής επίσκεψης και τελικά συνειδητής επιλογής να μην το ξαναεπισκεφθούν. Τέλος, η έλλειψη μουσειακής νοοτροπίας και αγωγής από την πλευρά των γονέων ίσως να κρύβει ένα βαθύτερο ζήτημα συνολικής κουλτούρας του Έλληνα πολίτη απέναντι στα μουσεία και γενικότερα στον πολιτισμό.

Επίλογος

Η ανάγκη να βρεθούν τρόποι και κίνητρα που θα προσελκύσουν τις ελληνικές οικογένειες στα μουσεία είναι μεγάλη. Οι έρευνες κοινού είναι ένα πρώτο βήμα γιατί θα μας προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες για το προφίλ, τις προσδοκίες και τις ανάγκες των οικογενειών στην Ελλάδα. Η διαδικασία μεταμόρφωσης των ελληνικών μουσείων έχει ήδη αρχίσει με αξιόπαινες επανεκθέσεις ή δημιουργία νέων εκθέσεων, όπως προαναφέρθηκε, που λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, όπως της οικογένειας, απαλλιάσσοντας το γονιό από την ευθύνη του «παντογνώστη» και ενισχύοντας περισσότερο το ρόλο του βοηθού και εμπνευστή που συνεργάζεται, αλληλεπιδρά και διασκεδάζει με το παιδί του κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης. Η προσπάθεια όμως δεν τελειώνει με την παρουσίαση μιας έκθεσης στο κοινό αλλά αντίθετα συνεχίζεται, εξελίσσεται και βελτιώνεται με τη συνειδητή οργάνωση επικοινωνιακής και εκπαιδευτικής πολιτικής με συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους. Συμπερασματικά, αν επιθυμούμε στην Ελλάδα να μιλάμε για σύγχρονα μουσεία τότε θα πρέπει να γίνουν εξίσου ανταγωνιστικά με άλλους τομείς της «πολιτιστικής βιομηχανίας» και με υπηρεσίες αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου

με τους ανθρώπους) που να διευκολύνουν και να ενισχύουν την καλύτερη κατανόηση των εκθεμάτων και την κατασκευή πολλαπλών μηνυμάτων.

(Mintz, 1994) προκειμένου να προσφέρουν ψυχαγωγικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα όχι μόνο της οικογένειας αλλά και άλλων κοινωνικών ομάδων. Αν σήμερα βοηθήσουμε τις ελληνικές οικογένειες και τους δώσουμε κίνητρα να αγαπήσουν τα μουσεία και να αντιληφθούν ότι είναι ζωντανοί χώροι μάθησης και ψυχαγωγίας, τότε αύριο η επιθυμία τους να τα επισκεφθούν θα αποτελεί πλέον πραγματικότητα και όχι ουτοπία. Το παρακάτω σχόλιο ενός γονέα μετά από τη συμμετοχή της οικογένειάς του στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της έρευνας είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικό και ενθαρρυντικό: «Μετά το τέλος του προγράμματος, αυτό που τώρα νιώθω ότι μας προσέφερε, πέρα από τα πολύ ενδιαφέροντα θέματα, ήταν και μια άλλη οπτική ματιά του ρόλου των μουσείων. Ότι τα μουσεία πέρα από εκθεσιακά μέρη μπορούν να γίνουν εμπειρικοί, βιωματικοί και ψυχαγωγικοί χώροι για προβληματισμό, σκέψη, αλλαγή στάσης ζωής. Ευχαριστούμε.»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσα

Κουβέλη, Α. 2000, *Η σχέση των μαθητών με το Μουσείο: θεωρητική προσέγγιση, έρευνα στην Αθήνα και στην Ικαρία*. Εκπαιδευτικά Προγράμματα, ΕΚΚΕ, Αθήνα.

Μουσούρη, Θ. 1999, Έρευνα κοινού και αξιολόγηση στα μουσεία, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 56-61.

Μυρογιάννη-Αρβανιτίδη, Ε. 1999, Ο ρόλος του μουσειοπαιδαγωγού στην Ελλάδα, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 71, 50-53.

Νάκου, Ε. 2001, *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός: από τη σκοπιά της θεωρίας του υλικού πολιτισμού, της μουσειολογίας και της μουσειοπαιδαγωγικής*, τετράδια 9, νήσος, Αθήνα.

Νικονάνου, Ν. 2005, *Ο ρόλος της μουσειοπαιδαγωγικής στα σύγχρονα μουσεία*, Τετράδια Μουσειολογίας II, 18-25.

Τζιφέρη, Σ. 2004, *Το σύγχρονο μουσείο στην ελληνική εκπαίδευση μέσα από τα παραδείγματα των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων*, Πρακτικά του 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου, Αλεξανδρούπολη 28-30 Μαΐου, 555-560.

Ξενόγλωσσα

Allon, H. 1999, Working with children and young people, στους Moffat, H., & Woollard, V., *Museum and*

Gallery Education; A manual of good practice, The Stationery Office, 77-88.

Alt, M.B. 1980, Four years of visitor surveys at the British Museum (Natural History) 1976-1979, *Museum Journal*, 80, 10-19.

Bickford, A., Doering, Z.D., και Smith, S.J. 1992, *The Spiders are Coming!: An exhibition background study for the National Museum of Natural History*, Report 1992-4, Washington, D.C. Smithsonian Institution Office of Institutional Studies.

Borun, M. 1977, *Measuring the immeasurable: A pilot study of museum effectiveness*, Philadelphia: Franklin Institute.

Cheek, N.H., Field, D. R., και Burdge, R.L. 1976, *Leisure and Recreation Places*, Ann Arbor, MI: Ann Arbor Science Publications.

Falk, J. και Dierking, L. 1992, *The Museum Experience*, Whalesback Books, Washington DC.

Falk, J.H., 1998, Visitors: towards a better understanding of why people go to museums, *Museum News*, March/April, 38-43.

Falk, J. και Dierking, L. 2000, *Learning from Museums. Visitor Experiences and the Making of Meaning*, AltaMira Press.

Gioftsali, K. 2005, *Families visiting museums as communities of learners; A Greek case study*, unpublished PhD thesis, Department of Museum Studies, University of Leicester, England.

Ham, S.H. 1979, The significance of the family as a unit of analysis in interpretive research, *Proceedings of the 53rd Annual Conference of the Association of Interpretive Naturalists*, 9, 56-72.

Harris Qualitative, 1997, *Children as an Audience for Museums and Galleries*. Arts Council and Museums and Galleries Commission.

Hooper-Greenhill, E. 2001, *The re-birth of the museum*, Paper Delivered to the Nordic Museums Leadership Programme, organised by Museumshojskolen, the Danish Museums Training Institute, Copenhagen, Denmark, June 11th and 12th, 2001, University of Leicester, Department of Museum Studies.

Laetsch, W.M., Diamond, J., Gottfried, J.L., & Rosenfeld, S. 1980, Children and family groups in science centers. *Science and Children*, 15, 14-17.

Mason, J. 1996, *Qualitative researching*, Sage Publications, London.

Mintz, A. 1994, That's edutainment. *Museum News*, November/December, 32-35.

Moussouri, T. 1997, Family agendas and the museum experience, στο *Museums for the 21st Century*, Society of Museum Archaeologists, The Museum Archaeologist, Vol.24, Conference Proceedings.

Rogoff, B., Matusov, E., και White, C. 1996, Models of Teaching and Learning: Participation in a Community of Learners, στους Oloson, D., and Torrance, N., (επιμ.) *The Handbook of Education and Human Development*, Blackwell Publisher, 389-414.

«Στην εισήγησή μου αυτή θα παρουσιάσω ορισμένες σκέψεις και εμπειρίες μου ως αποτέλεσμα της εκθεσιακής αντιμετώπισης των εκθεσιακών χώρων. Προτού σας αναπτύξω τις θέσεις μου θα ήθελα να ευχαριστήσω για την πρόσκληση στη διάλεξη αυτή το Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Μουσειακές Σπουδές» και ειδικότερα τον Πρόεδρό του καθηγητή κ. Μιχαήλ Δερμιτζάκη καθώς και το Γενικό Επίοπτη Σπουδών καθηγητή κ. Εμμανουήλ Παπαγρηγοράκη.

Όσες φορές είχα εκθέσεις σε Μουσεία, Πινακοθήκες και άλλους ειδικούς χώρους παρουσίασα έργα με διαφορετικές τεχνικές, όπως ζωγραφική σε καμβά, κατασκευές επιτοιχίες, διαμόρφωσης χώρου και γλυπτά, που μπορεί να έχουν απόσταση χρονολογικά, αλλά στο βλέμμα διακρίνεται η διαδρομή και συνάμα η ενότητα.

Χρησιμοποιώ διαφορετικές ιδέες παρουσίασης όπως ειδικούς φωτισμούς, κάμερες, video. Πιστεύω ότι μια έκθεση είναι μια ιδέα που ανακαλύπτει ο επισκέπτης σε κάθε έργο, αλλά και στο σύνολο.

Στη δουλειά μου χρησιμοποιώ επίσης και το video. Έως τώρα τέτοια video έχουν προβληθεί σε δυο εκθέσεις μου στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. Το πρώτο παρουσιάστηκε το 1999 και αποτελεί την πρώτη εφαρμογή ένταξης του video στη δουλειά μου. Προβλήθηκε στην έκθεση-περιβάλλον του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, με αποδέκτη ένα συμμετρικό ασπρόμαυρο έργο, με τέτοιο τρόπο μελετημένο ώστε να δέχεται προβολές εικόνων χωρίς να χάνει τη δομή του και όσες αφαιρέσεις κι αν δημιουργούνται να παραμένουν πάντα ενεργά τα βασικά στοιχεία της αρχικής σύνθεσής του. Το δεύτερο video, το οποίο θα σας παρουσιάσω και στη σημερινή διάλεξη, προβάλεται ήδη στην ατομική μου έκθεση που παρουσιάζεται φέτος από τις 14 Νοεμβρίου - 20 Ιανουαρίου 2007 και πάλι στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης και έχει τίτλο «Διαδρομές στο φως και το χρώμα».

Πρόκειται για την πραγματοποίηση μιας παλιάς μου ιδέας, της δεκαετίας του '70. Με την πάροδο του χρόνου η ιδέα αυτή αναθεωρήθηκε πολλές φορές, οι προβολές διαφανειών (slides) κατέληξαν σε προβολή video, η δε εικόνα έγινε ψηφιακά επεξεργασμένη. Μια ιδέα την σκέπτεσαι, ωριμάζει μέσα σου και κάποια στιγμή σαν όνειρο βγαίνει ολοκληρωμένη. Μέχρι τότε μπορεί να έχουν περάσει και χρόνια. Η συγκεκριμένη ιδέα είναι μέσα στο πνεύμα της δουλειάς μου, όπου η λάμψη της φωτιάς μεταλλιάσσεται εγκεφαλικά σε φωτεινό πράσινο της άνοιξης, της ανανέωσης. Δυστυχώς έπρεπε να ζήσω πολλές φωτιές στην Πεντέλη για να έχω αυτές τις εμπειρίες. Μετά από λίγες μέρες μέσα στην μαυρίλα του καμένου δάσους

η φύση είχε ξεφουτρώσει τα χλωρά της πράσινα φύλλα. Αυτό μας μαθαίνει η φύση: μέσα από μια καταστροφή θα βγει πάλι η ζωή.

Αυτός ο διάλογος με τις ιδέες που τρέφω μέσα μου προχωρεί την οπτική μου εικόνα, εμπλουτίζεται δε συνέχεια από το φανταχτερό σύγχρονο περιβάλλον που κρύβει μια ατέλειωτη μοναξιά.

Στην ιστορία της ανθρωπότητας το μεγαλείο των βασιλικών ανακτόρων ή των θρησκευτικών ναών απευθύνεται στο πλατύ κοινό για να μπει μέσα, αλλά βασικά ήταν πάντα απ' έξω.

Τώρα πληρώνεις ένα εισιτήριο και βλέπεις τα σύγχρονα ανάκτορα ή ναούς. Και όσοι έχουν διαίσθηση ξέρουν όταν βλέπουν ένα έργο τέχνης ότι ανιχνεύουν την ψυχή του καλλιτέχνη. Τα έργα μου είναι αυτόνομα, αλλά τα βλέπω και σαν μονάδες που συνθέτουν μια σκηνογραφία. Είναι για μένα μια διαμόρφωση χώρου.

Μια αλλαγή στη λειτουργία του έργου-αποδέκτη του video που προβάλλεται στη διάλεξη αυτή, παρουσίασα το 2000 στη Θεσσαλονίκη στην Αίθουσα Τέχνης «Art Forum - Βίλκα». Είναι σχεδιασμένο με τέτοια μορφή ώστε να συμμετέχει και το κοινό. Ο θεατής κινείται μπροστά στο έργο, τον παρακολουθεί μια κάμερα και το είδωλό του εμφανίζεται διαδοχικά με τη χρήση ενός προβολέα στα τέσσερα ανοίγματα του έργου. Ο θεατής έχει τη δυνατότητα να διαλεχθεί με το έργο, ακόμη και να παίξει. Είναι κάτι που ίσως του έχει συμβεί αθλιώτικα και ασύνδετα σε βιτρίνες καταστημάτων με οθόνες τηλεοράσεων.

Ο καλλιτέχνης είναι δημιουργός εικόνας και η εποχή μας είναι κατ' εξοχήν «εποχή της εικόνας». Μπορεί να έχει απαλλαγεί από την απεικόνιση αλλά όχι από την εικόνα. Αυτό που δημιουργεί είναι τη δική του εικόνα, την απεικόνιση της φαντασίας, της σκέψης του και της ζωής του, που έχει σχέση με το παρόν και πιθανόν με το αύριο. Καινούρια συστήματα, οπτικά παιχνίδια ξεκινούν απ' το παρόν για να χτίσουν ή να γκρεμίσουν τις εικόνες.

Παρατηρώ τη φύση. Με ενδιαφέρει η κίνηση στη φύση: τα σύννεφα που τρέχουν, τα φυλλώματα που κινούνται και αλληλάζουν συνέχεια ανάλογα με το φως της ημέρας. Έτσι ασχολήθηκα με το video για να εντάξω την κίνηση μέσα στο έργο μου. Οι τεχνικές του video δίνουν άλλη διάσταση στη δουλειά μου. Οι τεχνικές αυτές είναι ένα νέο εκφραστικό μέσο.

Τα τελευταία χρόνια έχω τοημήσει στην απεικόνιση του χώρου τομές που ούτε εγώ προγενέστερα είχα φανταστεί. Εκεί βρίσκεται και η γοητεία της έρευνας στην τέχνη. Εάν σ' αυτές τις τομές διακρίνεται η δική σου ταυτότητα, τότε όσο εμπλουτίζεις το λεξιλόγιό σου, είτε αυτό είναι νέα μέσα έκφρασης είτε άλλες τεχνικές, τόσο γεννιέται πάντα το έναυσμα για κάτι άλλο.

Χρησιμοποιώ την προοπτική ελεύθερα, όπως και τη συμμετρία. Δεν είναι αυτοσκοπός, ίσα-ίσα είναι το κλειδί, η ιδέα για κάτι άλλο.

Το 1980 το Musée Cantonal της Λωζάνης με κάλεσε να εκθέσω τη δουλειά μου και να είμαι παρούσα ορισμένες ώρες καθημερινά στην έκθεση. Είχα την ευκαιρία να επικοινωνήσω με τους θεατές της έκθεσης. Όταν ο επισκέπτης σου λείει «η τέχνη με βοηθά να ζήσω», είτε είναι νέος είτε είναι τρίτης ηλικίας, σου δίνει την κινητήρια δύναμη για να δουλεύεις, να προχωρήσεις τον εαυτό σου.

Τα προγράμματα επισκέψεων των σχολείων, που υπάρχουν σήμερα και στη χώρα μας, βοηθούν στην αποκάλυψη της τέχνης από τη μικρή ηλικία. Οι αίθουσες του Musée Cantonal που εξέθετα τότε βρισκόταν στο τέλος της διαδρομής των επισκεπτών του μουσείου.

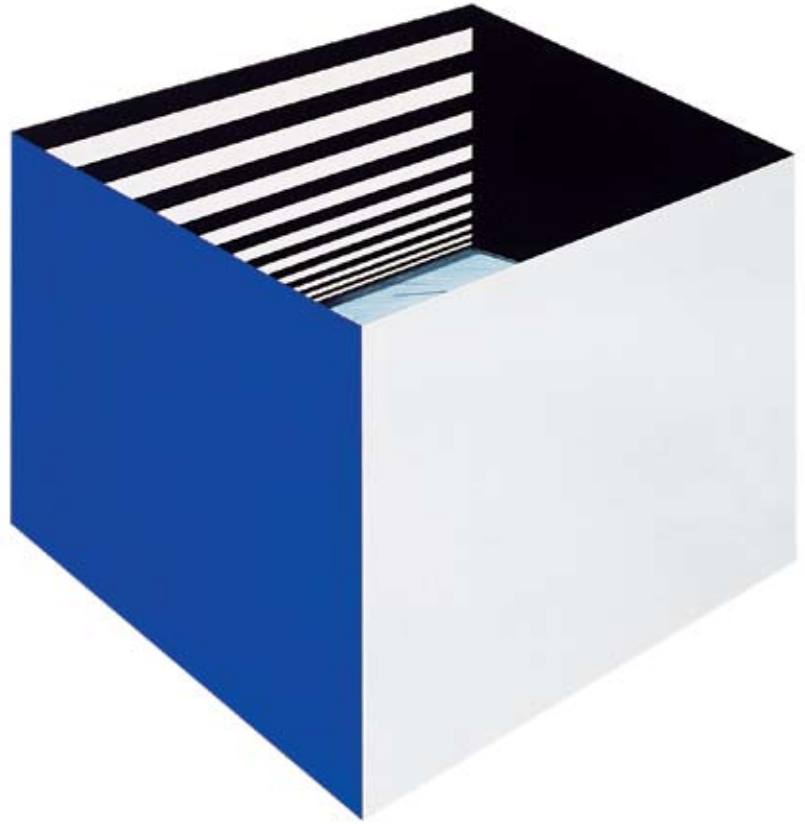
Ο ενθουσιασμός των παιδιών που συναντούσαν την τέχνη του «σήμερα» ήταν μια πολύ ευχάριστη εμπειρία, την οποία ξαναβρήκα προ ημερών στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονων Τέχνης στη Θεσσαλονίκη, όπου είχα την ευκαιρία να παρουσιάσω τη δουλειά μου σε μια τάξη της 6ης Δημοτικού. Παράλληλη εμπειρία είχα σε ανάλογη παρουσίαση και με κοινό ενηλίκων στον ίδιο πάθι χώρο.

Όλα τα προγράμματα, από τη μεταγενέστερη εμπειρία μου, οργανώνονται από τους δασκάλους που επιλέγουν τους καλλιτέχνες και τις εκθέσεις που θα έχουν άμεσο αντίκτυπο στους μαθητές τους.

Η μεγαλύτερή μου έκπληξη ήταν το 2001 στην Chamalières στο Clermont Ferrand, όταν οι καθηγητές μου έστειλαν φωτογραφίες έργων που φιλοτέχνησαν τα παιδιά επηρεασμένα από τα έργα της έκθεσής μου εκεί. Ομολογώ ότι μια απ' αυτές τις ζωγραφιές ήταν η αφορμή για να φτιάξω κι εγώ κάποιο άλλο έργο.

Αξιοσημείωτο είναι το οργανωτικό πλαίσιο των μουσείων, όπως το γνώρισα στις διάφορες εκθέσεις μου στην Ευρώπη, που αρχίζει από τον πρακτικό τρόπο ανάρτησης των έργων μέχρι τα προγράμματα επισκέψεων και παρουσιάσεων. Είναι μεγάλη ικανοποίηση όταν βλέπω αυτόν τον τρόπο οργάνωσης να έχει περάσει σιγά-σιγά και σε δικά μας μουσεία που γνώρισα από κοντά, όπως το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονων Τέχνης Θεσσα-

λονίκης, το Μουσείο Β. & Ε. Γουλανδρή της Άνδρου κ.ά.

Μια ακόμη παρόμοια εμπειρία είχα στην Εθνική Αίθουσα Τέχνης των Σκοπίων, στεγασμένη στα παλιά τούρκικα λουτρά, όπου είχα προσκληθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού τους να εκθέσω. Τα έργα στη διαδικασία του στησίματος δεν ακούμπησαν ούτε στο πάτωμα. Το εκπαιδευμένο προσωπικό -οι πιο πολλοί ιστορικοί τέχνης- αναλάμβανε ακόμα και τις χειρωνακτικές εργασίες και συνάμα είχε μια εξαιρετική αντίληψη στην ανάγνωση των έργων. Η Εθνική Πινακοθήκη των Σκοπίων είναι εξίσου σπουδαία. Στην ανοικοδόμησή της, μετά το σεισμό που είχε καταστρέψει την πόλη, είχε μάλιστα συμβάλει και η χώρα μας χρηματοδοτώντας την αντισεισμική μελέτη του κυρίου. Με πρωτοβουλία του αξέχαστου φίλου μου Γιάννη Γαίτη και στα πλαίσια μιας παγκόσμιας εκστρατείας, οργανώθηκε μια σπουδαία έκθεση όπου Έλληνες καλλιτέχνες προσέφεραν και παρουσίασαν τα έργα τους. Στην έκθεση αυτή παρουσιάστηκαν και έργα καλλιτεχνών μεγάλου αναστήματος, όπως ο Picasso, ο Calder κ.ά.

Για διάφορους λόγους στην παλιά Ανατολική Ευρώπη υπήρχε ένα κίνημα σύγχρονης τέχνης, που είχε και μια μορφή εξαγωγής προς τον υπόλοιπο κόσμο. Αυτό το κίνημα μάλιστα είχε και μια κάποια επιδότηση.

Σε μια μουσειακή έκθεση σου ανοίγονται συνεχώς νέες δυνατότητες διαλόγου με το κοινό σου. Σε συνεργασία, επίσης, με τον επιμελητή του μουσείου, η έκθεση εμπλουτίζεται με κείμενα και πληροφορίες για κάθε έργο, στοιχεία που βοηθούν στην καλύτερη επικοινωνία με το κοινό. Σε μια γκαλερί δεν έχεις δυνατότητα, όσο συστηματική και αν είναι, να προχωρήσεις σε τέτοιου είδους τεκμηρίωση και αναλυτική παρουσίαση.

Κλείνοντας, θα έλεγα ότι ο απώτερος σκοπός κάθε καλλιτέχνη είναι η επικοινωνία με το κοινό και κάθε μουσείο καλείται με τη σειρά του να συνδράμει στην ολοκλήρωση αυτής της επικοινωνίας».

Το κείμενο αυτό προέρχεται από τη διάλεξη της Όπης Ζούνη που πραγματοποιήθηκε στις 20 Νοεμβρίου 2006 στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στο πλαίσιο του Γ' κύκλου ομιλιών 2006 του Κέντρου Μουσειακών Ερευνών και του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Μουσειακές Σπουδές».

Διεθνής Ημέρα των μουσείων 1992 - 2005: Νέες τάσεις, Νέες προκλήσεις

Άρτεμις Σταματέλλου

Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος

Στο άρθρο επιχειρείται η παρουσίαση των τάσεων που παρατηρούνται στη μουσειακή κοινότητα όπως αυτές προβάλλουν μέσα από την εξέταση των θεμάτων, που επιλέγονται κάθε χρόνο από το ICOM για τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας των Μουσείων. Ζητήματα που άπτονται της συλλεκτικής και επικοινωνιακής πολιτικής του σύγχρονου μουσείου, αναδεικνύουν το νέο, διευρυμένο κοινωνικό ρόλο που καλείται να εκπληρώσει, προκειμένου να καταστεί ένας ζωντανός οργανισμός σε διαλογική σχέση με την κοινότητα που το περιβάλλει.

Στο πλαίσιο των πολύπλευρων δραστηριοτήτων του ICOM, εντάσσεται η καθιέρωση, από το 1977, του ετήσιου εορτασμού στις 18 Μαΐου της Διεθνούς Ημέρας των Μουσείων. Η φιλοσοφία του εορτασμού συνοψίζεται στην ιδέα ότι «τα μουσεία είναι ένα σημαντικό μέσο πολιτιστικών ανταλλαγών, εμπλουτισμού των πολιτισμών και ανάπτυξης αμοιβαίας κατανόησης, συνεργασίας και ειρήνης ανάμεσα στους λαούς»¹. Με επίκεντρο ένα συγκεκριμένο θέμα που αποφασίζεται κάθε έτος από τη Συμβουλευτική Επιτροπή του ICOM, ο κόσμος των μουσείων, μέσα από την ανάληψη πρωτοβουλιών ενημέρωσης και προβολής και την υλοποίηση ποικίλων δράσεων, προσεγγίζει το κοινό, με στόχο να προβάλλει τον κοινωνικό ρόλο των μουσείων, να προάγει το διεπιστημονικό διάλογο και να προσελκύσει τη διεθνή προσοχή στο μουσειακό έργο και τις ανάγκες του.

Η εξέταση, στη συνέχεια, των θεμάτων που επιλέγονται για παρουσίαση μέσω του θεσμού της Διεθνούς Ημέρας των Μουσείων, για το χρονικό διάστημα από το 1992 έως το 2005, αποσκοπεί στη διερεύνηση και καταγραφή των τάσεων που σημειώνονται διεθνώς στον κόσμο των μουσείων.

Τα θέματα συνάδουν με τους κύριους στόχους του προγράμματος δράσης του ICOM, με έμφαση στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανταπόκριση του μουσείου στις ανάγκες των σύγχρονων κοι-

νωνιών. Παράλληλα, συντονίζονται με, συμπληρώνουν και ενισχύουν διεθνείς πρωτοβουλίες διαλόγου για οικουμενικά θέματα, όπως η ειρήνη, το περιβάλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η παγκοσμιοποίηση. Αναδεικνύουν κατ' αυτόν τον τρόπο μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις του μουσείου και του μουσειακού επαγγέλματος στα τέλη του εικοστού και στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα: το συνδυασμό των παραδοσιακών αξιών του μουσείου ως οργανισμού, με την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της φυσιογνωμίας, των χαρακτηριστικών, του κοινωνικού ρόλου και του επικοινωνιακού έργου του, ώστε να προσανατολιστεί ριζικά «στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της»² μέσα από μια ενεργό και αμφίδρομη συνεργασία με όλους τους κοινωνικούς φορείς (Μούηλιου & Μπούνια 1999, 42).

Το μουσείο, όπως το γνωρίζει η πλειοψηφία του κοινού μέχρι σήμερα, αναπτύχθηκε στην Ευρώπη στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα, μέσα στο κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο της αστικοποίησης, της βιομηχανοποίησης, της αποικιοκρατίας και του αποκλεισμού ομάδων πληθυσμού από το δημόσιο βίο, και ως φορέας των δυτικών αξιών μεταφέρθηκε στον υπόλοιπο κόσμο (Hooper-Greenhill 2001c, 2). Οι θεμελιώδεις αρχές αυτής της εποχής, η κυριαρχία του ορθολογισμού και της αντικειμενικής γνώσης που χτίζεται πάνω σε αυστηρές ιεραρχίες και διακρίνεται σε σαφώς οριοθετημένες επιστήμες, η διάκριση του πολιτισμού σε «άνωτερο» και «κατώτερο» και η ευρωκε-

ντρική προσέγγιση της ιστορίας, καθορίζουν τη φυσιογνωμία του μουσείου και εκφράζονται μέσα από τους βασικούς στόχους του: τη διάσωση, συλλογή, επιμέλεια και έκθεση των αντικειμένων, με πρωταρχική επιδίωξη την παρουσίαση μιας οικουμενικά έγκυρης εικόνας του κόσμου.

Το βασισμένο στις συλλογές και την επιστημονική μελέτη και έκθεσή τους, το «παράδοσιακό», αντικειμενοκεντρικό μουσείο, είναι ανοικτό στους πολίτες των νέων εθνικών κρατών, έχοντας ως επικοινωνιακό στόχο να εκπαιδεύσει και να βελτιώσει τους επισκέπτες του, φέρνοντάς τους σε επαφή με τα μεγάλα έργα τέχνης. Η εκπαίδευση αυτή νοείται «ως μία διαδικασία πρόσληψης πληροφοριών και, μέσω αυτών, αξιών, τέτοιων που να καθιστούν τον άνθρωπο έναν ιδανικό πολίτη» (Hooper-Greenhill 2001a, 3). Ο επισκέπτης αποτελεί παθητικό δέκτη των μηνυμάτων μιας γραμμικής επικοινωνιακής θεωρίας και πρακτικής, κατά την οποία η αντικειμενική αλήθεια και γνώση μεταφέρεται από τον ειδικό επιστήμονα στο απαίδευτο κοινό. Το μουσείο υπηρετεί την εικόνα ενός εγκυκλοπαιδικού ιδρύματος παγκόσμιας εκπαιδευτικής αξίας, με σαφώς διαχωρισμένους τον ιδιωτικό και δημόσιο χώρο του, το χώρο του ειδικευμένου προσωπικού και το χώρο των επισκεπτών (Hooper-Greenhill 2001a, 1). Οι τελευταίοι έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίξουν το έργο του μουσείου στο πλαίσιο της κοινότητας, αλλά στερούνται συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων και στη λειτουργία του.

Από το τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα, έχουν ξεκινήσει συντονισμένες προ-

1. «Museums are an important means of cultural exchange, enrichment of cultures and development of mutual understanding, co-operation and peace among peoples». ICOM, *International Museum Day: Each Year the 18th May*. <http://icom.museum/ind.html> (τελευταία επίσκεψη 15/11/2005).

2. ICOM statutes, art.2, para.1, <http://icom.museum/statutes.html#2> (τελευταία επίσκεψη 23/02/2007).

σπάθειες για την αναθεώρηση του θεσμού του μουσείου, προκειμένου να απαλλαγεί από την αρνητική εικόνα ενός χώρου προορισμένου για τη συσσώρευση και μετάδοση «ιερών γνώσεων σε παθητικές μάζες» (Merriman 1999, 46) και να μετουσιωθεί σε έναν οργανισμό ανοιχτό χωροταξικά, επικοινωνιακά, επιστημολογικά και ιδεολογικά. Η συνειδητοποίηση του εκπαιδευτικού ρόλου του μουσείου και της σημασίας του ως δημιουργού και φορέα κοινωνικών αξιών, ο ολοένα αυξανόμενος ανταγωνισμός από τους υπόλοιπους τομείς αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου και η ανάγκη για υπεύθυνη διαχείριση των δημοσίων κονδυλίων, που στηρίζουν τη λειτουργία του, αποτελούν τους παράγοντες εκείνους που ώθησαν τα μουσεία στην επανεξέταση του ρόλου τους, προς την κατεύθυνση του διαλόγου, της συνεργασίας και της κοινής δράσης με τις κοινότητες που τα περιβάλλουν.

Σε αυτό το πνεύμα, το μουσείο σήμερα γίνεται ανθρωποκεντρικό, καθώς επαναδιαπραγματεύεται τη σχέση του με το κοινό, ενδιαφέρεται και εκφράζει τις απόψεις του για ζητήματα διεθνούς σημασίας, εξετάζει τις υπάρχουσες επαγγελματικές πρακτικές, επαναπροσεγγίζει τους καθιερωμένους τρόπους δημιουργίας και ερμηνείας των συλλογών και αναθεωρεί τις αξίες που περικλείονται στις οργανωτικές δομές του, σύμφωνα με τις αξίες της εποχής που διανύουμε, όπου οι απόλυτες αλήθειες έχουν αντικατασταθεί από την υποκειμενικότητα, την κριτική διάθεση και το διάλογο.

Τα θέματα που επιλέγονται από το ICOM για τη Διεθνή Ημέρα των Μουσείων εντάσσονται στο πλαίσιο αυτών των προσπαθειών αναθεώρησης του μουσειακού θεσμού. Αντικατοπτρίζουν την αναγκαιότητα συγκεκριμένων αλλαγών στη φυσιογνωμία και τους ρόλους των μουσείων, καθώς και την προθυμία τους να ανταποκριθούν στις διαφορετικές απαιτήσεις και τους προβληματισμούς της σύγχρονης κοινωνίας. Επιπλέον, το γεγονός ότι η πρόσκληση παρουσίασης των συγκεκριμένων θεμάτων απευθύνεται σε όλους τους τύπους μουσείων, αποτελεί το έναυ-

σμα για τους επαγγελματίες του μουσείου να προσεγγίσουν με νέα, διεπιστημονική διάθεση τις συλλογές και να επιχειρήσουν πολυηλεκτρονικές ερμηνείες των αντικειμένων, αποδεσμευόντάς τα από τα αυστηρά ταξινομικά συστήματα του παρελθόντος.

Δράσεις ευαισθητοποίησης για διεθνή ζητήματα

Θέματα όπως: «Μουσεία και Περιβάλλον» (1992), «Μουσεία για αρμονική και ειρηνική ανάπτυξη της κοινωνίας» (2000), «Μουσεία και Παγκοσμιοποίηση» (2002), σηματοδοτούν αυτήν ακριβώς τη στροφή των μουσείων στο διάλογο για σημαντικά ζητήματα που απασχολούν τη διεθνή κοινότητα, παράλληλα με το ειδικό ενδιαφέρον τους για τη μουσειακή θεωρία και πράξη. Έτσι, το 1992 τα μουσεία καλούνται να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην ευαισθητοποίηση των ανθρώπων σχετικά με την προστασία της παγκόσμιας φυσικής κληρονομιάς και τα περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως η σημερινή κατάσταση του δομημένου περιβάλλοντος και η ρύπανση, εκθέτοντας πολλές αρνητικές όψεις του αστικού τοπίου και εξηγώντας τις ανεπανόρθωτες καταστροφές του φυσικού πλούτου.

Το θέμα επίσης που αφιερώνεται στην ειρηνική επιλέγεται ώστε να συνάδει με τη διακήρυξη από τα Ηνωμένα Έθνη του έτους 2000 ως «Διεθνούς Έτους για έναν Πολιτισμό της Ειρήνης». Αποτελεί κίνητρο διαλογισμού της μουσειακής κοινότητας πάνω στο οικουμενικό αυτό ζήτημα, αλλά και διαλόγου για το πώς το μουσείο, ως δημιουργός και φορέας αξιών, μπορεί να συμβάλει στον «πολιτισμό της ειρήνης», τόσο με την ενίσχυση και διάδοση του συγκεκριμένου τύπου μουσείου (Peace Museum), όσο και με τον προσανατολισμό των μουσείων σε νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις των αντικειμένων, προκειμένου να εκτεθούν στο κοινό όψεις της ιστορίας που συνθέτουν έναν «πολιτισμό της ειρήνης».

Σε άμεση σχέση με τη νέα διεθνή πραγματικότητα ορίζεται το θέμα «Μουσεία και Παγκοσμιοποίηση» (2002), το οποίο εξετά-

ζεται πολύπλευρα από τα μουσεία, καθώς θεωρείται σημαντικό να ωφεληθούν από τη νέα παγκόσμια τάξη, ενώ παράλληλα να παραμένουν σε εγρήγορση για τις πιθανές επιπτώσεις της στην πολιτιστική ανάπτυξη και το σεβασμό της διαφορετικότητας. Τα μουσεία σήμερα αναγνωρίζουν το γεγονός ότι πτυχές της παγκοσμιοποίησης, όπως η πρόοδος στις τεχνολογίες των επικοινωνιών και η κατάργηση των τειχών ανάμεσα στις χώρες, διευκολύνουν την κίνηση ανθρώπων και ιδεών, ευνοώντας την πολιτιστική πολυφωνία και ενισχύοντας κατά συνέπεια το πολιτιστικό κεφάλαιο των κοινωνιών, και στο πλαίσιο αυτό εμφανίζονται πιο εξωστρεφή.

Ο προβληματισμός αυτός, εξάλλου, οδήγησε τη σύγχρονη μουσειακή κοινότητα σε ειδικότερα συμπεράσματα για την αποστολή και τις πρακτικές που υιοθετούνται. Είναι προφανείς οι αλλαγές που επέρχονται στη σχέση ανάμεσα στα μουσεία και τους επισκέπτες τους - δεν αρκεί η παρουσίαση των αντικειμένων στο άμεσο περιβάλλον τους και, κατά συνέπεια, στον τρόπο σχεδιασμού και το περιεχόμενο των εκθέσεων, στο εύρος και τη συχνότητα των διεπιστημονικών και άλλων συνεργασιών που απαιτούνται (Tremblay 2002, 5). Παράλληλα, τα μουσεία, υπηρετώντας πιστά έναν από τους βασικούς στόχους λειτουργίας τους, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε παγκόσμιο επίπεδο, καλούν, μέσω του ICOM, τη μουσειακή κοινότητα, τους εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς να αντιτεθούν στην κατάργηση της εξαίρεσης των πολιτιστικών αγαθών από τις ελεύθερες συνθήκες εμπορικών συναλλαγών που προωθούνται στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης (Boylan 2002, 4).

Για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς

Τις νέες κατευθύνσεις στο ζήτημα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς φανερώνουν επίσης οι συζητήσεις και δράσεις που αναπτύχθηκαν με κίνητρο την ανάδειξη θεμάτων, όπως «Μουσεία και Διαφύλαξη

της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (1995) και «Αγώνας κατά της Παράνομης Διακίνησης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (1997-1998), που ευαισθητοποιούν το κοινό για πολλή πλευρές της δράσης του μουσείου, σε καθημερινό επίπεδο (συντήρηση και ασφάλεια συλλογών) αλλά και σε ειδικές περιπτώσεις (πόλεμος, φυσικές καταστροφές, νομικά διλήμματα) - το πρώτο- καθώς και για τα προληπτικά μέτρα αλλά και τις οργανωμένες πρωτοβουλίες για την πάταξη του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών - το δεύτερο. Η προβολή αυτών των θεμάτων από το σημερινό μουσείο προσδίδει νέες διαστάσεις στον κοινωνικό ρόλο του, με ιδιαίτερη έμφαση αφενός στην επανεξέταση ηθικών θεμάτων και κωδίκων επαγγελματικής δεοντολογίας και πρακτικής, αφετέρου στην εδραίωση σχέσεων αλληλεγγύης, ανταλλαγής τεχνογνωσίας και ευρύτερης συνεργασίας μεταξύ των μουσείων, αλλά και ανάμεσα στα μουσεία και άλλους φορείς σε διαπροσωπικό και διεθνές θεσμικό επίπεδο.

Αλλαγές στη συλλεκτική πολιτική

Νέες τάσεις, βασισμένες στις παραπάνω προτεραιότητες, παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια και σε έναν ακόμη από τους πρωταρχικούς, από την εποχή της εμφάνισης του θεσμού, στόχους του μουσείου, αυτόν του «συλλέγειν». Με αφορμή τα θέματα «Συλλέγοντας σήμερα για το αύριο» (1996) και «Μουσεία και Άυλη Κληρονομιά» (2004), προσδιορίστηκαν οι νέοι παράγοντες της μουσειακής συλλεκτικής δράσης που καθορίζουν και μπορούν να ενισχύσουν την εικόνα του μουσείου ως χώρου ανοικτού ιδεολογικά και επικοινωνιακά. Το σημερινό μουσείο δε συλλέγει με τα κριτήρια του παρελθόντος. Προσεγγίζει διεπιστημονικά, πολύπλευρα, και όχι επιλεκτικά το σύνολο της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, έχοντας πάντα κατά νου την εξουσία που διαθέτει να δημιουργεί κλίμακες αξιών και μηχανισμούς αξιολόγησης του υλικού πολιτισμού. Τα αντικείμενα που διαφυλάσσο-

νται στο μουσείο δε θεωρούνται απλά μια συλλογή έργων κληροδοτημένη από το παρελθόν, που διαμορφώθηκε άπαξ και παρέμεινε στατική στο πέρασμα του χρόνου. Μια συλλογή είναι από τη φύση της σε επικοινωνία και επαφή με τον έξω κόσμο. Μπορεί, επομένως, να εκληφθεί ως ένα συνεχώς επεκτάσιμο σύνολο, μέσα από την ύπαρξη άλλων δημόσιων συλλογών ή αντικειμένων στην αγορά τέχνης, άλλων που ανήκουν σε ιδιωτικές συλλογές ή έργων που δεν έχουν ακόμη ανακαλυφθεί ή ταυτιστεί³, αλλά και μέσα από την ύπαρξη γραπτών και προφορικών πηγών και τη συλλογική μνήμη του πληθυσμού κάθε περιοχής.

Ειδικότερα οι δραστηριότητες που εστιάζουν στην προστασία και ανάδειξη της άυλης κληρονομιάς, είτε ως απτών πολιτιστικών εκφράσεων (π.χ. θρησκευτικές τελετουργίες, παραδοσιακές οικονομικές πρακτικές), είτε ως άυλων συλλογικών ή ατομικών εκφράσεων (π.χ. γλώσσα, τραγούδι, προφορικές παραδόσεις, μνήμη), είτε ως των συμβολικών, μεταφορικών νοημάτων που φέρουν τα ίδια τα μουσειακά αντικείμενα λόγω των διαχρονικών ερμηνειών τους που συνδέουν αμφίδρομα το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον (Pinna 2003, 4), φανερώνουν τη δύναμη του ίδιου του μουσείου να δημιουργεί μέσα από δυναμικές διαδικασίες μία αέναως εξελισσόμενη συλλογή γνώσης.

Την αναθεώρηση των συλλεκτικών αρχών και πρακτικών του παρελθόντος αποκαλύπτει επίσης ο σεβασμός προς τους άλλους πολιτισμούς που χαρακτηρίζει την ιδεολογία του σημερινού μουσείου. Επιχειρώντας νέες ερμηνείες του υλικού πολιτισμού, τα μουσεία απομακρύνονται από το διπολικό σχήμα αξιολόγησής του σε “ανώτερο” και “κατώτερο” και την προσέγγιση της ιστορίας ως μιας πορείας από την πρωτόγονη κατάσταση προς την πρόοδο. Άμεσο αποτέλεσμα είναι η αναγνώριση των δικαιωμάτων των εθνικών κοινοτήτων στην πολιτιστική τους κληρονομιά και ο καθορισμός συγκεκριμένων πρακτικών προάσπισής τους. Τα μου-

3. *Ιδέα που αναπτύσσεται στον τόμο 49 του ICOM NEWS, 1996.*

σειά ανοίγουν τις πόρτες τους στις εθνικές κοινότητες, παρέχοντάς τους την απαραίτητη πληροφόρηση για τα αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς που έχουν στην κατοχή τους και τις αφορούν, ενώ σε συγκεκριμένες περιπτώσεις εάν ζητηθεί, αντικείμενα των μουσείων πρέπει να επαναπατριστούν.

Παράλληλα, υιοθετούνται μέτρα για τη διασφάλιση της τήρησης των κανόνων δεοντολογίας ως προς την εισαγωγή στο μουσείο, μέσω αγοράς ή ανασκαφικής έρευνας, πολιτιστικών αγαθών. Οι κανόνες στηρίζονται στη θεμελιώδη αρχή της έμπρακτης συναίνεσης των εθνικών κοινοτήτων σε τέτοιες ενέργειες και της αδιαμφισβήτητης κυριότητάς τους επί των αγαθών⁴. Στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται ότι όλο και πιο πολλά μουσεία σήμερα εφαρμόζουν οικειοθελώς πολιτικές απόδοσης των αντικειμένων των συλλογών τους, όταν διαπιστώνουν ότι είναι προϊόντα κλοπής, ή όταν διεκδικούνται από τις κοινότητες προέλευσής τους.

Νέες τάσεις στην επικοινωνιακή πολιτική

Οι παραπάνω εξελίξεις στη συλλεκτική πολιτική εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο των αλλαγών που σημειώνονται στην επικοινωνιακή πολιτική του σημερινού μουσείου. Εξορισμού το μουσείο συλλέγει, συντηρεί και προστατεύει, αλλά ταυτόχρονα επικοινωνεί και εκθέτει τις υλικές και άυλες μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του. Ο σεβασμός στους άλλους πολιτισμούς και η ανάγκη διεύρυνσης του κοινού του προσανατολίζουν το μουσείο στην εξέταση θεμάτων, όπως «Μουσεία και Αυτόχθονες Πληθυσμοί» (1993). Το θέμα, σε συνάφεια με την απόφαση των Ηνωμένων Εθνών να κηρύξουν το 1993 ως «Διεθνές Έτος των Αυτόχθονων Πληθυσμών», παρείχε την ευκαιρία για νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις της ιστορίας και του πολιτισμού αυτών των πληθυσμών, έτσι ώστε το μουσείο να αρνηθεί τον κοινωνικό αποκλεισμό και να αποτε-

4. *Υιοθέτηση από τις Η.Π.Α. των κανονισμών της NAG-PRA (Native American Graves Protection and Repatriation Act) to 1990.*

πλέσει χώρο διαλόγου και αλληλεπίδρασης. Στόχος είναι οι αυτόχθονες πληθυσμοί να εμπλακούν στην ερμηνεία και παρουσίαση των πολιτισμών τους, συνδράμοντας επίσης στην προσπάθεια να κατανοήσει το κοινό αυτούς τους πολιτισμούς και να σχετιστεί μαζί τους. Ο προβληματισμός που αναπτύχθηκε σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα οδήγησε σε συμπεράσματα για την αναγκαιότητα υπέρβασης του αποικιοκρατικού και ιμπεριαλιστικού τρόπου θεώρησης του κόσμου, που χαρακτήριζε τις αφηγήσεις που δημιουργούνταν στις μουσειακές εκθέσεις του παρελθόντος, όπου προβάλλεται, από τη μια η ιστορική πρόοδος και τα επιτεύγματα του υψηλού πολιτισμού και από την άλλη οι πρωτόγονοι, εξωτικοί πολιτισμοί ως σκωτώματα της ιστορικής στασιμότητας.

Τον κεντρικό άξονα για την αναθεώρηση της επικοινωνιακής πολιτικής του μουσείου ανέδειξαν σε πολλές από τις εκθέσεις τους τα θέματα «Ο κοινωνικός ρόλος των μουσείων» (2001) και «Μουσεία γέφυρες πολιτισμών» (2005). Η σημασία του κοινωνικού ρόλου του μουσείου εκφράστηκε μέσα από ποικίλες δράσεις:

- εκθέσεις όπου προσωπικά αντικείμενα των επισκεπτών εκτέθηκαν στο μουσείο για να αναπαραστήσουν προσωπικές ιστορίες και εμπειρίες⁵. Με αυτόν τον τρόπο, το μουσείο δεν προβάλλεται πια ως ο μόνος φορέας γνώσης, αλλά λειτουργεί ως διαμεσοληβητής και συνεταιρισμός με άλλες κοινότητες ερμηνευτών για την κατάκτησή της.
- προβολή του ρόλου των οικομουσείων, που προάγουν την αντίληψη ενός χώρου ανοικτού στη συμμετοχή του πληθυσμού της περιοχής, ακόμη και στις παραδοσιακές μουσειακές εργασίες, όπως η συλλογή αντικειμένων και ο σχεδιασμός και η προετοιμασία των εκθέσεων⁶.

5. Έκθεση με τίτλο "Keys to Memory", Malmö Museer, Sweden. <http://www.museer.malmo.se/> (τελευταία επίσκεψη 19/11/2003).

6. Ecomusée de Frenses, Γαλλία. http://icom.museum/imd_rep2001_e.html (τελευταία επίσκεψη 13/2/2006).

- δημιουργία μουσείων που δίνουν έμφαση στην κοινότητα και την ανάπτυξη της⁷.
- εκθέσεις που παρουσιάζουν τη συλλογική μνήμη μιας χώρας που διαμόρφωσε τη φυσιογνωμία της μέσω της μετανάστευσης, απευθυνόμενες και στις συγκεκριμένες τοπικές κοινότητες μεταναστών, μέσα από δραστηριότητες σε πολλές γλώσσες, χτίζοντας έτσι μια νέα κοινότητα επισκεπτών, οι οποίοι ίσως ποτέ δε θα ενδιαφέρονταν για τα μουσεία⁸.
- χρήση νέων τεχνολογιών για τη διεύρυνση της κοινότητας των επισκεπτών των μουσείων⁹.

Προσεγγίζοντας επομένως με αυτόν τον τρόπο ζητήματα που αφορούν την ατομικότητα, τη διαφορετικότητα και την ερμηνεία, τα μουσεία «οικοδομούν γέφυρες» (Dodd & Sandell 1998, 6) και εξελίσσονται σε ζωντανούς, δραστήριους οργανισμούς, ενώ παράλληλα αναγνωρίζονται ως κοινωνικά αναγκαία, καθώς συμμετέχουν στην ιστορία των κοινοτήτων και των κοινωνιών που τα περιβάλλουν, στα όνειρα, τις επιθυμίες και τα προβλήματα αυτών των κοινωνιών (Bolcato Custodio 2005, 5).

Το «άνοιγμα» του μουσείου στις κοινότητες που το περιβάλλουν, η τοποθέτησή του στην καρδιά της κοινωνίας, είναι επίσης αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης του γεγονότος ότι η ανάπτυξη του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη συνδρομή του κοινού, στο οποίο πρέπει να προσφέρονται ευκαιρίες να υποστηρίξει τους σκοπούς των μουσείων και να εμπλεκέται στις δραστηριότητές τους. Η ενασχόληση με το θέμα «Μουσεία και Φίλοι των Μουσείων» (2003) φέρνει στην επιφάνεια τις αλληλεξαρτήσεις που έχουν συντελεστεί τα τελευταία είκοσι χρόνια στο

7. Community museum in a village in the High Atlas, Morocco. http://icom.museum/imd_rep2001_c.html (τελευταία επίσκεψη 12/2/2006).

8. Melbourne's Immigration Museum, Australia. <http://www.immigration.museum.vic.gov.au> (τελευταία επίσκεψη 19/11/2003).

9. MUYA, the Virtual Museum Of Arts El Pais, Uruguay, <http://www.diarioelpais.com/muya> (τελευταία επίσκεψη 13/02/2006).

ρόλο και την αποστολή των ενώσεων Φίλων πολλών μουσείων. Ταυτόχρονα αντικατοπτρίζει τις νέες τάσεις προς την κατεύθυνση της συνεργασίας μεταξύ του προσωπικού του μουσείου και των μελών της κοινότητας και της ενθάρρυνσης της ενεργούς συμμετοχής εθελοντών σε πολλές πλευρές της ζωής των μουσείων. Οι Φίλοι των Μουσείων σήμερα όχι μόνο συνεισφέρουν στην καλή λειτουργία των μουσείων σε ό,τι τους ζητηθεί, αλλά αναλαμβάνουν νέες προκλήσεις και προσφέρουν υποστήριξη, αναζητώντας τρόπους επίλυσης κοινωνικών ζητημάτων, ενισχύοντας την εκπαιδευτική δραστηριότητα των μουσείων, ανευρίσκοντας πόρους χρηματοδότησης, αλλά κυρίως θέτοντας το ερώτημα όχι τι μπορεί να κάνει κάποιος για το μουσείο αλλά τι μπορεί να κάνει το μουσείο για τους άλλους και την κοινότητα (Der Parthogh 2002, 5).

Κοινός παρονομαστής αυτών των δράσεων για την προώθηση του κοινωνικού ρόλου των μουσείων είναι η συναίσθηση της ανάγκης να γνωρίσουν το κοινό τους -ποιοι τα επισκέπτονται και ποιοι όχι και για ποιους λόγους- και να προσελκύσουν νέες ομάδες επισκεπτών. Η επικοινωνία του μουσείου με το κοινό αποτελεί πια το επίκεντρο της μουσειακής πρακτικής (Μουσουρή 1999, 56). Οι εκθέσεις και οι άλλες δραστηριότητες του σημερινού μουσείου δεν είναι αυτοσκοπός αλλά τα μέσα για την επικοινωνία με τους επισκέπτες. Θέματα που απασχόλησαν τη Διεθνή Ημέρα των Μουσείων, όπως «Η αθέατη πλευρά των Μουσείων» (1994) και «Η χαρά της ανακάλυψης μέσα από τα εκθέματα των Μουσείων» (1999) καταδεικνύουν την αναθεώρηση της μουσειακής επικοινωνιακής πολιτικής. Οι αθέατες δραστηριότητες κοινοποιούνται και οι απρόσιτοι χώροι του μουσείου -εργαστήρια συντήρησης, αρχεία, αποθήκες, βιβλιοθήκες- ανοίγουν στο κοινό, αποδυναμώνοντας τον παραδοσιακό διπολικό διαχωρισμό, σε ιδιωτικό χώρο, όπου αναπτύσσεται η εξειδικευμένη γνώση, διεξάγεται η έρευνα και δημιουργούνται προϊόντα όπως οι εκθέσεις και οι κατάλογοι, και σε δημόσιο χώρο προ-

ορισμένο για την κατανάλωση της γνώσης, προάγοντας έτσι το διάλογο και την επικοινωνία του μουσείου με την κοινωνία στην οποία απευθύνεται.

Ταυτόχρονα το σημερινό μουσείο εμπλουτίζει την προσφερόμενη μουσειακή εμπειρία και προσελκύει νέους επισκέπτες, εστιάζοντας στην ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος δημιουργικής, συμμετοχικής μάθησης και ψυχαγωγίας. Το μουσείο ως εργαλείο μάθησης δεν αποβλέπει μόνο στη μετάδοση γνώσεων και πληροφορήσης, αλλά απευθύνεται στην ευαισθησία και τα συναισθήματά μας, μας δίνει τη χαρά να ανακαλύψουμε τον εαυτό μας και να κατανοήσουμε τον κόσμο που ζούμε. Στις νέες αυτές μορφές σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μουσεία και τους επισκέπτες τους υιοθετούνται παιδαγωγικές θεωρίες που δίνουν έμφαση σε ποικίλους τρόπους και μεθόδους μάθησης, σε συνδυασμό με την αναγνώριση ότι απαιτείται διερεύνηση των πολλαπλών κοινωνικών χαρακτηριστικών και πολιτιστικών συμπεριφορών των διαφορετικών ομάδων κοινού (Hooper-Greenhill 2001b, 3).

Το νέο, «ανοιχτό» μουσείο που δημιουργείται, επανεκτιμά τον κοινωνικό του ρόλο, αποδέχεται τη σχετικότητα των επιλογών του ως φορέας αξιών και μνημάτων και είναι κοινωνικά συμφασμένο με τους επισκέπτες του, θεμελιώνοντας τη μουσειακή εμπειρία στη βάση της αμοιβαίας συνεργασίας και του διαλόγου με τη σύγχρονη κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bolcato Cust dio, L. A. 2005. Pathways to Integration. *ICOM NEWS*, 1:5.

Boylan, P. 2002. Culture and World Trade. *ICOM NEWS*, 1: 4.

Der Parthogh, L. 2002. Volunteering for Educational Programmes. *ICOM NEWS*, 4:5.

Dodd, J., Sandell, R. 1998. *Building Bridges: Guidance for museums and galleries on developing new audiences*. London: Museums & Galleries Commission.

Hooper-Greenhill, E. 2001a. Communication and Communities in the Post-Museum - From Metanarratives to Constructed Knowledge. University of Leicester, Department of Museum Studies, Online Papers. Papers Delivered to the Nordic Museums Leadership Programme, organised by Museumshøjskolen, the Danish Museums Training Institute, Copenhagen, Denmark, June 11-12, 2001: 1-14. Τελευταία επίσκεψη 19/11/2003, (<http://www.le.ac.uk/museumstudies/study/paper3.pdf>).

Hooper-Greenhill, E. 2001b. Cultural Change in Museums: Professional Issues, taking the lead, University of Leicester, Department of Museum Studies, Online Papers. Papers Delivered to the Nordic Museums Leadership Programme, organised by Museumshøjskolen, the Danish Museums Training Institute, Copenhagen, Denmark, June 11-12, 2001: 1-6. Τελευταία επίσκεψη 19/11/2003, <http://www.le.ac.uk/museumstudies/study/paper2.pdf>

Hooper-Greenhill, E. 2001c. The Re-birth of the Museum. University of Leicester, Department of Museum Studies, Online Papers. Papers Delivered to the Nordic Museums Leadership Programme, organised by Museumshøjskolen, the Danish Museums Training Institute, Copenhagen, Denmark, June 11-12, 2001: 1-13. Τελευταία επίσκεψη 19/11/2003, (<http://www.le.ac.uk/museumstudies/study/paper1.pdf>).

ICOM, International Museum Day: Each Year the 18th May. Τελευταία επίσκεψη 19/1/2004 (<http://icom.museum/imd.html>).

ICOM, Code of Ethics for Museums. Τελευταία επίσκεψη 7/11/2003 (http://icom.museum/ethics_rev_engl.html).

Merriman, N. 1999. Ανοίγοντας τα Μουσεία στο Κοινό. *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 72: 43-46.

Μούλιου, Μ., Μπούνια, Α. 1999. Μουσείο και Επικοινωνία. *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 72: 42.

Μουσούρη, Θ. 1999. Έρευνα κοινού και αξιολόγηση στα μουσεία. *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 72: 56-61.

Pinna, G. 2003. International Museum Day 2004 "Museums and Intangible Heritage": Intangible Heritage and Museums. *ICOM NEWS*, 4.

Tremblay, F. 2002. We are no longer alone. *ICOM NEWS*, 1:5.

Αποθήκη: Προστασία Αποθήκη: Αναρχία

Αριστοτέλης Σακελλαρίου

Ερευνητής Προληπτικής Συντήρησης,
University of Northumbria, UK
Συντηρητής Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης

Εικ. 1: Παράδειγμα οξείδωσης χρώματος από τοποθέτηση του αντικείμενου σε υγρό χώρο. Πρόκειται για πάπυρο στον οποίο τα αρχικά "επιχρυσωμένα ιερογλυφικά" πήραν χροιά πράσινου. Πιθανώς η απομίμηση του χρυσού να έχει ως βάση το χαλκό. (φώτο: Α.Σακελλαρίου)

Το κάθε αντικείμενο αποζητά ειδική μεταχείριση, όσον αφορά στον τρόπο αποθήκευσής του, ώστε να εξασφαλιστεί η διατήρησή του (Blackshaw S. Daniels S., 1979:32). Παραταύτα, υπάρχουν κάποιες γενικές γραμμές προστασίας και διατήρησης, τις οποίες αναλαμβάνει ο σχετικά καινούργιος στην Ελλάδα τομέας της προληπτικής συντήρησης.

Η προληπτική συντήρηση, κατά το Αμερικανικό Ινστιτούτο Συντήρησης (AIC), είναι η επιβράδυνση και η αποτροπή της φθοράς της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω διαδικασιών όπως ο έλεγχος των περιβαλλοντικών παραμέτρων, η έκθεση, η μεταφορά, η προστασία από τη βιολογική δραστηριότητα, η ετοιμότητα διάσωσης της όποιας συλλογής σε περίπτωση φυσικών καταστροφών, η συνεχής παρακολούθηση κατά της κλοπής και η αποθήκευση. Στόχοι της είναι να παρατείνει τη 'ζωή' του αντικείμενου, να μειώσει ή ακόμη και να ακυρώσει την ανάγκη για δραστηριότητα συντήρησης. Παράλληλα, για να επιτευχθεί αυτό σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχουν μέθοδοι χαμηλού ή και ανύπαρκτου κόστους (Waller R., 1994: 12).

Το κάθε αντικείμενο βρίσκεται στην αποθήκη ενός μουσείου εξαιτίας της ιστορικής, οικονομικής, συναισθηματικής ή αισθητικής

του αξίας. Μπορεί να χρονολογείται από την αρχαιότητα έως και το πρόσφατο παρελθόν. Υφίσταται διότι κάποιοι εξωγενείς παράγοντες¹ έδρασαν, ώστε να διατηρηθεί σε κάποια κατάσταση. Η παράταση της διατήρησής του θα εξασφαλιστεί με την αποτροπή της ανεξέλεγκτης δράσης των εξωγενών παραγόντων. Ευθύνη του προσωπικού ενός μουσείου είναι να τους μελετήσει και να εφαρμόσει αυτό που υποδεικνύει η προληπτική συντήρηση.

Τώρα ας αναγνωρίσουμε και ας κατηγοριοποιήσουμε τους καταστρεπτικούς εξωγενείς παράγοντες των αντικειμένων κατά την αποθήκευσή τους: ο άνθρωπος, οι λοιποί βιολογικοί παράγοντες, η υγρασία και η θερμοκρασία, το φως, οι ατμοσφαιρικοί ρύποι, οι φυσικές καταστροφές και τα υλικά αποθήκευσης καθαυτά.

Ο άνθρωπος είναι σημαντικός εξωγενής παράγοντας καταστροφής ενός αντικείμενου. Τα άτομα που δυνάμει συντελούν στη φθορά ενός αντικείμενου ανήκουν σε τρεις κατηγορίες.

1. Υπάρχουν επίσης και οι ενδογενείς παράγοντες, από τους οποίους σημαντικότερος είναι αυτός της τεχνολογίας του αντικείμενου από κατασκευής. Στα ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο δράσης τους απαντούν επιστήμονες συντηρητές, χημικοί μηχανικοί κτλ.

Αυτές περιλαμβάνουν τους επισκέπτες, τους παρείσακτους (π.χ. διαρρήκτες) και το προσωπικό του μουσείου. Καθώς δε συνθίξεται η είσοδος των επισκεπτών στους αποθηκευτικούς χώρους και οι διαρρήκτες αποτελούν ευθύνη του προσωπικού φύλαξης, κύριοι υπεύθυνοι είναι το προσωπικό του μουσείου, στο οποίο επιτρέπεται η είσοδος στους χώρους αποθήκευσης. Οι περισσότερες μάλιστα φθορές προκαλούνται από λανθασμένο χειρισμό (handling) κατά τη διαδικασία της μεταφοράς (Ashley-Smith J., 1994:29). Οι οργανωμένοι χώροι μίας αποθήκης παίζουν καθοριστικό ρόλο στην προστασία των αντικειμένων από τον άνθρωπο. Ένας εύχρηστος κατάλογος τοποθέτησης, καθαρογραμμένες ετικέτες, η εύκολη προσέγγιση των αντικειμένων και η σωστή συσκευασία θα προστατεύσουν το αντικείμενο από την άσκοπη μετακίνηση που πιθανόν να προκαλέσει φθορές τριβής, απώλεια υλικού ή ακόμη και θραύση του αντικείμενου. Στον τομέα της συσκευασίας μάλιστα, μία πρόταση που ακολουθείται από πολλά ιδρύματα είναι η τοποθέτηση φωτογραφίας του αντικείμενου/ων εξωτερικά της συσκευασίας.

Πέρα από τον άνθρωπο υπάρχουν και οι

Εικ. 2: Αυξομειώσεις υγρασίας κατά την αποθήκευση, προκάλεσαν αλλαγή όγκου στα δύο ξύλινα υποστρώματα της φορητής εικόνας, με αποτέλεσμα να ραγίσουν τα στρώματα της ζωγραφικής επιφάνειας. (φώτο: Μ. Βασιλάκη)

λοιποί ζώντες οργανισμοί όπως τα φυτά, τα τρωκτικά, τα πτηνά, τα έντομα και οι μικροοργανισμοί όπως τα άλγη, οι λειχήνες, οι μύκητες κ.ά. Η Ζημιά που μπορούν να προκαλέσουν γίνεται είτε με το να τραφούν με κάποιο αντικείμενο (απώλεια υλικού), είτε με το να το ρυπάνουν (συνήθως χημικές αλλοιώσεις, λέκιασμα κ.ά.). Στη δραστηριότητα αυτών των οργανισμών συντελούν ο ελληπιπής έλεγχος ενός κτιρίου, κενά ή ανοιχτές διόδους (πόρτες, παράθυρα), η ανεπαρκής καθαριότητα και η υψηλή υγρασία. Η λύση, ώστε να περιοριστεί η δράση τους, είναι ο συστηματικός έλεγχος χώρου και διόδων, το ξηρό αήλη και σωστά αεριζόμενο περιβάλλον και η καθαριότητα σε τακτά χρονικά διαστήματα. Απαραίτητος είναι ο έλεγχος των νεοεισαχθέντων αντικείμενων, επειδή είναι πιθανοί φορείς κάποιου από τους παραπάνω οργανισμούς.

Αν και το κάθε υλικό αποζητά το δικό του ποσοστό σχετικής υγρασίας, (π.χ. αρχαιολογικό μέταλλο $RH < 40\%$ και το ύφασμα έως και $RH = 50\%$) καλό θα είναι, όπως προαναφέρθηκε, το περιβάλλον της αποθήκης να είναι σταθερά ξηρό. Τα αντικείμενα που αποτελούνται από υλικά που απαιτούν μία μερικώς αυξημένη υγρασία, μπορούν να τοποθετηθούν σε ειδικό χώρο διατήρησης αυτής, σύμφωνα με το διαθέσιμο χώρο. Γενικά ο David Erhart συμπεραίνει ότι δεν υπάρχει 'ιδανική' σχετική εργασία για το περιβάλλον ενός μουσείου, μόνο διαφορετικές τιμές

που προκαλούν λιγότερες αλλαγές ή φθορές στην ύλη των αντικειμένων (Erhart D., 1994:37). Η αυξημένη υγρασία δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για τους μικροοργανισμούς και μπορεί, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, να προκαλέσει χημικές και αισθητικές αλλοιώσεις στο αντικείμενο (π.χ. σκουριά, δυσχρωμίες) (Εικ.1). Η υγρασία είναι επίσης μέσο μεταφοράς πολλών ανεπιθύμητων ουσιών από ένα αντικείμενο σε ένα άλλο (π.χ. μεταφορά αλάτων από το τσιμέντο στο μάρμαρο, ή σκουριά από μέταλλο σε υλικά που βρίσκονται σε επαφή.) Παράλληλα, αυξομειώσεις της υγρασίας μπορούν να προκαλέσουν απότομες αλλαγές όγκου (Cronyn J.M., 1992:34) στα οργανικά υλικά και κατ' επέκταση μηχανικές πιέσεις, συστολή, διαστολή (Εικ.2).

Η θερμοκρασία στην αποθήκη πρέπει να είναι σταθερή και όχι ακραία. Κατά τον Garry Thomson στο βιβλίο του 'The Museum environment' το ιδανικό είναι $17-22^{\circ}\text{C}$ σε ετήσια βάση με εναλλαγές $+2/-2$ βαθμούς ημερησίως. Ο Stefan Michalski προσθέτει ότι η ανοχή πολλών υλικών είναι μεγαλύτερη από αυτές τις σταθερές (Ashley-Smith J., 1994:28). Η υψηλή θερμοκρασία λειτουργεί ως θετικός παράγοντας στη δράση μικροοργανισμών ενώ από την άλλη μεριά αυξάνει την ταχύτητα των χημικών αντιδράσεων μεταξύ περιβάλλοντος και αντικείμενων που συχνά είναι καταστροφικές (π.χ. οξείδωση). Οι αυξομειώσεις της θερμοκρασίας, ειδικά αν είναι απότομες, ευθύνονται για την απότομη αλλαγή όγκου στα υλικά. Το πρόβλημα είναι μεγαλύτερο, όταν πρόκειται για αντικείμενα από μικτά υλικά, όπου το καθένα συστέλλεται και διαστέλλεται σε διαφορετικό βαθμό, με συνήθη συνέπεια να προκαλούνται οπτικές αλλαγές στο αντικείμενο. Αυτά τα φαινόμενα μπορούν να προληφθούν με καλό και ελεγχόμενο κλιματισμό. Εάν το ίδρυμα δε διαθέτει τους πόρους για μία τέτοια ενέργεια, τουλάχιστον πρέπει να ελεγχθεί η μόνωση των εξωτερικών τοίχων της αποθήκης, ώστε να μην επηρεάζεται από την εναλλαγή της θερμοκρασίας κατά τη διάρκεια του εικοσιτετράωρου.

Το φως (κυρίως το υπεριώδες-UV) είναι καταστρεπτικός παράγοντας φθοράς ενός αντικείμενου, ιδίως όταν το αντικείμενο περιέχει οργανικά υλικά. Το φως είναι παράγοντας φωτοχημικής διάβρωσης όπως το κιτρίνισμα, οι δυσχρωμίες (Mann P., 1992:36) κ.ά., και σε συνδυασμό με την υγρασία ευνοεί τη βιολογική δράση. Δυστυχώς, πολλοί αποθηκευτικοί χώροι στην Ελλάδα έχουν παράθυρα με άμεσο ηλιακό φως που επηρέασε και επηρεάζει πολλά αντικείμενα (Εικ.3). Ακόμη και αντικείμενα όπως το μέταλλο ή η πέτρα, που είναι σχεδόν άτρωτα στο φως, μπορεί να φέρουν χρωστικές ουσίες ή βερνίκια. Αυτά τα στοιχεία πιθανόν να μη δια-

Εικ. 3: Το καφάνι της εικόνας βρισκόταν σε ράφι φωτεινής αποθήκης με παράθυρα. Φαίνεται καθαρά ο αποχρωματισμός που προκλήθηκε στην εκτεθειμένη επιφάνεια της φόδρας. (φώτο: Α. Σακελλάρου)

κρίνονται με την πρώτη ματιά. Από τη στιγμή που το αντικείμενο θα εισαχθεί στην αποθήκη, ευθύνη μας είναι να διατηρηθεί κάθε στοιχείο όπως το παραλάβαμε. Δεδομένου ότι η αποθήκη δεν είναι εκθεσιακός χώρος, είναι δυνατόν να διατηρείται σκοτεινή και να φωτίζεται μόνον όταν είναι απολύτως απαραίτητο. Καλό θα ήταν να χρησιμοποιούνται ειδικοί λαμπτήρες, μη θερμαινόμενοι που δεν εκπέμπουν υπεριώδη ακτινοβολία. Είναι σχεδόν αδύνατον να μην επηρεαστούν οι συλλογές μέσα σε μία αποθήκη από στοιχεία που ρυπαίνουν την ατμόσφαιρα, όταν αυτά υπάρχουν στο χώρο. Με τον όρο ρύπανση της ατμόσφαιρας εννοούμε οποιοδήποτε στοιχείο έχει τιμές άνω του κανονικού στην ατμόσφαιρα όπως βιομηχανικούς ρύπους σε αέρια μορφή, οξείδια θείου, αζώτου, σωμα-

τίδια από καύση, απλή σκόνη δωματίου και αναθυμιάσεις από δραστικά χημικά. Τέτοια στοιχεία είναι δυνατό να υπάρξουν στην αποθήκη, εάν αυτή είναι κοντά σε οδικά δίκτυα, εάν δεν υπάρχει καλή μόνωση του χώρου από το εξωτερικό περιβάλλον, εάν δε γίνεται τακτικός καθαρισμός, ή εάν για την καθαριότητα χρησιμοποιούνται ακατάλληλες καθαριστικές ουσίες. Όλες οι παραπάνω περιπτώσεις σχετίζονται με χημική δράση και με ανεπιθύμητα αποτελέσματα στις επιφάνειες των αντικειμένων. Η σκόνη συγκεκριμένα δρα επίσης υγροσκοπικά, συγκεντρώνοντας υγρασία σε ένα σημείο, με όλες τις

Εικ. 4: Πλημμύρα και η αργοπορημένη ανταπόκριση των υπευθύνων προκάλεσε εκτεταμένη βιολογική δραστηριότητα στα αντικείμενα αυτής της αποθήκης. (φώτο: Α.Σακελληρίου)

ανεπιθύμητες συνέπειες που προκύπτουν από αυτή. Πολλά υλικά αποθήκευσης προσελκύουν τη σκόνη με στατικό ηλεκτρισμό. Όταν αναγνωριστούν οι πηγές ή οι αγωγοί πρόσβασης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, τότε μπορούν να ελεγχθούν. Σε ιδανικές συνθήκες ο αέρας εντός της αποθήκης πρέπει να φιλτράρεται. Επειδή αυτό όμως είναι οικονομικά ασύμφορο για πολλά ιδρύματα, σημαντική είναι η τακτική καθαριότητα, και η σωστή συσκευασία των αντικειμένων.

Οι φυσικές καταστροφές όπως η φωτιά, η πλημμύρα ή ο αρκετά συνήθης στην Ελλάδα σεισμός, ευθύνονται για ανυπολόγιστες απώλειες πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε αυτές τις περιπτώσεις, για την αποθήκη του μουσείου πρέπει να υπάρχει πάντα ένα οργανωμένο σχέδιο αντιμετώπισης φυσικών

καταστροφών, στο οποίο θα συμμετέχει όλο το προσωπικό. Μία φωτιά μπορεί να περιοριστεί με αντιπυρικά υλικά όπως δομικά, πόρτες, ράφια κτλ. Σε περίπτωση πλημμύρας απειλούνται περισσότερο οι υπόγειες αποθήκες (εικ.4). Η σωστή μόνωση του κτιρίου θα λειτουργήσει ως προστασία. Απώλειες εξαιτίας σεισμού μπορούν να αποφευχθούν έχοντας τα έπιπλα καλά σταθεροποιημένα, τα βαριά αντικείμενα κοντά στο δάπεδο και τα ελαφρύτερα ασφαλισμένα (Hilberry J., 1994:156). Σε κάθε περίπτωση άμεσος ανάγκης πρέπει να γίνει απομάκρυνση αντικειμένων από το χώρο με προεπιλεγμένη προτεραιότητα.

Τέλος, δεν πρέπει να υποτιμάμε τις καταστρεπτικές συνέπειες που μπορεί να έχει η χρήση τυχαίων υλικών αποθήκευσης, δηλαδή των υλικών των συσκευασιών και όλων των υλικών, με τα οποία έρχεται σε άμεση επαφή το αντικείμενο. Πολλά υλικά, που φέρουν βερνίκια ή χρώματα, μπορεί να μεταφέρουν στο αντικείμενο όξινα στοιχεία (VOCs) που θα προκαλέσουν διάβρωση, δυσχρωμία και λήκισμα των επιφανειών που θα έρθουν σε επαφή με αυτά. Ορθό είναι να χρησιμοποιούνται υλικά που έχουν μελετηθεί και εγκριθεί για συγκεκριμένες περιπτώσεις. Εάν τα υλικά που διατίθενται δεν είναι ελεγμένα από ειδικούς, καλό είναι να γίνει μελέτη (tests) πριν χρησιμοποιηθούν. Στην επιλογή των υλικών αποθήκευσης δεν υπάρχει πεδίο αυτοσχεδιασμού.

Η προληπτική συντήρηση είναι μία διαρκής διαδικασία που εάν ακολουθείται σωστά μπορεί να παρατείνει τη "ζωή" του αντικείμενου και να διασώσει όποιες πληροφορίες αυτό μεταφέρει. Ειδικά στην αποθήκευση, με σωστή οργάνωση, συμμετέχει όλο το προσωπικό του μουσείου και όχι μόνο οι συντηρητές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ashley-Smith, J., 1994. "Let's Be Honest-Realistic Environmental Parameters for Loaned Objects" in *IIC Conference in Preventive Conservation preprints*. Ottawa.

Blackshaw, S.M. & Daniels V.D. 1979. Testing of Materials for Use in Storage and Display in Museum in *The Conservator magazine*. Issue 3.

Cronyn, J. M. 1992. *Elements of Archaeological Conservation*. London: Routledge.

EEMS. 1994. *Preventive Conservation*. Nottingham: EEMS.

Erhart, D. 1994. "Relative Humidity Re-Examined" in *IIC Conference in Preventive Conservation preprints*. Ottawa.

Hilberry, J. 1994. "Museum Collections Storage" in Knell, S. 1994. *Care of Collections*. New York: Routledge.

The Getty Conservation Unit and the MGC, 1993. *Preventive Conservation: Museum Collection and their Environment (Προληπτική συντήρηση: Μουσειακές Συλλογές και το Περιβάλλον τους)*. London: GCU/MGC.

8. Maptivn, K. 2002. *Ethnological Museum of Thrace: A Guide to the Care of Collections*. Lincoln: de Montfort University.

9. Mann, P. 1994. "Working exhibits and the Destruction of evidence in the Science Museum" in Knell, S. 1994. *Care of Collections*. New York: Routledge.

10. Schultz, A.W. 1992. *Caring for Your Collections*. New York: Harry N. Abrams.

11. Waller, R. 1994. "Conservation Risk Assessment" in *IIC Conference in Preventive Conservation preprints*. Ottawa.

Τα Αρχεία πάνε σχολείο... Μια πρόταση μουσειοσκευής για τα Γενικά Αρχεία του Κράτους

Μαρία Γιαννίκου

Συντηρήτρια Έργων Τέχνης ΥΠΠΟ
φοιτήτρια στο Διατμηματικό Μεταπτυχιακό
Πρόγραμμα «Μουσειακές Σπουδές»

Μαρία Ζαχαροπούλου

Θεατρολόγος
εκπαιδευτικός θεατρικής αγωγής στην
πρωτοβάθμια εκπαίδευση
φοιτήτρια στο Διατμηματικό Μεταπτυχιακό
Πρόγραμμα «Μουσειακές Σπουδές»

Μαρία Λιάσκα

Αρχαιολόγος ΥΠΠΟ
φοιτήτρια στο Διατμηματικό Μεταπτυχιακό
Πρόγραμμα «Μουσειακές Σπουδές»

Όλοι είμαστε υποκείμενα της ιστορίας και τα αρχεία περιλαμβάνουν στοιχεία της ιστορίας του καθενός μας. Αποτελεί καίριο αίτημα τα Αρχεία να είναι ανοικτά, προσβάσιμα και να έχουν κάτι να προσφέρουν στον κάθε πολίτη.

Το άρθρο αποτελεί συνοπτική παρουσίαση μιας μουσειοσκευής που σχεδιάστηκε με δύο άξονες: αφενός την εξοικείωση των εφήβων με το χειρισμό του αρχειακού υλικού και αφετέρου την επεξεργασία πρωτογενών πηγών ιστορίας.

Το αρχειακό υλικό της μουσειοσκευής προέρχεται από τις συλλογές των Γενικών Αρχείων του Κράτους και παρουσιάζει όψεις της εκπαιδευτικής πρακτικής κατά τις πρώτες δεκαετίες του ελληνικού κράτους.

Το εποπτικό υλικό υποστηρίζει μια ποικιλία από δραστηριότητες όπως δραματοποιήσεις, παιχνίδια με κάρτες, σχέδιο, σύνταξη επιστολών και συγγραφή ιστοριών.

Στο κέντρο του σχεδιασμού της μουσειοσκευής βρίσκεται η πεποίθηση ότι η μάθηση είναι μια διαδικασία ενεργητικής συναισθηματικής εμπλοκής και εμπειρίας.

Διδάσκοντες και μαθητές ενθαρρύνονται να αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος και να προτείνουν άλλα θέματα που θα ήθελαν να προσεγγίσουν με τη χρήση αρχειακού υλικού.

Το ξεκλείδωμα της αρχειακής κληρονομιάς και η διάθεσή της σε όλους τους πολίτες με ένα τρόπο που να τους εμπλέκει και να τους ενθαρρύνει να χρησιμοποιήσουν τα αρχεία για προσωπικούς, κοινοτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους, βρίσκεται στο επίκεντρο μεγάλων αρχειακών οργανισμών και συλλογικών οργάνων διαχείρισης πολιτισμικής κληρονομιάς διεθνώς¹.

Η ηλεκτρονική διάθεση υλικού κρατικών και ιδιωτικών αρχειακών προγραμμάτων και η οργάνωσή του με τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα παραδοσιακών και νέων χρηστών, η σύνδεση με τα αναλυτικά προγράμματα όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης, η ηλεκτρονική σύνδεση των αρχειακών οργανισμών με διαφόρων τύπων αρχεία από ατομικές και συλλογικές δράσεις, ο διαρκής εμπλουτισμός με αρχεία σε διαφορετικά υποσώματα, στηρίζουν τον καίριο ρόλο των αρχείων στην τυπική, άτυπη και δια βίου εκπαίδευση. Έτσι, τα αρχεία γίνονται αντικείμενο μελέτης και εργαλείο μάθησης.

1. Πολλά παραδείγματα προς αυτή την κατεύθυνση στο Report of the Archives Task Force 2004.

Η ελληνική αρχειακή πραγματικότητα παρά τα σημαντικά βήματα σε επίπεδο οργάνωσης και υποδομών τα τελευταία χρόνια², εξακολουθεί να συντηρεί μια υποβαθμισμένη σχέση με το ευρύ κοινό: εν πολλοίς τα ελληνικά αρχεία παραμένουν το απόμερο καταφύγιο του μοναχικού ερευνητή, ένα στερεότυπο που διεθνώς έχει ανατραπεί.

Ο κεντρικός σχεδιασμός του Υπουργείου Παιδείας³ δεν αξιοποιεί τη μαθησιακή και πολιτιστική διάσταση των αρχείων. Η κρατική αρχειακή υπηρεσία (Γενικά Αρχεία του Κράτους) υπό το βάρος του ελλείμματος ανθρώπινου δυναμικού και πόρων δεν έχει αναπτύξει ως σήμερα συντονισμένες προ-

2. Για μια ενδιαφέρουσα αποτίμηση της ελληνικής αρχειακής πραγματικότητας στο Γιαννακόπουλος - Μπάγιας, 2004: 11-65.

3. Τα Γενικά Αρχεία του Κράτους αποτελούν ενιαία αυτοτελή υπηρεσία η οποία υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Ν. 1946/1991, Άρθρο 9, α'). Τα θέματα των αρχείων χειρίζεται ο Ειδικός Γραμματέας του Ενιαίου Διοικητικού Τομέα Εποπτικών Μέσων Διδασκαλίας Εκπαιδευτικής Ραδιοτηλεόρασης, Βιβλιοθηκών και Αρχείων του ΥΠΕΠΘ.

τοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση⁴. Παρόλα αυτά, σε περιφερειακό επίπεδο τα πρώτα βήματα για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων χρονολογούνται ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990⁵.

4. Η έλλειψη εκπαιδευτικού και πολιτιστικού προσανατολισμού σχολιάζεται μεταξύ άλλων και στο Χατζηγιάννη, 2004: 115.

5. Μερικές από τις υπηρεσίες των ΓΑΚ που έχουν κατά καιρούς σχεδιάσει και υλοποιήσει εκπαιδευτικά προγράμματα είναι τα ΓΑΚ Σάμου, Καβάλλας, Μαγνησίας και Αγιάς. Ιδιαίτερα δυναμική είναι η εκπαιδευτική δραστηριότητα των ΓΑΚ Νομού Ευβοίας. Η αξιοποίηση της διεθνούς εμπειρίας, η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, η αξιοποίηση του γεγονότος ότι ένας μεγάλος αριθμός εργαζομένων προέρχεται από το χώρο της εκπαίδευσης, αλλά κυρίως ο σαφής προσανατολισμός του φορέα προς το ευρύ κοινό, έχουν οδηγήσει στη δημιουργία μεγάλου αριθμού πρωτότυπων προγραμμάτων και δράσεων και στην καλλιέργεια στενής σχέσης του αρχειακού φορέα με την τοπική κοινωνία (Ηλεκτρονική παρουσίαση των δράσεων των ΓΑΚ Ευβοίας στη διεύθυνση <http://gak.eyw.sch.gr/>. Περιγραφή μερικών από τα προγράμματα που σχεδιάζουν και υλοποιούν τα ΓΑΚ Ευβοίας στο Χατζηγιάννη, 2004: 116-129).

Η πρόταση

Στο πλαίσιο της καλλιέργειας της σχέσης των Αρχείων με το κοινό και της αναβάθμισης του ρόλου τους στην εκπαίδευση, εντάσσεται η πρόταση μουσειοσκευής που αποτελεί το θέμα του παρόντος άρθρου. Η μουσειοσκευή υλοποιήθηκε για τις ανάγκες του μαθήματος Μελέτες Περιπτώσεων του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Μουσειακές Σπουδές» του Πανεπιστημίου Αθηνών από τις φοιτήτριες Μαρία Γιαννίκου, Μαρία Ζαχαροπούλου και Μαρία Λιάσκα με την παρακολούθηση της καθηγήτριας του Ιονίου Πανεπιστημίου Ευρυδικής Αντζουλάτου-Ρεσιόλη.

Το θέμα της Μουσειοσκευής

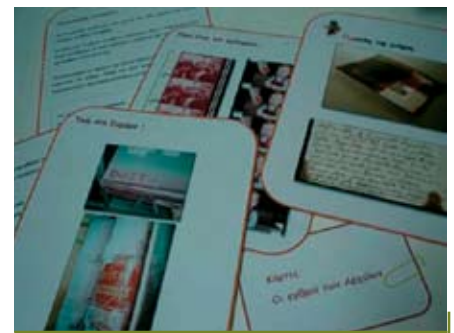
Το θέμα της μουσειοσκευής είναι: Προσδοκίες και αντιξοότητες στην εκπαιδευτική

συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών με την ανάκληση των εμπειριών τους. Κεντρικό ρόλο στην επιλογή του θέματος έπαιξε και ο σύγχρονος προβληματισμός γύρω από το ζήτημα της παιδείας που εκδηλώθηκε με δυναμικό τρόπο κατά το τρέχον έτος, με την πεποίθηση ότι η επεξεργασία πρωτογενών πηγών οδηγεί στην καλλιέργεια της στάσης των νεαρών πολιτών απέναντι σε επίκαιρα ζητήματα. Θέματα επίσημης αλληλογραφίας, γλώσσας και διγλωσσίας, υλικών γραφής αλλά και θέματα διατήρησης των τεκμηρίων τίθενται παράλληλα με το κύριο θέμα του προγράμματος.

Το κοινό και οι στόχοι του προγράμματος

Το πρόγραμμα απευθύνεται σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου ⁷. Σχεδιάστηκε με

συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας καθοριστικό ρόλο έπαιξε, αφενός, η διαπίστωση ότι το κοινό των Αρχείων δεν αποτελείται από άτομα νεαρής ηλικίας ή άτομα της βασικής εκπαίδευσης και, αφετέρου, η παραδοχή ότι «όλοι οι σπουδαστές άνω των δεκαέξι θα πρέπει να έχουν κάποια επαφή με τον πλούτο των πρωτότυπων πηγών ως μέρος της γενικής παιδείας, διαφορετικά μία σημαντική και ίσως μοναδική ευκαιρία να γνωρίσουν

Εικ. 2 Οι κάρτες της δραστηριότητας "Ανακαλύψτε τους εχθρούς των αρχείων".

τα Αρχεία και την αρχειακή εργασία μπορεί να χαθεί και συνεπώς η γενικότερη άγνοια της κοινότητας για τα Αρχεία να διαιωνίζεται» (Pederson, 2000: 420).

Το πρόγραμμα έχει ως στόχο να καλλιεργήσει την αρχειακή συνείδηση των μαθητών και των εκπαιδευτικών καθιστώντας κατανοητό ότι τα Αρχεία δεν αποτελούν «αποθήκες εγγράφων», αλλά την πρότυπη οργάνωση τεκμηρίων, μία διαδικασία που κάθε άνθρωπος ακολουθεί στην καθημερινή ζωή του (π.χ. αρχεία φωτογραφιών). Αποτελεί την αφορμή για να δημιουργηθεί διάλογος μεταξύ των αρχειακών οργανισμών και της κοινωνίας, των Αρχείων και του σχολείου. Εισάγει τους μαθητές στη διαδικασία της αρχειακής έρευνας και τεκμηρίωσης με τη βοήθεια ενός διδακτικού παραδείγματος, ενώ οι δραστηριότητες που προτείνονται συμβάλλουν στην εκπαίδευση των μαθητών σχετικά με την αξιοποίηση του αρχειακού υλικού και στην ευαισθητοποίησή τους σε θέματα διατήρησης της αρχειακής κληρονομιάς. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές γνωρίζουν τα Αρχεία και τη χρησιμότητά τους και

Εικ. 1 Η μουσειοσκευή. Το αρχειακό κουτί και οι φάκελοι με το υλικό των δραστηριοτήτων.

πρακτική του νεοσύστατου ελληνικού κράτους (1825-1850). Το θέμα επιλέχθηκε με στόχο τη σύνδεση με το διδακτικό αντικείμενο της Ιστορίας Νεοτέρων Χρόνων⁶ και τη

6. Η σύνδεση με το μάθημα της Ιστορίας φιλοδοξεί να ζωντανέψει την περιληπτική αφήγηση της ιστορίας της εκπαίδευσης των σχολικών εγχειριδίων και να κατα-

δείξει τη δυνατότητα πολλαπλών προσεγγίσεων των μελλοντικών χρηστών των Αρχείων και την εξοικείωσή τους με τα αρχειακά τεκμήρια, όσο και την κατάδειξη της εκπαιδευτικής χρήσης του αρχειακού υλικού. Στην επιλογή της

7. Ιδιαίτερα της Γ' Γυμνασίου και Γ' Λυκείου.

Εικ. 3 Κάρτες για το παιχνίδι ρόλων “Μία συζήτηση για την αλληλοδιδασκτική μέθοδο”.

γίνονται εν δυνάμει χρήστες τους.

Το πρόγραμμα ακολουθεί την ακόλουθη μέθοδο:

1. Ανακάλυψη της πληροφορίας από τους μαθητές.
2. Συστηματοποίηση της πληροφορίας με τη βοήθεια του δασκάλου και σύνδεση με το γνωστικό αντικείμενο.
3. Παιχνίδι εφαρμογής της γνώσης που αποκτήθηκε.

Από το ειδικό στο γενικό, οι μαθητές συνδέουν την πληροφορία μίας μικρής ιστορίας με τη γενικότερη ιστορία και συνειδητοποιούν τη θέση των μικρών ιστοριών πλάι στην επίσημη εκδοχή της Ιστορίας.

Ο σχεδιασμός της μουσειοσκευής

Από την αρχή τέθηκε το ζήτημα της ελκυστικής εμφάνισης της μουσειοσκευής αλλά και της διαρκούς υπενθύμισης ότι το υλικό προέρχεται από αρχαιακό οργανισμό. Για την ευαισθητοποίηση των χρηστών σε ζητήματα διατήρησης αρχαιακού υλικού, τα τεκμήρια, αν και αναπαραγωγές, ομαδοποιήθηκαν σε συσκευασίες από αντιόξινο χαρτί και δέθηκαν με βαμβακερό νήμα. Όλο το υλικό τοποθετήθηκε σε αρχαιακό κουτί. Η τελική εικόνα της μουσειοσκευής (Εικ. 1) δίνει την εντύπωση ενός αρχαιακού φακέλου, όπως αυτός θα έφτανε στα χέρια ενός μελετητή που διεξάγει την έρευνά του στο αναγνωστήριο των Αρχείων.

Το περιεχόμενο της μουσειοσκευής

Η μουσειοσκευή περιλαμβάνει ομοιότυπα τεκμηρίων των ΓΑΚ, φωτογραφίες, σχέδια και κατόψεις σχολείων, εικόνες εποπτικού υλικού της εποχής, φύλλα εργασίας-ανάληψης τεκμηρίων, ένα χρονολόγιο⁸, κάρτες για παιχνίδια ρόλων και κουίζ, ένα κόμικ, το βιβλίο του δασκάλου με οδηγίες για τη διεξαγωγή του προγράμματος και φάκελο με αποσπάσματα από τη σχετική βιβλιογραφία. Τα αποσπάσματα αυτά ως δευτερογενείς πηγές αποβλήπουν στην άντληση πρόσθετων πληροφοριών, αλλά και την κάλυψη της ανάγκης διασταύρωσης των πληροφοριών.

Η επιλογή του αρχαιακού υλικού

Κριτήριο για την επιλογή των συγκεκριμένων τεκμηρίων των ΓΑΚ, ήταν η ποικιλία του περιεχομένου τους και η σφαιρική αντιμετώπιση του ζητήματος, όπως π.χ. εγκύκλιοι, προγράμματα, κατάλογοι βιβλίων, ενδεικτικά των προθέσεων της πολιτικής εξουσίας αλλά και αλληλογραφία αφανών λειτουργών της εκπαίδευσης και πολιτών που δραστηριοποιούνται μακριά από το κέντρο εξουσίας.

Στη μουσειοσκευή περιλαμβάνεται ως εργαλείο έρευνας και κατάλογος των αρχείων των σχολείων της εποχής. Τα αρχεία είναι ταξινομημένα κατά περιοχή και διατίθενται για μελέτη στα ΓΑΚ. Ο κατάλογος παρατίθεται προκειμένου να ωθήσει τους μαθητές να επισκεφθούν τα ΓΑΚ, να μελετήσουν το θέμα σε τοπικό επίπεδο και να προσεγγίσουν την εκπαιδευτική ιστορία του τόπου τους έτσι ώστε, σε μία πρόεκτηση του προγράμματος, ομάδες μαθητών να αφηγηθούν την ιστορία των σχολείων της περιοχής τους μέσα από τα τεκμήρια των ΓΑΚ. Τα αρχεία που θα προκύψουν από την μελέτη των μαθητών θα εμπλουτίζουν τη μουσειοσκευή, η οποία θα ταξιδεύει σε όλη την Ελλάδα.

8. Η σύνταξη του χρονολογίου βασίστηκε σε χρονολόγιο που προτείνει ο Δημαράς (1999: x.a.σ.).

Περιγραφή του προγράμματος

Στο πρώτο μέρος του προγράμματος γίνεται η εισαγωγή στην έννοια του αρχαιακού τεκμηρίου, της διαφύλαξής του και της χρήσης του στη συγγραφή της ιστορίας. Προκειμένου να γίνει κατανοητή η αξία των τεκμηρίων και να εξοικειωθούν οι μαθητές με αυτά, η αρχική τους επαφή γίνεται μέσα από σύγχρονα τεκμήρια του οικείου περιβάλλοντός τους.

Στην πρώτη δραστηριότητα (με τίτλο: Λίγη προθέρμανση) οι μαθητές καθοούνται να προσκομίσουν ένα τεκμήριο από το σπίτι τους και με τη βοήθεια των φύλλων εργασίας να το αναλύσουν και να το παρουσιάσουν στην τάξη, απαντώντας σε ερωτήσεις σχετικά με την προέλευση και τις πληροφορίες που αντλούνται από το τεκμήριο⁹. Τα φύλλα εργασίας - ανάληψης τεκμηρίων γραμμένα σε απλή γλώσσα, με ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών και σταδιακή μετάβαση από ερωτήσεις κλειστού τύπου σε ερωτήσεις ανοικτού τύπου, οδηγούν τους μαθητές στην ανακάλυψη της πληροφορίας¹⁰.

Στη δεύτερη δραστηριότητα (με τίτλο: Λίγη θεωρία: Η μαγιά της ιστορίας) ο καθηγητής δίνει βασικές πληροφορίες για τη χρήση των τεκμηρίων και την αξία των πρωτογενών πηγών, ενώ εισάγει την έννοια της υποκειμενικότητας στην ερμηνεία της ιστορίας¹¹. Ακολουθούν απλές οδηγίες για το σωστό χειρισμό των τεκμηρίων (με τίτλο: Αλλά πριν ξεκινήσουμε: προσέχουμε για να έχουμε).

Η τρίτη δραστηριότητα (με τίτλο: Ανακαλύψτε τους εχθρούς των Αρχείων) είναι ένα παιχνίδι με κάρτες (Εικ. 2). Στη μία πλευρά της κάρτας υπάρχουν φωτογραφίες φθαρμένων τεκμηρίων, ενώ στην πίσω όψη σχολιάζεται

9. Η εισαγωγική δραστηριότητα βασίζεται σε πρόγραμμα που διατίθεται ηλεκτρονικά στη διεύθυνση των Εθνικών Αρχείων των ΗΠΑ (NARA): http://www.archives.gov/digital_classroom/introductory_activity.html (τελευταία επίσκεψη 3/2/2007).

10. Ιδέες για τα φύλλα ανάληψης τεκμηρίων αντλήθηκαν από τις διευθύνσεις <http://www.netschoolbook.gr>, και <http://www.archives.gov/education/> (τελευταία επίσκεψη 3/2/2007).

11. Σχετικό κείμενο στο βιβλίο του δασκάλου υποδεικνύει τα βασικά σημεία.

η κατάσταση διατήρησης, αποκαλύπτεται η αιτία της φθοράς και δίνονται στοιχεία και συστάσεις για την προστασία και την καλύτερη διατήρηση των τεκμηρίων. Ο λόγος είναι άμεσος και κάποτε παιγνιώδης. Λέξεις-κλειδιά στο κάτω μέρος της κάρτας παρέχουν δυνατότητα σύνδεσης με άλλα διδακτικά αντικείμενα του αναλυτικού προγράμματος¹² και γίνονται αφορμή επανάληψης ή άντλησης νέας γνώσης. Οι μαθητές παρατηρούν αρχικά τις φωτογραφίες στη μία όψη της κάρτας και υποθέτουν τη φύση και την αιτία της φθοράς. Γυρίζοντας την κάρτα ανακαλύπτουν την πραγματική φύση και αιτία¹³.

Στην τέταρτη δραστηριότητα (με τίτλο: *Τι είναι τέλος πάντων τα Αρχαία;*), οι μαθητές μέσα από την ανάγνωση ενός κόμικ¹⁴ ανακαλύπτουν με ευχάριστο και κατανοητό τρόπο τις λειτουργίες και τους χώρους των Αρχαίων.

Το δεύτερο και κύριο μέρος του προγράμματος αφορά στην ιστορία της εκπαίδευσης στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Η εισαγωγή στο θέμα γίνεται με ένα παιχνίδι ρόλων με κάρτες (Εικ. 3). Η δραστηριότητα έχει τίτλο "*Μία συζήτηση για την αλληλοδιδασκτική*" μέθοδο και αποτελεί την αφορμή σύνδεσης με το εγχειρίδιο της Ιστορίας. Οι μαθητές μέσα από ένα παιχνίδι ρόλων συνειδητοποιούν τους λόγους που οδήγησαν στην εισαγωγή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου. Στη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες ανάλογα με το χρώμα της κάρτας που έχουν στα χέρια τους. Η κόκκινη ομάδα εκθέτει τα προβλήματα της ισχύουσας έως τότε συνδιδασκτικής και ατομικής μεθόδου διδασκαλίας, ενώ η πράσινη ομάδα αναπτύσσει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της

12. Για παράδειγμα ως λέξη-κλειδί δίνεται η λέξη «οξειδωση» ως σύνδεση με το μάθημα της Χημείας.

13. Οι φωτογραφίες των φθαρμένων τεκμηρίων προέρχονται από τον ιστοχώρο των Αρχαίων του Οντάριο (<http://www.archives.gov.on.ca/english/exhibits/preservation/history.htm>, [τελευταία επίσκεψη 3/2/2007]).

14. Δασκαλείο στα ελληνικά του Ana Melero Casado, 1999. Εκφράζονται ευχαριστίες προς την προϊσταμένη των ΓΑΚ Νομού Ευβοίας Καλλιθα Χατζηγιάννη που παρείχε την ισπανική έκδοση.

αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, όπως αυτά διαφαίνονταν στην ιστορική συγκυρία.

Στη συνέχεια ακολουθεί η επεξεργασία των φακέλων με τα ομοιώματα των τεκμηρίων¹⁵ των ΓΑΚ που υπάρχουν στη μουσειοσκευή. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και επεξεργάζονται τα τεκμήρια με τη βοήθεια των φύλλων εργασίας - ανάλυσης τεκμηρίων. Στο βιβλίο του δασκάλου, ο διδάσκων βρίσκει μία περιήληψη για κάθε τεκμήριο, απαριθμούνται στοιχεία που θα πρέπει οι μαθητές να επισημάνουν, αναφέρονται λέξεις-κλειδιά και προτείνονται τρόποι σύνδεσης των τεκμηρίων με το φάκελο της βιβλιογραφίας και τα άλλα τεκμήρια της μουσειοσκευής. Προτείνονται ακόμα δραστηριότητες (γραφής, σύνθεσης, ανάλυσης κ.ά.)¹⁶ και τίθενται ερωτήματα για επιπλέον προβληματισμό. Κάθε ομάδα μετά την επεξεργασία των τεκμηρίων καλείται να συμπληρώσει τις μικρές ιστορίες στο χρονολόγιο¹⁷. Το χρονολόγιο γίνεται σημείο αναφοράς και ένταξης των τεκμηρίων στη γραμμή του χρόνου και οι μαθητές διαπιστώνουν ότι δίπλα στα μεγάλα γεγονότα στέκονται οι μικρές ιστορίες που αφηγούνται τα τεκμήρια. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα (με τίτλο: *Μικρές ιστορίες. Γράψε κι εσύ ιστορία.*) αποτελεί εισαγωγή στη διαδικασία συγγραφής της ιστορίας. Οι μαθητές αντιπαραθέτουν απόψεις και αντιλούν επιχειρήματα για την υποστήριξη μίας θέσης, κατανοούν την οπτική του συντάκτη και προσπαθούν να

15. Τα τεκμήρια φέρουν τίτλους όπως π.χ. "Θεωρία και πράξη: ένα ζευγάρι αφοσιωμένο στην παιδεία των πρώτων ελεύθερων Ελλήνων", "Για ένα σχολείο στη μεθόριο του 1845", "Να ζεις στο Μεσολόγγι" κ.ά., με σκοπό να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των μαθητών και να τους προϊδεάσουν για το περιεχόμενο των τεκμηρίων.

16. Π.χ. να γράψουν ένα γράμμα, να συσχετίσουν στοιχεία κ.ά.

17. Το χρονολόγιο είναι οργανωμένο σε στήλες (υπό τους τίτλους Γενική Ιστορία, Ελληνική Πνευματική Ζωή, Ξένη Πνευματική Ζωή, Ελληνική Εκπαίδευση και Μικρές Ιστορίες) και εικονογραφημένο. Η τελευταία στήλη (Μικρές Ιστορίες) είναι κενή και συμπληρώνεται από τους μαθητές με τις ιστορίες που θα προκύψουν από την επεξεργασία των τεκμηρίων.

προσεγγίσουν το ίδιο ζήτημα από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Στο τρίτο μέρος του προγράμματος (με τίτλο: *Μια μέρα στο αλληλοδιδασκτικό*) γίνεται η αποφόρτιση των μαθητών μέσα από ένα παιχνίδι ρόλων με κάρτες (Εικ. 4). Οι μαθητές βιώνουν την πειθαρχία του αλληλοδιδασκτικού σχολείου εκτελώντας αυθεντικά προστάγματα. Μία ακόμα δραστηριότητα αποφόρτισης προτείνει στους μαθητές να σχεδιάσουν την κάτοψη και τον εξοπλισμό ενός αλληλοδιδασκτικού σχολείου. Χρησιμοποιούν κατόψεις διαθέσιμων κτιρίων της εποχής (αρχοντικά, τζαμιά κλπ) και συμβουλεύονται αποσπάσματα του Οδηγού της αλληλοδιδασκτικής¹⁸ βάσει του οποίου οργανώθηκε το εκπαιδευτικό σύστημα της μετεπαναστατικής Ελλάδας.

Αξιολόγηση

Για το σχεδιασμό του υλικού και των δραστηριοτήτων που περιγράφηκαν τέθηκαν από την αρχή οι στόχοι και καθορίστηκαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Αυτά με τη βοήθεια του εργαλείου Generic Learning Outcomes¹⁹ μπορούν να ομαδοποιηθούν ως εξής και να χρησιμεύσουν ως βάση για την τελική αξιολόγηση του προγράμματος:

- **Γνώση και κατανόηση**

Οι μαθητές γνωρίζουν την πρώτη μέθοδο διδασκαλίας που εφαρμόστηκε στο ελληνικό κράτος, εντοπίζουν συγκεκριμένα πρόσωπα και τη δράση τους, αποκτώντας έτσι ειδικές γνώσεις. Οι αφηγήσεις των τεκμηρίων σε πρώτο πρόσωπο ζωντανεύουν την ιστορία της εκπαίδευσης και βοηθούν στη σύνδεση προσώπων και γεγονότων, ενώ οι μα-

18. Η πρώτη έκδοση είχε κυκλοφορήσει στην Αίγινα το 1830 με τον τίτλο *Εγχειρίδιον δια τ' αλληλοδιδασκτική σχολεία, ή Οδηγός της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου υπό Σαραζίνου*. Πρόκειται για μετάφραση γαλλικού έργου από τον Ι. Κοκκώνη.

19. Παρουσίαση των Generic Learning Outcomes στη διεύθυνση http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/measuring_learning/default.aspx (τελευταία επίσκεψη 3/2/2007).

θητές χρησιμοποιούν την προηγούμενη γνώση με νέο τρόπο.

- **Δεξιότητες**

Οι μαθητές μαθαίνουν να αντλούν πληροφορίες από διαφόρων ειδών τεκμήρια, σκέφτονται κριτικά, αναλυτικά και συνθετικά, εξοικειώνονται με γλωσσικά φαινόμενα, ανάλυση πινάκων, στατιστικές. Εργάζονται σε ομάδες, επιχειρηματολογούν και παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους, ασκούνται στη γραπτή και προφορική επικοινωνία, ενώ εμπλέκονται συναισθηματικά με ασκήσεις ενσυναίσθησης.

- **Στάση και αξίες**

Οι μαθητές καλλιεργούν στάση απέναντι στα προβλήματα της εκπαίδευσης, απέναντι σε οργανισμούς διαφύλαξης της μνήμης, όπως είναι τα αρχεία, και εμπιθούν σε αιτίες και οπτικές προσέγγισης.

- **Ψυχαγωγία, έμπνευση και δημιουργικότητα**

Οι μαθητές παίζουν παιχνίδια ρόλων και κουίζ, σχεδιάζουν εξοπλισμό σχολείων, δραματοποιούν συζητήσεις, εκτελούν παραγγέλματα της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, ηλικίας 200 χρόνων.

- **Δράση, συμπεριφορά, εξέλιξη**

Οι μαθητές εκφράζουν γνώμες και κρίσεις με μεγαλύτερη ελευθερία, αντιμετωπίζουν με υπευθυνότητα τα προβλήματα της εκπαίδευσης, κατανοούν την οπτική των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας και αναγνωρίζουν την αξία των πρωτογενών πηγών, ενώ παράλληλα καλλιεργείται το ενδιαφέρον τους για τη μικρή και ιδιωτική ιστορία που βρίσκεται στο περιθώριο της Ιστορίας των γεγονότων και των προσωπικοτήτων.

Στη μουσειοσκευή περιέχονται φύλλα αξιολόγησης για τους δασκάλους και τους μαθητές. Οι χρήστες καλούνται να εντοπίσουν

τα δυνατά και αδύνατα σημεία του προγράμματος και να προτείνουν άλλα θέματα εκπαιδευτικών δράσεων κατευθύνοντας έτσι το φορέα στο σχεδιασμό προγραμμάτων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του σχολικού κοινού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γιαννακόπουλος, Γ., Μπάγιας, Α. 2004, Όψεις και προοπτικές του ελληνικού αρχειακού συστήματος: Προβληματισμοί και προτάσεις για τη διαμόρφωση εθνικής αρχειακής πολιτικής, *Αρχειακός Δεσμός*, Περιοδική Έκδοση των Γενικών Αρχείων του Κράτους, Τόμος 1, Αθήνα, 11-65.

Δημαράς, Α. 1999, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια ιστορίας) 1821-1894*, Α' τόμος, Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη ΕΣΤΙΑ, Αθήνα.

Melero Casado, A. - Hermida Ruiz, J. 1999, *Un día en el archive*, Cinsejería de Cultura, Direccion General de Instituciones del Patrimonio, Sevilla.

Χατζηγιάνη, Κ. 2004, Εκπαιδευτικές δραστηριότητες των Αρχείων, *Αρχειακός Δεσμός*, Περιοδική Έκδοση των Γενικών Αρχείων του Κράτους, Τόμος 1, Αθήνα, 109-129.

Pederson, A. 2000, Εκπαίδευση χρηστών και Δημόσιες Σχέσεις, στο Ellis J. (επιμ.), *Η Διαχείριση των Αρχείων* (μτφρ. Ζωή Οικονόμου), τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός-Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία, Αθήνα, 382-434.

Report of the Archives Task Force 2004, *Listening to the Past, Speaking to the Future: Report of the Archives Task Force*, On-line στη διεύθυνση http://www.mla.gov.uk/resources/assets//A/atf_report_pdf_5479.pdf (τελευταία επίσκεψη 3/2/2007).

<http://gak.eyv.sch.gr>

http://www.archives.gov/digital_classroom/introductory_activity.html

<http://www.archives.gov/education> (τελευταία επίσκεψη 3/2/2007).

<http://www.archives.gov.on.ca/english/exhibits/preservation/history.htm>

http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/measuring_learning/default.aspx

http://www.mla.gov.uk/resources/assets//A/atf_report_pdf_5479.pdf

<http://www.netschoolbook.gr>

“ACCU-Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use”:

Άρτεμις Σταματέλλου

Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος
Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα

μία ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για τη βελτίωση της πρόσβασης σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς

Ζωή Χαραλαμπίδου

Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος
Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα

Το άρθρο παρουσιάζει συνοπτικά το σκεπτικό και τις κύριες δράσεις του ερευνητικού έργου “ACCU-Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use”, το οποίο υλοποιείται στο πλαίσιο του Προγράμματος ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2000 της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με αφετηρία το συγκεκριμένο έργο, τίγονται γενικά ζητήματα πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και ο ενεργός ρόλος του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου της Αθήνας, για την ανάληψη πρωτοβουλιών σε αυτό το πεδίο της επικοινωνιακής πολιτικής του σύγχρονου μουσείου.

Το πλαίσιο

Τα τελευταία χρόνια, σημειώνονται συντονισμένες προσπάθειες για την αναθεώρηση του θεσμού του μουσείου, προκειμένου να καταστεί ένας οργανισμός επικοινωνιακά ανοιχτός, με επίκεντρο τις προσδοκίες, τις ανάγκες και τις εμπειρίες του επισκέπτη. Το σύγχρονο μουσείο συνειδητοποιεί τον κοινωνικό ρόλο του και διευρύνει το πεδίο δράσης του σε τομείς πέραν της συλλογής, προστασίας, μελέτης και έκθεσης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Εξελισσεται σε εναλλακτικό περιβάλλον δια βίου μάθησης και ψυχαγωγίας και δημιουργεί διαύλους επικοινωνίας και συνεργασίας με την κοινότητα στην οποία ανήκει, ανταποκρινόμενο στις πολλαπλές ανάγκες της.

Σε επίπεδο μουσειακής πρακτικής, η αναθεώρηση της επικοινωνιακής πολιτικής εκφράζεται με τη στροφή προς την ανάπτυξη μεθόδων για την ανάλυση των αναγκών, των προσδοκιών και των ενδιαφερόντων των επισκεπτών και των μη επισκεπτών, την ανακάλυψη της βραχυπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης επίδρασης της μουσειακής επίσκεψης σε διαφορετικές ομάδες κοινού και την αξιολόγηση και βελτίωση της συνοδικής μουσειακής εμπειρίας.

Το σύγχρονο μουσείο, μέσα από έρευνες κοινού και αξιολόγησης, συνειδητοποιεί ότι οι υπηρεσίες που προσφέρει συχνά αδυνατούν να προσεγγίσουν συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, όπως, για παράδειγμα, άτομα με αναπηρία, μειονότητες, νέους και ανθρώπους με χαμηλό εισόδημα ή μορφωτικό επίπεδο. Πολλά μουσεία αναγνωρίζουν ότι οι συχνοί επισκέπτες τους αποτελούν ένα μικρό μόνο ποσοστό του ποικιλόμορφου κοινού που θα ήθελαν να προσεγγίσουν (“ACCESS FOR ALL” TOOLKIT, 4).

Η βελτίωση της πρόσβασης σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς είναι επιβεβλημένη με την ταυτοποίηση των φραγμών που την εμποδίζουν, αφετέρου με την ανάπτυξη στρατηγικών για την κατάργησή τους (“ACCESS FOR ALL” TOOLKIT, 4). Οι φραγμοί αυτοί είναι από τη φύση τους ένα πολιτισμικό φαινόμενο: αφορούν αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές που έχουν άμεσο αντίκτυπο στη δόμηση του φυσικού, αισθητηριακού, νοητικού και ευρύτερα κοινωνικού περιβάλλοντος του μουσείου και, κατά συνέπεια, στην πρόσληψη από και την επικοινωνία του με το κοινό.

Η προσβασιμότητα του κτηρίου, η σήμανση και οι δυνατότητες προσανατολισμού που

παρέχει στον επισκέπτη, οι ευκαιρίες κατανόησης των αντικειμένων και κειμένων των εκθέσεων και των προγραμμάτων και ο βαθμός που αυτά αντανακλούν τα ενδιαφέροντα και τις επιθυμίες διαφορετικών ομάδων κοινού, η φιλόξενη ατμόσφαιρα και η συμπεριφορά του προσωπικού είναι μερικοί από τους παράγοντες που καταδεικνύουν το επίπεδο προσβασιμότητας που έχει επιτύχει ένα μουσείο και κατ'επέκταση την ποιότητα της προσφερόμενης μουσειακής εμπειρίας.

Τι είναι το ACCU;

Σε αυτό το πλαίσιο, αναπτύσσεται το έργο “Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use (ACCU)”, που χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2000 της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από εθνικούς πόρους. Πρόκειται για έργο ευρωπαϊκής συνεργασίας με σκοπό τη δημιουργία ενός δικτύου συνεργασίας πολιτιστικών φορέων για την ανάπτυξη δράσεων ευαισθητοποίησης του κοινού και των επαγγελματιών των μουσείων σε ζητήματα ισότιμης πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά.

Το ACCU ξεκίνησε το 2004 και θα διαρκέσει έως το καλοκαίρι του 2007. Πολιτιστικοί

φορείς από έξι ευρωπαϊκές χώρες συμμετέχουν στην υλοποίηση του έργου με συντονιστή το Φινλανδικό Εθνικό Συμβούλιο Αρχαιοτήτων. Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο αποτελεί την ελληνική συμμετοχή στο δίκτυο¹.

Σκεπτικό και στόχοι

Για την ερευνητική ομάδα του ACCU, ως ισότιμη πρόσβαση στην πολιτιστική κληρονομιά ορίζεται η δυνατότητα για κάθε άνθρωπο να ενημερώνεται και να συμμετέχει σε πολιτιστικές δράσεις που λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Με αφετηρία το συγκεκριμένο ορισμό, το έργο στοχεύει στην κάλυψη των αναγκών όσων συχνά αποκλείονται από την ανάμειξη και τη συμμετοχή σε δράσεις μουσείων και πολιτιστικών χώρων, συμπεριλαμβανομένων ατόμων με αναπηρία, διαφορετικών ηλικιακά ομάδων, ανθρώπων που ανήκουν σε εθνικές ή θρησκευτικές μειονότητες, μεταναστών και κοινωνικά αποκλεισμένων ανθρώπων. Για την εκπλήρωση αυτού του στόχου, οι δράσεις του ACCU αναπτύσσονται προς δύο κύριες κατευθύνσεις. Αφενός στη δημιουργία ενός φιλόξενου περιβάλλοντος για τις παραπάνω ομάδες κοινού και αφετέρου στην αύξηση του βαθμού αντιπροσώπευσης στις μουσειακές εκθέσεις των ενδιαφερόντων και αναγκών αυτών των ομάδων, μέσα από τη βελτίωση της φυσικής, νοητικής, αισθητηριακής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής πρόσβασης (Dodd & Sandell 1998, 14). Η βελτίωση της προσβασιμότητας σε πολλαπλά επίπεδα

για τις συγκεκριμένες ομάδες κοινού αναμένεται να οδηγήσει στη διευκόλυνση της πρόσβασης για όλους. Στο επίκεντρο αυτής της προσπάθειας, βρίσκονται, ταυτόχρονα με τους τελικούς αποδέκτες των αποτελεσμάτων του έργου, οι επαγγελματίες των μουσείων και των πολιτιστικών οργανισμών. Το ACCU ενθαρρύνει και προάγει τη σύμπραξη ευρωπαϊκών φορέων διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, προκειμένου να προσφέρει στους επαγγελματίες των μουσείων εργαλεία για τη βελτίωση της προσβασιμότητας. Υιοθετώντας το «κοινωνικό μοντέλο»² για τη θεώρηση της αναπηρίας (Delin 2003, 19), αποσκοπεί στην εισαγωγή νέων αντιλήψεων και προσεγγίσεων, αλλά και στην παραγωγή στέρεων σχεδίων δράσης, καλών πρακτικών και πληροφοριακού υλικού για ζητήματα που σχετίζονται με την πρόσβαση.

Πώς θα προωθήσει την ιδέα της ισότιμης πρόσβασης;

Πιλοτικές δράσεις που ταυτοποιούν και επιχειρούν να επιλύσουν προβλήματα πρόσβασης σε διαφορετικά επίπεδα -φυσικό, νοητικό, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό- πραγματοποιούνται από τους συμμετέχοντες φορείς. Μέσα από την πιλοτική δράση του, κάθε πολιτιστικός οργανισμός αναζητεί λύσεις για συγκεκριμένα εμπόδια πρόσβασης, λαμβάνοντας υπόψη τρεις παράγοντες: το φυσικό χώρο εφαρμογής (μουσείο που στεγάζεται σε ιστορικό κτήριο, μνημεία της πόλης, υπαίθριο μουσείο κ.ά.), το κοινό στο οποίο απευθύνεται και το ευρύτερο περιβάλλον σε τοπικό και εθνικό επίπεδο σε ό,τι αφορά το βαθμό ευαισθητοποίησης και την παρούσα κατάσταση προσβασιμότητας. Τις πιλοτικές

δράσεις συνοδεύει η παραγωγή ψηφιακού πληροφοριακού υλικού (DVD), με στόχο τη σύνθεση ενός εύχρηστου εγχειριδίου για τη μουσειακή κοινότητα με τρόπους και υποδειγματικές εφαρμογές βελτίωσης της προσβασιμότητας σε χώρους και εκθέσεις πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα δημιουργείται ένα φόρουμ συζήτησης στο Διαδίκτυο³, με στόχο τόσο την παρουσίαση του έργου ACCU και της εξέλιξής του όσο και την ανάπτυξη διαλόγου για θέματα προσβασιμότητας στην πολιτιστική κληρονομιά. Στις προτεραιότητες του έργου περιλαμβάνεται επίσης η διοργάνωση δύο διεθνών συνεδρίων. Στο πρώτο, που πραγματοποιήθηκε στο Schwerin της Γερμανίας (12/5/2005), συζητήθηκαν οι κοινωνικοί και πολιτιστικοί φραγμοί στην πρόσβαση ατόμων με αναπηρία, μειονοτήτων και κοινωνικά αποκλεισμένων ανθρώπων και παρουσιάστηκαν σύγχρονες προσεγγίσεις και παραδείγματα επίλυσης των προβλημάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το δεύτερο συνέδριο, διοργανώθηκε από το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (14-15/06/2007) και εστίασε στην προβολή των αποτελεσμάτων του έργου και τον καθορισμό των προδιαγραφών για τις μελλοντικές εξελίξεις σε ζητήματα πρόσβασης. Παράλληλη εκδήλωση του τελικού συνεδρίου ήταν η παρουσίαση στο κοινό μίας έκθεσης με θέμα τις πιλοτικές δράσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του έργου ACCU. Η έκθεση φιλοδοξούσε να διαδώσει την άποψη ότι η διευκόλυνση της πρόσβασης για πολλές και διαφορετικές ομάδες κοινού συμβάλλει καθοριστικά στη βελτίωση της μουσειακής εμπειρίας για όλους.

Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο στο ACCU

Μέσα από τη συμμετοχή του στο ACCU το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο αποσκοπεί στο να αξιοποιήσει τα μεθοδολογικά εργαλεία που αυτό παρέχει, προκειμένου να επιλύσει ζητήματα φυσικής, αισθητηριακής

1. Συντονιστής του έργου είναι το National Board of Antiquities (Φινλανδία), ενώ συνδιοργανωτές, εκτός από το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, είναι οι: Surrey Museums Consultative Committee (Ηνωμένο Βασίλειο), Fetsund Lenser-Industrial Heritage Memorial, Museum and Nature Information Centre (Νορβηγία), Landesamt für Denkmalpflege, Mecklenberg Vorpommern (Γερμανία). Στους συνεργαζόμενους φορείς περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων οι: Maramures County Museum (Ρουμανία), The Council for Museum, Libraries and Archives (Ηνωμένο Βασίλειο) και η Finnish National Gallery (Φινλανδία).

2. Σύμφωνα με το «κοινωνικό μοντέλο» θεώρησης της αναπηρίας, οι φραγμοί πρόσβασης αποστασιοποιούνται από το προσωπικό επίπεδο και εντοπίζονται μέσα στην ίδια την κοινωνία. Πρόκειται για φραγμούς φυσικούς, θεσμικούς, στάσεων και συμπεριφορών. Η ευθύνη για την απομάκρυνση των εμποδίων στην πρόσβαση αφορά όλους όσους εμπλέκονται στην επικοινωνία των ατόμων με αναπηρία με την πολιτιστική κληρονομιά.

3. <http://www.accessculture.org/>

και νοητικής πρόσβασης ενός ευρύτερου κοινού προς τις συλλογές, τις υπηρεσίες και τις δράσεις του. Η πιλοτική δράση του μουσείου στο πλαίσιο του έργου καλείται «Μουσείο για όλους» (“Museum for the Many”). Το μουσείο επιδιώκει ουσιαστικά επικοινωνιακά ανοίγματα και συνεργασίες με τις ομάδες-στόχους για την οργάνωση ποικίλων δράσεων και εργαστηρίων που αφορούν στην καλύτερη δυνατή βελτίωση της πρόσβασης: επεμβάσεις βελτίωσης της φυσικής πρόσβασης στο μουσείο για άτομα με κινητικά προβλήματα, εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε πολλή και διαφορετικές ομάδες, σχεδιασμός απτικής διαδρομής στη μόνιμη έκθεση για άτομα με προβλήματα όρασης, ενημέρωση και επιμόρφωση του προσωπικού σχετικά με την έννοια και τις προϋποθέσεις της προσβασιμότητας. Η συμμετοχή στο έργο είναι ιδιαίτερης σημασίας για το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο. Ο διαρκώς αυξανόμενος κοινωνικός του ρόλος οδηγεί στην επαναξιολόγηση και εμβάθυνση της σχέσης του με το κοινό του και στην αναζήτηση νέων τρόπων προσέγγισης και γνωριμίας της πολιτιστικής κληρονομιάς που διαφυλάσσει και μεταφέρει, με έναν τρόπο που να απευθύνεται σε όλους. Η ανάπτυξη δικτύου ανταλλαγής εμπειριών και πρακτικών σε θέματα πρόσβασης θα οδηγήσει τόσο στην αποτελεσματικότερη υλοποίηση των επιδιωκόμενων δράσεων, όσο και σε κοινωνική ευαισθητοποίηση σε ζητήματα πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά σε ένα διευρυμένο κοινό σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

“ACCESS FOR ALL” TOOLKIT: Enabling inclusion for museum, libraries and archives, MLA, February 2004.

Delin, A. (2003), *Disability in Context*, Resource Disability Portfolio, Guide 1, Resource.

Dodd, J., Sandell, R. (1998), *Building Bridges: Guidance for museums and galleries on developing new audiences*, Museums & Galleries Commission, London.

Πρόταση για ένα ψηφιακό διαδραστικό έκθεμα στο χώρο ενός μουσείου τέχνης με θέμα τη συντήρηση και την έρευνα των έργων τέχνης: Χρησιμότητα & μεθοδολογία προκαταρκτικής αξιολόγησης του εκθέματος ¹.

Αγνή- Βασιλεία Τερλιξή
Συντηρήτρια Έργων Τέχνης
Μουσειολόγος

Οι επισκέπτες των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων σπάνια κάνουν αναγωγές στη δουλειά που απαιτείται για να είναι δυνατή η θέαση των εκθεμάτων. Αυτό συμβαίνει γιατί συνήθως δε λαμβάνουν καμία πληροφόρηση για το «πίσω από το φαίνοσθαι» και την προετοιμασία των προς έκθεση αντικειμένων.

Στο σύγχρονο όμως μουσείο με την ανθρωποκεντρική βάση, που χαρακτηρίζεται από φροντίδα για παροχή πρόσβασης στη μάθηση και μέριμνα για κάλυψη όλων των κοινωνικών ομάδων, το κοινό μπορεί και πρέπει πλέον να έχει πρόσβαση και στους τομείς που είναι «πίσω» από τους εκθεσιακούς χώρους.

Το άρθρο αυτό αφορά σε μια πρόταση που έγινε για την ένταξη ενός ψηφιακού διαδραστικού σταθμού πληροφοριών στο χώρο ενός μουσείου τέχνης, με θέμα τη συντήρηση και τη φυσικοχημική μελέτη των έργων τέχνης.

Συγκεκριμένα, αναφέρονται οι λόγοι που συνηγορούν στην πρόταση σχεδιασμού και υλοποίησης μιας τέτοιας εφαρμογής, οι στόχοι της, αναλύεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την προκαταρκτική αξιολόγηση του εκθέματος από το κοινό του μουσείου (Εθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου) που επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης και σημειώνονται συμπερασματικές παρατηρήσεις που αφορούν στη διαδικασία διενέργειας της προκαταρκτικής αξιολόγησης.

Γιατί είναι χρήσιμο ένα ψηφιακό διαδραστικό έκθεμα με θέμα τη συντήρηση και την έρευνα στα έργα τέχνης;

Η συντήρηση των έργων τέχνης αποτελεί έναν επιστημονικό τομέα ο οποίος δεν είναι οικείος στο κοινό των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων. Οι αιτίες που έχουν συμβάλει αθροιστικά σε αυτήν την παρατηρούμενη έλλειψη εξοικείωσης του κοινού με το αντικείμενο αυτής της επιστήμης και με το ρόλο του συντηρητή είναι πολλαπλές, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται: α) η καθυστερημένη - αναλογικά με τη μακρά ιστορία των μουσείων - δημιουργία ακαδημαϊκών σχολών συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, β) η προγενέστερη «συντεχνιακή» φύση του επαγγέλματος και γ) η εστίαση της προσοχής των συντηρητών στα αντικείμενα και στην εξέλιξη του επιστημονικού πεδίου με ταυτόχρονη παραμέληση δημιουργίας διαύλων επικοινωνίας με το κοινό και την κοινωνία (Brinkman, 2002:11).

Στο σύγχρονο μουσειακό γίνεσθαι, γεγονός παραμένει η έλλειψη πληροφόρησης για το επάγγελμα του συντηρητή και το

αντικείμενο της επιστήμης της συντήρησης έργων τέχνης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη ευαισθητοποίησης του κοινού σε θέματα διατήρησης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, δημιουργώντας έτσι ένα φαύλο κύκλο.

Εξάλλου, συνακόλουθα με την έλλειψη πληροφόρησης, παρατηρείται και παραπληροφόρηση. Μέσα στο πλαίσιο της παραπληροφόρησης, η συντήρηση θεωρείται, σύμφωνα με μια λανθασμένα παγιωμένη άποψη, ως η πλειυρά του μουσείου που φροντίζει για τα έργα και κατά συνέπεια είναι αντίθετη με την πρόσβαση σε αυτά (Jones, 2002:20). Ακόμα και σήμερα, το κοινό των μουσείων δε γνωρίζει το διαμεσοληθτικό ρόλο που έχουν οι τομείς της επιστήμης αυτής στην πρόσβαση, στην κατανόηση, στην τεκμηρίωση και τελικά στην αισθητική απόλαυση των αντικειμένων.

Σύμφωνα λοιπόν με την υπάρχουσα ανάγκη για πληροφόρηση του κοινού για τα πεδία της επιστήμης της συντήρησης, η ένταξη ενός ψηφιακού διαδραστικού σταθμού πληροφοριών στα μουσεία, όπως του προτεινόμενου, θα μπορούσε να αποτελέσει μια ενδεδειγμένη λύση. Συγκεκριμένα,

έναν διαδραστικό σταθμό πληροφοριών αυτού του περιεχομένου, μπορεί - χωρίς να αλλοιώνει τον χαρακτήρα του χώρου- να λειτουργήσει θετικά ως προς τη μακροχρόνια και συνεχή κάλυψη ποικίλων ή και αλληλένδετων αναγκών που αφορούν:

- α) στην παροχή πληροφοριών στον επισκέπτη του μουσείου για την επιστήμη της συντήρησης,
- β) στην ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς,
- γ) στην κοινοποίηση του ρόλου του συντηρητή με σαφήνεια,
- δ) στην κοινοποίηση της συμβολής της φυσικοχημείας στη μελέτη, στην τεκμηρίωση και στην κατανόηση των έργων τέχνης,
- ε) στη διεύρυνση της οπτικής των θεατών για τις αθέατες πλευρές του μουσείου και

1. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται σε αυτό το άρθρο προέρχονται από τη μεταπτυχιακή εργασία εξειδίκευσης με τίτλο: «Χρήση διάδρασης για την παρουσίαση διαδικασιών συντήρησης και ερευνητικών αποτελεσμάτων έργων τέχνης», που διεξήχθη στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Μουσειακές Σπουδές» το 2006.

ζ) στη διεύρυνση των γνώσεων του κοινού για τα έργα τέχνης.

Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε, τέτοια εκθέματα συμβάλλουν στην υλοποίηση της σύγχρονης μουσειακής πρακτικής που θέλει όλους τους τομείς του μουσείου προβάσιμους στο κοινό.

Γιατί ήταν απαραίτητη η προκαταρκτική αξιολόγηση του εκθέματος;

Η διαδικασία σχεδιασμού και ανάπτυξης ενός διαδραστικού μέσου ή εκθέματος, είναι μια διαδικασία επαναληπτική και σύνθετη που απαιτεί τη διεπιστημονική συνεργασία ανθρώπων διαφορετικών ειδικοτήτων καθώς και την εμπλοκή των χρηστών/ επισκεπτών καθ' όλη τη διάρκεια του σχεδιασμού μέσω διαδικασιών αξιολόγησης ή μέσω συμμετοχικού σχεδιασμού (Grewcock 2002, Preece 2002).

Προκειμένου λοιπόν να γίνει ο πρώτος σχεδιασμός του προτεινόμενου σταθμού πληροφοριών και να διακριβωθούν η γνώμη και οι προτάσεις του κοινού, πραγματοποιήθηκε προκαταρκτική αξιολόγηση της ιδέας ύπαρξης μέσα στο εκθεσιακό χώρο της Εθνικής Πινακοθήκης, μιας οθόνης αφής με θέμα τη συντήρηση και τη φυσικοχημική μελέτη των έργων τέχνης.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο των άμεσων ερωτηματολογίων, στην οποία ο κάθε ερωτώμενος επιλέγει μόνος του τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο (Javeau, 2000: 49).

Τα στάδια προετοιμασίας και διενέργειας της προκαταρκτικής αξιολόγησης

Τα βασικά στάδια² που ακολουθήθηκαν για την πραγματοποίηση της έρευνας περιγράφονται ακολούθως:

2. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη διεξαγωγή της προκαταρκτικής αξιολόγησης έχει στηριχθεί σε προσαρμογή στα στάδια έρευνας που περιγράφει ο C. Javeau (2000: 51). Ως δεδομένα ελήφθησαν ότι η έρευνα θα διεξαγόταν σε μικρό αριθμό ατόμων, από έναν ερευνητή, στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής εργασίας εξειδίκευσης.

Σαφής ορισμός του αντικείμενου και των στόχων της έρευνας

Αντικείμενο της έρευνας ήταν η ένταξη μιας οθόνης αφής με πληροφορίες για τη συντήρηση και την έρευνα των έργων τέχνης στον εκθεσιακό χώρο της Εθνικής Πινακοθήκης. Στόχοι της έρευνας ήταν: α) να διερευνηθούν οι γνώσεις και το ενδιαφέρον του κοινού για την επιστήμη της συντήρησης και των πεδίων των θετικών επιστημών που σχετίζονται με αυτή, β) να αποσαφηνιστεί η άποψη του κοινού για το προτεινόμενο μέσο ερμηνείας, δηλαδή το σταθμό πληροφοριών με την οθόνη αφής, γ) να προκύψουν προτάσεις του κοινού για το περιεχόμενο της οθόνης αφής, και δ) να καταγραφεί το προφίλ των επισκεπτών, ώστε να προκύψουν περαιτέρω συσχετίσεις.

Καταγραφή υποθέσεων

Προκειμένου να αξιολογηθούν σωστά οι απαντήσεις λήφθηκαν υπόψη και καταγράφηκαν οι πιθανές συσχετίσεις που μπορεί να υπάρχουν ανάμεσα στο προφίλ των επισκεπτών και το αντικείμενο της έρευνας. Για παράδειγμα, λήφθηκε υπόψη ότι μπορεί να υπάρχει συσχετισμός μεταξύ της γνώσης ηλεκτρονικών υπολογιστών και της αποδοχής ή μη της ψηφιακής εφαρμογής και στο ερωτηματολόγιο συμπεριλήφθηκαν ερωτήσεις που αφορούσαν τόσο στη χρήση ή μη ηλεκτρονικών υπολογιστών όσο και στη συχνότητα της χρήσης αυτής.

Καθορισμός του πληθυσμού και του δείγματος της έρευνας

Με βάση τις κατηγορίες πληθυσμού που αποσκοπεί να απευθύνεται ο διαδραστικός σταθμός-δηλαδή ανήλικος 12 -18 ετών, ενήλικας μη ειδικός επισκέπτης και ενήλικας ειδικός επισκέπτης- επιλέχθη ο πληθυσμός της έρευνας να αφορά δύο κατηγορίες ατόμων. Η πρώτη αφορούσε ενήλικες άνω των 18 ετών, ενώ η δεύτερη μαθητές ηλικίας 12 -18 ετών.

Επιπροσθέτως, με δεδομένο ότι ως μελέτη περίπτωσης για το διαδραστικό σταθμό πληροφοριών επιλέχθη ο εκθεσιακός χώρος της

Εθνικής Πινακοθήκης – Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτζου, τα άτομα που θα συμμετείχαν στην έρευνα ήταν οι επισκέπτες του συγκεκριμένου μουσείου. Λόγω όμως αδυναμίας ανεύρεσης ικανοποιητικού μεγέθους δείγματος στην κατηγορία 12-18 ετών³, 30 μαθητές του δείγματος προέρχονταν από φροντιστήριο μέσης εκπαίδευσης.

Σύνταξη του πλάνου του ερωτηματολογίου

Αρχικά καταγράφηκαν σε απλή γλώσσα όλες οι ερωτήσεις που ήταν επιθυμητό να τεθούν με βάση τους προδιαγραμμένους στόχους και έγινε επιλογή του τύπου των ερωτήσεων καθώς και του τρόπου συλλογής των απαντήσεων. Επιλέχθηκε η χρησιμοποίηση κατά βάση ημι-ανοικτών ερωτήσεων και σε μικρότερη αναλογία κλειστών και ανοικτών. Όσον αφορά στον τρόπο συλλογής των απαντήσεων χρησιμοποιήθηκε το σύστημα πολλαπλής επιλογής για τις κλειστές ερωτήσεις⁴.

Δοκιμή του πλάνου του ερωτηματολογίου και σύνταξη του οριστικού ερωτηματολογίου

Το πλάνο του ερωτηματολογίου δόθηκε αρχικά προς αξιολόγηση σε ένα σύνολο 15 ατόμων. Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν, αφού απαντήσουν στις ερωτήσεις, να εκφράσουν τη γνώμη τους για το πόσο είναι κατανοητό, πού συνάντησαν δυσκολίες, εάν ένιωσαν ότι σε κάποιο σημείο τους υποβαλλόταν η απάντηση, καθώς και τι θα τους διευκόλυνε στην κατανόηση των ερωτήσεων. Οι πληροφορίες από αυτή τη δοκιμή οδήγησαν στην πραγματοποίηση αλλαγών σχετικά με τη διατύπωση και τη μορφή του ερωτηματολογίου με στόχο να είναι ευκολονόητο, σαφές, ευχάριστο στην όψη και να παραπέμπει οπτικά στο αντικείμενο της έρευνας. Επιπροσθέτως, για την κατηγορία των ανηλικών αποφασίσθηκε η χρήση πιο απλής - καθημερινής γλώσσας για τη διατύπωση των ερωτήσεων⁵.

3. Η έρευνα έγινε τον Ιούλιο - μήνα που δεν πραγματοποιούνται επισκέψεις σχολείων.

4. Ο ερωτώμενος καλείται να επιλέξει ανάμεσα σε έναν αριθμό δυνατών απαντήσεων.

5. Η ουσία της ερώτησης ήταν ακριβώς ίδια, απλώς η γλώσσα ήταν πιο καθημερινή.

Υλοποίηση της έρευνας

Τα ερωτηματολόγια τοποθετήθηκαν σε πάγκο κοντά σε σταθμό ξεκούρασης των επισκεπτών, εντός του εκθεσιακού χώρου, έτσι ώστε να υπάρχει η δυνατότητα φιλοξενίας περισσότερων ατόμων. Κατ' αυτό τον τρόπο ήταν δυνατή η διανομή μέχρι και τεσσάρων ερωτηματολογίων ταυτόχρονα. Η διεξαγωγή της έρευνας διήρκησε από τις 22 έως τις 30 Ιουλίου 2006 και πραγματοποιούνταν από έναν ερευνητή κατά τη διάρκεια του πρωινού ή απογευματινού ωραρίου λειτουργίας του μουσείου.

Επεξεργασία των ερωτηματολογίων

Για την επεξεργασία των ευρημάτων από τα 124 ερωτηματολόγια που συγκεντρώθηκαν, εφαρμόστηκε περιγραφική και επαγωγική στατιστική ανάλυση. Σκοπός της ανάλυσης ήταν να προβληθούν τα διάφορα χαρακτηριστικά του δείγματος.

Παρατηρήσεις

Η διεξαγωγή της προκαταρκτικής αξιολόγησης βοήθησε ουσιαστικά στη διακρίβωση στοιχείων που με τη σειρά τους συνέβαλαν στο σαφή προσδιορισμό των πεδίων της προς σχεδίαση διαδραστικής εφαρμογής ενώ παράλληλα επιβεβαίωσαν τη χρησιμότητά της. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την επεξεργασία των αποτελεσμάτων οδήγησαν τελικά και στην επίτευξη σε μεγάλο βαθμό των αρχικών στόχων της έρευνας. Δύο βασικά, από τα πολλαπλά, συμπεράσματα που προέκυψαν και επισημαίνονται ενδεικτικά είναι: α) η ιδιαίτερα θετική στάση του κοινού σε ό,τι αφορά την προτεινόμενη διαδραστική εφαρμογή (Σχήμα 1) και β) η διακρίβωση και μέσα από την έρευνα της έλλειψης πληροφόρησης που υπάρχει για την επιστήμη της συντήρησης (Σχήμα 2).

Όσον αφορά στη στάση του κοινού κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της προκαταρκτικής αξιολόγησης, παρατηρήθηκε δυσκολία στη συγκέντρωση ερωτηματολογίων. Ειδικά οι νεαροί επισκέπτες του μουσείου δύσκολα δέχονταν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο. Περισσότερο θετικοί παρουσιάζονταν

οι επισκέπτες ηλικίας 25 έως 45 ετών. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι επισκέπτες που αποδέχτηκαν τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, απάντησαν σχεδόν καθολικά σε όλες τις απαντήσεις.

Διαπιστώθηκε ότι βασικό πρόβλημα στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων αποτελούσε ο χρόνος που απαιτούνταν - περίπου 10 λεπτά - και οι αναλογικά λίγες διαθέσιμες θέσεις που υπήρχαν για τη φιλοξενία των ερωτώμενων⁶. Επίσης πρόβλημα στο να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο αντιμετώπιζαν οι οικογένειες με παιδιά ηλικίας κάτω των δέκα ετών και έγινε σαφές ότι σε αυτήν την περίπτωση πρέπει να προβλέπεται η ανάλογη χρονικά απασχόληση των μικρών ηλικιακά μελών με κάποια δραστηριότητα (π.χ. ζωγραφική).

Η έρευνα έδωσε πολλαπλά και σημαντικά συμπεράσματα που οδήγησαν τελικά στο σαφή προσδιορισμό των πεδίων που παρουσιάζονται στο έκθεμα καθώς και στην εφαρμογή συγκεκριμένων σχεδιαστικών υποδείξεων. Καλύτερα και πιο σαφή στοιχεία μπορούν να προκύψουν από: α) το συνδυασμό των συμπερασμάτων της συγκεκριμένης έρευνας με τα προκύπτοντα συμπεράσματα από την εφαρμογή δεύτερης συμπληρωματικής μεθόδου έρευνας⁷ και β) από την εφαρμογή της έρευνας σε μεγαλύτερο δείγμα ατόμων.

Ευχαριστίες

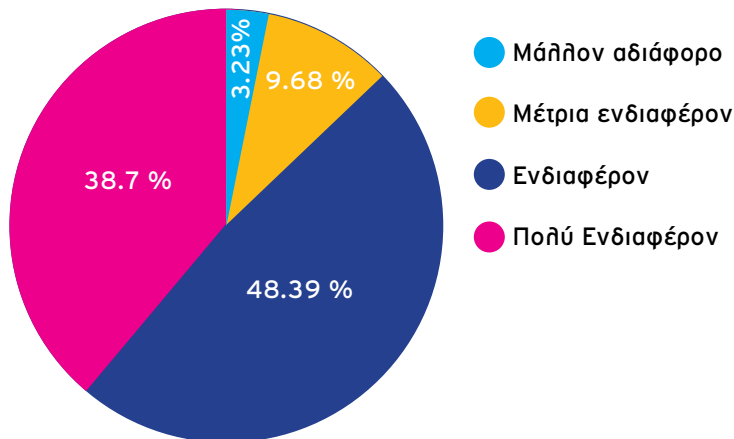
Ευχαριστώ θερμά για τις σημαντικές παρατηρήσεις τα μέλη της τριμελούς επιτροπής παρακολούθησης της μεταπτυχιακής μου εργασίας: κ. Βασιλάκη Κωνσταντίνο, επίκουρο καθηγητή Υπολογιστών στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, κ. Δουλιγερίδη

6. Κάποια μέλη ομάδων που επισκέπτονταν το μουσείο παρότι επιθυμούσαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, δεν το αποφάσιζαν εάν δεν μπορούσαν όλα τα μέλη της ομάδας να φιλοξενηθούν στις διαθέσιμες θέσεις.

7. «Λόγω της ποσότητας των παραγόντων που επηρεάζουν τη σύνθετη εμπειρία στο μουσείο είναι πιο αποτελεσματικό να χρησιμοποιηθούν διαφορετικές μέθοδοι ανάλογα με τα ερωτήματα που θέτει η μελέτη, παρά μόνο μία» (Οικονόμου, 2003: 110).

Μιχάλη, προϊστάμενο της Διεύθυνσης Καλλιτεχνικής Συντήρησης και Αποκατάστασης της Εθνικής Πινακοθήκης - Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου και κ. Ανδρέα Ιωαννίδη, ιστορικό της τέχνης - καθηγητή της Σχολής Καλών Τεχνών.

Επίσης, ευχαριστώ τη Διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης- Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτζου κα Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα που με χαρά συναίνεσε στη διεξαγωγή της έρευνας στο χώρο του μουσείου.

Σχήμα 1: Γραφική κατανομή των σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων ως προς την ερώτηση: Πως θα σας φαινόταν εάν ένα Μουσείο έδινε στον επισκέπτη του τη δυνατότητα να πληροφορηθεί για τη συντήρηση μερικών από τα έργα που εκθέτει, κάνοντας χρήση μίας οθόνης αφής;

Σχήμα 2: Γραφική κατανομή των σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων ως προς την ερώτηση: Η επιστήμη της συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης σας είναι γνωστή;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Brinkman, M. 2002. "First Person", *Museum Practice*, issue 22. p. 11.

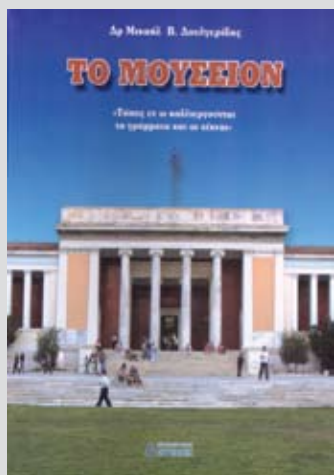
Grewcock, D. 2002. "Before, During and After: Front-End, Formative and Summative Evaluation", in Lord and Lord (ed) *The Manual of Museum Exhibitions*, Oxford: Altamira press.

Jones, H. 2002. "The Importance of being less earnest: Communicating for and about Conservation", *Conservation Journal*, Vol. 41, Summer 2002, pp. 20-23.

Javeau, C. 2000. *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο, μετάφραση: Κατερίνα Τζανόνε - Τζώρτζη*, Αθήνα: εκδόσεις Τυπωθήτω.

Οικονόμου, Μ. 2003. *Μουσεία: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*, Αθήνα: εκδόσεις Κριτική.

Preece, J., Rogers, Y., Sharp, H. 2002. *Interaction design, beyond human - computer interaction*, USA: John Wiley & Sons, Inc.

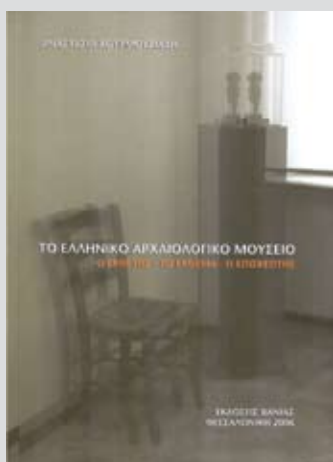

Δρ. Μιχαήλ Β. Δουλιγερίδης

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ
«Τόπος εν ω καλλιεργούνται
τα γράμματα και οι τέχναι»

Εκδόσεις Αγγελιάκη, Αθήνα
(2006) ISBN 690-8160-16-2

Το Μουσείο αποτελεί τόπο όπου διαφυλάσσονται και καλλιεργούνται τα γράμματα και οι τέχνες. Το Μουσείο δεν είναι μόνο χώρος φύλαξης και προστασίας των αντικειμένων του παρελθόντος αλλά και χώρος όπου καλλιεργείται το πολιτιστικό «γίγνεσθαι» και προάγεται η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Ως ζωντανός οργανισμός το Μουσείο συνεχώς εξελίσσεται, ακολουθώντας την εποχή του και τα νέα επιτεύγματα της τεχνολογίας, και, παράλληλα, ως χώρος επικοινωνίας αποκτά συνεχώς νέες δυναμικές και προοπτικές. Η μελέτη αυτή προέκυψε ύστερα από την πολύχρονη εμπειρία του συγγραφέα στο εργαστήριο συντήρησης της Εθνικής Πινακοθήκης, τις προσωπικές του σημειώσεις και παρατηρήσεις και την αξιοποίηση πρωτογενών πηγών και της βιβλιογραφίας. Το βιβλίο αυτό χωρίζεται σε πέντε επιμέρους κεφάλαια όπου παρουσιάζονται διεξοδικά οι λειτουργίες του Μουσείου. Ύστερα από μια αναδρομή στην ιστορία και την εξέλιξη του Μουσείου, γίνεται μια αναλυτική παρουσίαση του «Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών» καθώς και της «Εθνικής Πινακοθήκης-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου» από όπου αντλούνται και τα παραδείγματα στα επόμενα κεφάλαια. Στο δεύτερο μέρος αναπτύσσεται ο τρόπος διακίνησης των ιδεών μέσω των εκθέσεων και αναφέρεται η διαδικασία οργάνωσης περιοδικών εκθέσεων σε όλα τα επιμέρους στάδιά της, από τη σύλληψη της ιδέας μέχρι την υλοποίησή της, τη μετακίνηση, το δανεισμό και την τοποθέτηση των αντικειμένων. Στο τρίτο μέρος αναφέρονται οι περιβαλλοντικές παράμετροι που πρέπει να εφαρμόζονται στο Μουσείο, καθώς αυτό αποτελεί χώρο διαφύλαξης και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς. Κατ'επίκταση, εξετάζεται ένα από τα σημαντικότερα τμήματα του Μουσείου, τα εργαστήρια διάσωσης και συντήρησης των μουσειακών αντικειμένων-έργων τέχνης. Η μελέτη αυτή ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της διοικητικής οργάνωσης του Μουσείου. Ο αναγνώστης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει πως διαρθρώνονται οι υπηρεσίες ενός Μουσείου, ποιές είναι οι αρμοδιότητες και οι στόχοι ενός πολυπληθούς οργανισμού που συνεχώς εξελίσσεται και προσαρμόζεται στις νέες ανάγκες της κοινωνίας.

Αναστασία Χουρμουζιάδη

Το Ελληνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο
Ο εκθέτης -
το έκθεμα - ο επισκέπτης

Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη
(2006) ISBN 960-288-171-2

Η συζήτηση για τα μουσεία στην Ελλάδα είναι ένα φαινόμενο παλιό, όσο και τα ίδια τα μουσεία, που συνεχώς αλληλάζει, διευρύνεται και εξελίσσεται. Από τη συζήτηση αυτή προκύπτουν πλήθος θεμάτων για την ακμή, το ρόλο, τα προβλήματα, τη σκοπιμότητα ύπαρξης των μουσείων κ.ά. Το βιβλίο αυτό μελετάει τα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία και χρησιμοποιεί ως αντικείμενο παρατήρησης κυρίως τις νεολιθικές εκθέσεις. Στη μελέτη αυτή επιχειρείται μια συνοπτική παρουσίαση της ιστορίας των ελληνικών αρχαιολογικών μουσείων και μια προσέγγιση της «επικοινωνιακής σχέσης» των μουσείων με τον παραγωγό του εκθέματος, το έκθεμα καθαυτό και τον καταναλωτή του εκθέματος. Σε χωριστά κεφάλαια εξετάζεται αναλυτικά η χωρική διάσταση της επικοινωνίας καθώς και ο ρόλος του παραγωγού του εκθέματος και της αρχαιολογικής δραστηριότητας με τη μουσειακή έκθεση. Επίσης, παρουσιάζεται ο ρόλος του αντικειμένου στην οργάνωση μιας μουσειακής έκθεσης και προσεγγίζεται η έννοια του ευρήματος και η σχέση του με το έκθεμα και τα εκθεσιακά μέσα. Τέλος, προσεγγίζεται και ο επισκέπτης ως μια συγκεκριμένη βιολογική και κοινωνική οντότητα που συμμετέχει και αντιδρά στην έκθεση με το δικό του τρόπο και όχι πάντα με αυτόν που επιδιώκει ο επιμελητής της έκθεσης.

A digital interactive exhibit for conservation and conservation science: usefulness and applied methodology for front – end evaluation of the exhibit

Agni - Vassileia Terlizi

conservator- museologist

Museum and archaeological site visitors seldom ever think about the work demanded for the viewing of works of art to be possible. This happens because usually they don't get any information about the preparation needed for the artifacts to be exhibited. This article is about the proposal, made in the framework of a post- graduate thesis of the master's degree Museum Studies, concerning the incorporation of an interactive exhibit about conservation and conservation science in a museum. In the first part of this study, after examining the reasons for which the various fields of conservation are not known to the majority of the museums' visitors, the usefulness of the exhibit is outlined. The outcome is that such an exhibit would be useful as it would: a) contribute to the sensitization of the public in matters concerning the rescuing of the cultural heritage, b) make the conservator's role known, c) broaden the visitor's view about the "behind the scenes" aspects of the museum, d) serve in making known the role of conservation science, and e) provide the visitors with deeper knowledge about the various types of works of art. In the second part it outlines the method and various steps that were followed for the preparation of the front- end analysis evaluation of the exhibit that took place in the National Gallery of Athens - Alexandros Soutzos Museum. It presents elements about the selection of the people to be inquired and the preparation of the inquiries. Two basic conclusions of the evaluation are mentioned that reinforce the usefulness of such an exhibit: a) the majority of the respondents showed great interest in such an exhibit and b) the majority shows great lack of knowledge of the scientific field of conservation.

ACCU-Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use: a European initiative towards the improvement of access to cultural heritage sites

Artemis Stamatelou

archaeologist- museologist

Byzantine & Christian Museum, Athens

Zoi Charalampidou

archaeologist- museologist

Byzantine & Christian Museum, Athens

This article aims at the presentation of the philosophy, concrete plans and activities of the project "ACCU-Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use", within the framework of CULTURE 2000 Programme of EU. Issues related to the amelioration of access to cultural heritage sites and museums, as well as the active role of the Byzantine and Christian Museum of Athens in the project, are demonstrated here, in order to discuss a new field of the communication policy of the museum community nowadays.

Archives go to school... Making a museum kit for the General State Archives

Maria Giannikou, conservator

Maria Zacharopoulou, theatre educator

Maria Liaska, archaeologist

It should be a common belief that archives have something for everyone. It is a primary duty to present the means to help every student to benefit from their unique store of knowledge.

The article is a presentation of a museum kit concerning education during the first decades of the Greek State. It is an initiative to help students from all parts of Greece to access archives and thus enable archives to play a greater role in education.

The core of the museum kit comprises documents belonging to the collections of the General Archives of the Greek State. In the first part of the project the students are getting acquainted with matters of preservation of archival material.

In the second part the students analyze documents and perform a variety of activities like roleplay, card games, letter and history writing, sketching.

The concept of the design of the museum kit has been that learning is a process of active engagement with experience. Teachers and students are encouraged to evaluate the effectiveness of the program and propose other topics they want to access using archival material.

Storage: Protection Storage: Anarchy

Aristotelis Sakellariou, conservator

Even though different objects require special environmental conditions and handling, while being in the museum storage, there are some general guidelines that may be applied in order to secure their existence. These guidelines are given by a relatively new section of conservation, known as preventive conservation. According to the AIC, preventive conservation is the mitigation of deterioration and damage to cultural property through the implementation of procedure series. Its aim is to extend the existence of cultural property and reduce or eliminate the need for 'interventive' treatment. Recognising and categorising the hazardous external factors of decay of an object, we identify: human, other biological factors (pests, flora and micro-organisms), humidity, extreme or fast fluctuating temperature, light (mainly the Ultra Violet), pollutants (atmospheric pollutants, fumes from drastic chemicals, room dust), natural disasters (fire, flood, earthquake) and finally the storage materials (shelves, packing). Preventive conservation is an ongoing process that continues through the existence of the cultural property. It involves all the personnel of a museum and not merely the conservators.

International museum day 1992-2005: New trends, New Challenges

Artemis Stamatelou

archaeologist-museologist

This article aims at the presentation of the trends and challenges faced by the museum community of nowadays, through the themes that are selected each year by the ICOM Advisory Committee for celebrating the International Museum Day. Issues relating to the collection and communication policies of contemporary museums, demonstration of the broad social role that the museum has to face, in order to become an active organization in a constant dialogue with the community it serves.

"Thoughts about my work"

Opy Zouni, artist

The artist is a creator of images and we live at a time of "images". He may have freed himself from the representation of the image, but not from the image itself. What he creates is his own image, the representation of his fantasies, his thoughts and his life, are invariably associated with the present and, perhaps, with the future. New systems set out from the present to construct or to destroy. Without instinct and imagination, there can be no art. You may think of an impressive idea without knowing when you will manage to realize it. Of course, you hope that you will soon find the way to accomplish it. We should think positively and creatively. This is what we will leave behind us. My work is a constant personal research and an endless study of light and colour. Art is a vision which is gradually set free and you never know where it is leading you. I may be involved in experimentation and research, but I believe in spontaneity and freedom of thought. My works record and realize ideas and compositions which I have in my mind, defined by the line, the drawing, the trace; light and shadow; colour; the cycle of the same idea as it moves from design to actual painting, relief and sculpture and vice versa. I see my works as autonomous and, at the same time, as parts of an overall stage set, although they are not easily reconciled. I bear this in mind when I set up an exhibition which I treat as an arrangement of space. I am particularly interested in compositions which I can develop in depth or triptych form and I tend to prefer squares; I also like constructions which I create in embossed or sculptured form with the addition of colour.

Aristotelis Sakellariou, conservator
Myrto Nikolaidi, conservator
Christos Karydis, conservator

This article presents the ethical considerations of the conservation of the Orthodox ecclesiastical textiles. One Russian hierarchical vestment used as a case study will illustrate the potential of this research-treatment approach in this article.

Mechanical, chemical and biological damage was identified, as well as the fact that previous restoration stitches on the vestment caused further damage and alter its aesthetic appearance. Microscopic analysis, chemical tests, and UV light investigation was carried out for the identification of the fibre structure, quality of textile and type of damage.

The vestment is decorated with two stripes of metallic threads, as well as floral patterns are interwoven all over the surface.

The treatment, which was carried out, was: cleaning of stains mechanically and chemically using mild solvents [spot solvent cleaning], removal of past interventions and wax stains, and humidification. Spot solvent cleaning tests have been carried out to indicate the appropriate solvent treatment. The vestment was displayed in the final exhibition of the University of Lincoln.

All the conservation treatments were carried out in the laboratories of the Conservation Department of the University of Lincoln, UK.

The relationship between Greek museums and families. Utopia or reality?

Katerina Giotsali!

educator-museologist

One of the most inspiring issues to emerge stretching their common understanding to fit with new perspectives in shared activities. Findings of this study revealed that most of the Greek families of the sample choose not to visit museums during their leisure time are being reviewed and reformulated. Visited museums abroad have increased their role as education and entertainment centres by redefining their responsibilities and revitalizing their image in their local communities, Greek museums still struggle to find their agenda and the lack of museum attitude in families can play in enhancing their learning experiences, revealed the need for the museum professionals to find ways to motivate and attract family groups to museums providing them with meaningful, creative and enjoyable experiences.

com ed into the Greek museums, the family is not generally seen as an educational and social group.

Based on socio-cultural theory, Rogoff, Matusov and White characterize learning as 'participation in a Community of Learners'. In this view, family learning in the programme and thus in this thesis, was understood as a collaboratively and socially constructed entity, rather than an individual possession where participants, and especially families, adjusted themselves in varying roles by

The "Centre of Museum Studies" of the University of Athens continues its effort to publish with consistency the journal THE MUSEUM. Our objective is to publish two issues annually enriching the content with new and varied subjects of museology and culture. Moreover, the "Centre of Museum Studies" continues, with undiminished interest, to organise series of lectures on the subjects related to the modern museum theory and practice. The success of those lectures and the favourable response of the audience and the guest speakers encouraged us to broaden the range of the subjects. The lecture of the painter Opy Zouni is a characteristic example of this perspective. The noted artist analyzes her thoughts and presumptions stemming from her experience of exhibiting her work in museums.

The current issue of THE MUSEUM contains a variety of articles concerning the outcomes of research and projects held in museums. It discusses modern implications of museology, collection management and maintenance. The article entitled: "*The relationship between greek museums and families. Utopia or reality?*" explains the reason why greek families do not include a museum visit in their agenda. The findings of this study revealed that most of the greek families of the sample choose not to visit museums during their leisure time due to a number of reasons, such as lack of time, stress and family obligations.

Moreover, this issue gives the opportunity to the students of the Museum Studies Postgraduate Course to present their work and discuss the outcomes of their research. One such example is the article entitled: "*International day of Museums 1992–2005: New trends, new challenges*". This article aims at the presentation of the trends and challenges faced by modern museum community, through the themes that are selected each year by the ICOM Advisory Committee for celebrating the International Museum Day. Issues of ethics in conservation and preventive maintenance are also discussed. The article "*Ecclesiastical Vestment: Conservation and Ethical Issues*" presents the ethical consideration of the conservation of the Orthodox ecclesiastical textiles. One Russian hierarchical vestment, used as a case study, illustrates the potential of this research-treatment approach.

The inter-disciplinary cooperation and the mutual understanding of all the scientific fields that are involved in a museum, constitute an important element for its excellent function. The subjects that are analysed in this volume identify the museum as a complicated organisation that can have many specializations. The emulation and cooperation between the interdisciplinary museum staff on everyday basis - and quite often under difficult circumstances - is essential.

• EDITORIAL BOARD

Director of the
Museum Studies Center
Prof. Michael D. Dermitzakis

• Editorial committee:

M. J. Papagrigoriakis
K. M. Dermitzaki
T. V. Doxanaki
D. Stamboliadi

• Editing:

D. Stamboliadi
E. Papageorgiou

• Phototype & setting:

grafishdesign <\\>k?

• Printing: V. & E. Babais

• Reviewers:

E. Antzoulidou - Retsila
D. Charalambous
M. Douligerdis
M. Moulitou
T. Sali-karydi

In this issue co-operated:

Z. Charalambidou
M. Giannikou
K. Giouftsal
M. Zacharopoulou
O. Zouni
Ch. Karydis
M. Laska
M. Nikolaidi
A. Terlizi
A. Sakellariou
A. Stamatelou

Address:

Museum Studies Center
New building of Mathematics
University of Athens campus
157 84, Zografou

Contact:

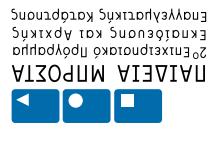
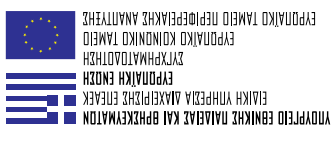
+30 210 727 6499, +30 210 727 6465
E-mail: dstabol@admin.uoa.gr

Front cover:

Opj Zouni's artwork

Μεταφράστηκε από: Μαντζουλίτσα Κλάου

20ετή επέτειος της Αρκτικής
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Ερευνητικής Κοινωνίας

ne museum

PERIODICAL EDITION
OF THE
MUSEUM STUDIES
CENTER OF THE
UNIVERSITY OF ATHENS

JULY 2007
ISSUE 5

Ecclesiastical Vestment: Conservation & Ethical Issues

The relationship between Greek museums and families. Utopia or reality?

Thoughts about my work
Presentation: Opy Zouni

International museum day 1992-2005: New trends, New Challenges

Storage: Protection, Storage; Anarchy

Archives go to school... Making a museum kit for the General State Archives

ACCU-Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use

A digital interactive exhibit for conservation and conservation science:
Usefulness and applied methodology for front-end evaluation of the exhibit